Časopis
slovenskega
rodoslovnega
društva

DREVESA

Letnik 14
številka 1
junij 2007

Kazalo

Uvodnik 3

Fran Levstik
Spomini o verah in mislih prostega naroda 4

Evstahij Moder
Spomini na Janka 8

Matija Tuma
Luka Knafelj 9

Jože Sinigoj
Fritz Pregl - Znanstvenik slovenskega rodu, Nobelov nagrajenec za kemijo leta 1923 12

Valerija Ravbar
Kdo je bil Anton Stander 14

Tone Košir
Spomini črnovrškega župana Jožefa Trobca 16

Olaf Lovrenčič
Jožef Novak 20

Katja Zorc de Kobi
Naš beg v Argentino 53

G. Schnack
Kdor gre na rajžo, ima tudi kaj povedat
Spomin na naš prihod v Argentino leta 1867 55

Katja Zorc de Kobi
Iz vsakdanjega življenja v gradovih 58

Peter Hawlina
Znameniti Ločani 60

Marija Žerjal
Kdo je bil Jakob Velikonja? 62

Andreja Burja
Predstavitev knjige Jerasov Janko: Življenjska zgodba Janka Šetine iz Zbilj 62

ISSN 1318-6221
Leto 14, številka 1, junij 2007
Časopis Drevesa izdaja Slovensko rodoslovno društvo.

Vse pravice pridržane. Ponatis prispevkov je možen samo po dogovoru z uredništvom.

Urednik: Peter Hawlina
Teh. ureditev in grafična priprava: Andrej Gombač, GApro design, Ljubljana; *Tisk:* GES Derlink, Šk. Loka
Naklada: 500 izvodov
Naslov: Lipica 7, 4220 Škofja Loka, Slovenija
e-naslov: srd@guest.arnes.si

Uvodnik

Stara šara

Rodovnik sestavljajo imena. Tak je npr. tale:

To je rodovnik Noetovih sinov: Sema, Hama in Jafeta. Tem so se po potopu rodili sinovi.

Jafetovi sinovi so Gomer, Magóg, Madáj, Javán, Tubál, Mešeh in Tirás. Gomerjevi sinovi pa so Aškenáz, Rifát in Togarmá. Javánovi sinovi so Eliša, Taršíš, Kitéjci in Rodošáni. Njihovi potomci so se razdelili kot narodi po otokih in deželah, vsak s svojim jezikom, po svojih rodbinah in narodih.

Hamovi sinovi so Kuš, Egipt, Put in Kánaan. Kuševi sinovi so Sebá, Havilá, Sabtá, Ragmá in Sabtehá, Ragmájeva sinova pa Šebá in Dedán.

Kušu se je rodil Nimród, ki je bil prvi mogočnež na zemlji. Bil je velik lovec pred Gospodom; zato pravijo: Velik lovec pred Gospodom kakor Nimród. Prvenci njegovega kraljestva so bili Babilon, Ereh, Akád in Kalne v šinárski deželi. Iz te dežele je odšel v Asirijo. Pozidal je Ninive, Rehobót Ir, Kelah in Resen med Ninivami in Kelahom; to je veliko mesto. Egiptu so se rodili Ludéjci, Anaméjci, Lehabéjci, Naftuhéjci, Patroséjci, Kasluhéjci, iz katerih so izšli Filistejci, in Kaftoréjci.

Kánaanu so se rodili prvorojenec Sidón, Het, Jebusejec, Amoréjec, Girgašéjec, Hivéjec, Arkéjec, Sinéjec, Arvadéjec, Cemaréjec in Hamatéjec. Potem so se kánaanski rodovi razkropili. Kánaanovo ozemlje je segalo od Sidóna proti Gerárju in do Gaze, proti Sódomi, Gomóri, Adámi, Cebojímu do Leše.

To so Hamovi sinovi po svojih rodovih, jezikih, deželah in narodih.

Semu, Jafetovemu starejšemu bratu, se je rodil tudi oče vseh Eberjevih sinov. Semovi sinovi so Elám, Asúr, Arpahšád, Lud in Arám. Arámovi sinovi pa so Uc, Hul, Geter in Maš. Arpahšádu se je rodil Šelah, Šelahu pa Eber. Eberju sta se rodila dva sinova; prvemu je bilo ime Peleg, kajti v njegovih dneh se je razdelila zemlja, njegovemu bratu pa je bilo ime Joktán. Joktánu so se rodili Almodád, Šelef, Hacarmávet, Jerah, Hadorám, Uzál, Diklá, Obál, Abimaél, Šebá, Ofír, Havilá in Jobáb. Vsi ti so Joktánovi sinovi. Njihovo ozemlje je segalo od Meše proti Sefárju do vzhodnega gorovja.

To so Semovi sinovi po svojih rodovih, jezikih, deželah in narodih. To so rodovi Noetovih sinov po njihovih rodbinah in narodih. In iz njih so se po potopu razdelili narodi po zemlji.

Zadnjih nekaj sto let smo vajeni poleg imen uporabljati tudi priimke. Rodovniki pa so mnogo popolnejši, če imenom dodamo še vsaj letnice, če ne polnega datuma rojstva, poroke in smrti. Če za te tri temeljne rodoslovne dogodke dodamo še kraje in so za osebe razvidna tudi sorodstvena razmerja, dobimo rodovnik v sodobnem smislu.

Že večkrat pa smo tudi omenili, da so imena s priimki, datumi in kraji samo gradniki, ki tvorijo ogrodje. Brez tega ogrodja je dokaj nepregledno tudi vse ostalo, kar se nam je ohranilo o osebah. To so najbolj pogosto fotografije, zapiski, dokumenti, dnevniki, spomini, pisma, kronike in podobno.

Nekaj tovrstnih gradiv smo v našem časopisu že objavljali. Tokrat prinašamo del tistega, kar nam člani ponujajo v objavo. Če bo pri branju kdo naletel na zanimiv odlomek, ki ga bo spomnil na dogodek iz lastne izkušnje, bi lahko pomislil tudi na to, da bo vsaka naša današnja zgodba po določenem času postala svojevrstna dragocenost. Poseben pomen bo seveda imela za potomce, nemalokrat pa tudi širše. Objavljeni primeri naj nam bodo spodbuda!

Spomini o verah in mislih prostega naroda

Fran Levstik

Z nekako bridko otožnostjo se često spominjam tistih blagih dni, ko nisem še vedel, kakšen je veliki in kakšen je mali A med pismeni; ko sem še bos letal po vasi, valil se v travi na oglu hiše pod mladim orehom, katerega je bil zasadil mojega očeta brat, Grmov stric, kakor smo mu rekali otroci. Kje so že ti časi, ko smo iz trpotčevih stebel spletali kočije! Kje so dnevi, ko smo domačemu psu narejali opravo iz smrekovega lubja in uprezali ga pred voziček, na katerem je sedelo po eno, po dvoje najmanjših otrok, a mi smo vladali velikega psa, kateri je sicer malo mrmral in vrčal res, a ker je bil dobrosrčen in pameten, obilo pametnejši od vseh nas, ni grizel domačih otrok, samo nekoliko nejevoljen je bil in zatorej bežal, kadar smo ga lovili k vožnji; a če smo ga ujeli, potrpel je ter se uklonil kakor stoičen modrec neogibni usodi. Mnogokaj, čemur se zdaj posmehujem, a posmehujem z rosnim očesom, vstaja v spominu iz teh dni! Tako natanko, kakor bi se danes godilo, še pomnim, da so me neko lepo, gorko pomladnje jutro postavili na vrt za stražo k platnu, ki se je belilo, a v naročje mi dali manjšo sestro, da bi torej obenem opravljal dve deli. Ko sedim poleg platna, pridrdra po cesti mimo vrta voz, gosposki voz, na katerem je sedel gospod župnik. Samo po sebi se umeje, da sem se odkril, ko je voz bil še daleč od mene. Kako se ne bi! Če sem si v tisti dobi mislil Boga, nikoli nisem drugače menil, nego da ima tudi on dolgo črno suknjo, visok in svetál klobuk, svetle škornje in tak ovratnik pod brado, kakor naš gospod župnik ali kaplan. Kako bi se torej ne bil odkril!

A ne samo da sem se odkril jaz, tudi sestri se je bilo treba odkriti, ki je imela na glavi belo, pleteno otročjo kapico, s trakom pod bradó privezano. Svojo kapo med koleni držeč sem naglo sestri odvezoval kapico, a čim nagleje sem vozal reševal, tem huje mi je zabavljal. Naposled ga vendar nekako rešim, potegnem otroku kapico raz glavo, veselo in ponosno pogledam na cesto, ker sem si bil župnikovega nasmeha v svesti, a kaj se zgodi? Voz je bil v tem času že daleč zdrčal župnik se ni ozrl, in jaz sem zastonj odvezoval! To mi ni bilo pogodu. A nič ne de; saj otrok lahko in hitro pozabi vsako neprijetnost, celo če ga tudi časi malo pretepó! Bili so to blagi časi, ko sem še z odprtima ustnicama gledal v tistega, ki je pripovedoval pripovedke o čarodejnicah in strahovih ali se na peč stisnil in od groze ves trepetal. Take pripovedke so mi domišljivost tako razgrele, da sem mislil: vsaka uboga, v rjavo debelo suknjo oblečena Bajtarica, katerih je mnogo po našem kraju darov prosilo, da je strahovita čarodejnica, katere bi ne bil hotel na samem srečati za nevemkaj ne! Mnogo teh pripovedk mi je ostalo v spomin vtisnjenih do današnjega dneva. Pozneje ko sem bil dijak, že nisem verjel, da je zlata neovržna resnica vse to, kar so pripovedovali stari dedci, stare ženice, krojači in čevljarji, ki so hodili šivat od hiše do hiše, a strah me je vendar bilo še dolgo samega ponoči, akotudi sem ta strah o vsaki priliki junaško premagoval in ljudem neovržno dokazoval, da je vse to izmišljena, prazna stvar!

Ako torej nekatere teh vraž tukaj ponavljam, nikdo naj ne misli, da jih sam verujem. Osvedočen sem, da jih ljudje že po kmetih tako ne verjemó, kakor so jih tedaj, kadar sem jih jaz poslušal, ker omiki se umika vraža in tudi poezija! Če jih torej večina slovenskega, zlasti mlajšega naroda že morebiti ne veruje in četudi vse niso nove ter nikakor izvirne, a zopet so vredne ohranila, ker jezik in pripovedka so zgodovina vsakemu, a še posebno edina zgodovina takemu narodu, kakršen je slovenski narod, ki druge zgodovine nima.

Bil sem dijak šeste šole na počitnicah. Bilo je v prvi polovici avgusta popoldne. Zunaj je bil grozovit náliv. Reklo je vse: oblak se je utrgal. In res je voda s hribov na ravní in ceste drla, da bi gnala po dva, tudi po tri mlinske kamene. Vsi smo bili zbrani v hiši, nekateri okoli javorove mize, drugi na klopi pri peči, kakor je navada v kmetskih hišah. Na klopi pri peči blizu duri je sedela tudi Veronika, stara ženica, ki baš ni prosila od hiše do hiše; vendar je imela svoje gospodinje med kmeticami, od katerih je prejemala darove; zdaj kako jajce, zdaj masla, zdaj sočivja, zdaj žita, zdaj moke. A kmetice jej niso dajale, ker so jo imele rade. Bog ne daj! Zato so jej dajale, ker so se je bale, kajti posebno ženski svet si je na uho šepetal, da je Veronika huda čarodejnica, kadar hoče. Akotudi je našemu kmetskemu narodu na slavo treba reči, da prosjaka od nobene kolikaj poštene hiše podnevi brez darú, a v mraku ne zapode brez stana, ker bi to bilo velik greh, kakor so nam vedno pripovedovali vsi starejši ljudje; vendar Veroniki darov niso dajali.

Zunaj se je še zmerom vse križem bliskalo in zopet stiskalo, kakor govore kmetje. Sveti Elija se je v železnih kolih drdral po nebu, da se je zemlja tresla tako namreč narod imenuje grmenje, in dež je lil, kakor bi ga iz kebla usipal. Mežnar je zvonil. Mati so bili že davno vrgli na ogenj nekoliko šibic, na cvetno nedeljo v cerkvi posvečenih, obrnili stole narobe, potem so stopili na vežni prag, molili zadnji evangelij: V začetku je bila beseda itd., potem oča naš, a tako, da se je vsak odstavek po dvakrat izrekel: oča naš! oča naš! kir si v nebesih, kir si v nebesih itd., a naposled še neko posebno molitev, ki so rekli, da oblake najhuje ustrahuje, da ne uspó toče na žitno polje.

Šmárni oblák!
bodi, bodi miren in kroták,
kakor je bil Jezus mlád,
ko je pod svetim križem stal,
sveto evangelije brál,
Marija na zlatem stolci sedéla,
rumene lasce razpredivnéla,
žitno poljé prekrižala:
prekrižaj nam ga Bog oče!
prekrižaj nam ga Bog sin!
prekrižaj nam ga Bog troštar dar sveti duh!

Pri vsaki poslednji treh vrstic je bilo treba prekrižati oblake z velikim križem. Zaradi te molitve sem se z materjo često prepiral, da je prazna ker Jezus, ako je bil mlad, ni pod svetim križem stal, niti ni čital evangelija, katero se je vernim krščenikom pisano v roko dalo stoprv po njegovem vnebohodu. A tako so bili izsukani v prepir in besedni boj, da jim nikoli nisem kolikaj mogel na konec priti. Zdaj so bili stopili baš raz vežéni prag in rekli: "Hvalo Bogu, oblaki se razganjajo! Mislim, da se nam toče ni bati. Vendar je bil náliv, da takih malo pomnim, koli sem petdeset leta stara." Jaz rečem: "Ako ne bode toče, stoli z narobe obrnjenimi nogami, vaša molitev: 'Šmarni oblak' mislim, da je niso ustavili." Naglo mi dadé odlíko: "Kaj ti veš? Nejevernik si bil, nejevernik si, posebno letos, ko si prišel iz sedme šole, kjer vas uče čarati, kakor sem slišala, točo delati in vse tisto, česar pobožnemu človeku ni treba vedeti. Metlo bi vzela in pognala vas in vaše profesorje; to bi bilo najbolje. Kje imaš tiste rdeče bukve, ki je bil spredaj narejen duhovín (Bog bodi pri nas!) in v roki držal gnojne vile?" povprašajo smeje. Jaz odgovorim: "Vi bolje veste, kje so. Ko ste zadnjič kruh pekli, vrgli ste jih v peč, ako se ne motim," rečem jaz, tudi malo nasmehnivši se. "Vrgla sem jih, vrgla. Saj ti jih tudi ni bilo nič treba! Sveto pismo! Sveto pismo! Tako je dobro." Čitatelju je treba povedati, da je ta rdeča knjiga, razglašena celo po uradnih novinah, sleparska neumnost, imenovana: "Rdeči zmaj", spredaj imajoč Plutonovo podobo na prestolu, v rokah trizob držeč. V njej so bili razni čarodejni uki, n.pr.: kako se koplje zaklad, kako se ide v ris in več takih neumnosti. Kupil sem jo bil iz radovednosti, a ker sem videl, kaka nespamet je vse to, ni mi bilo žal, da je šla v ogenj.

Blisk in grmenje sta bila zunaj prestala, a dež je vedno še krepko udrihal. Pogovor je bil v hiši naveden baš na pravo cesto, na katero so starejši kmetje tiste dobe posebno radi zasuknili o takih prilikah. Moj starejši brat, ki se je bil samo v domači učilnici navadil malo čitati in pisati, deček star kakih petnajst let, stopi k meni ter mi reče tako, da so ga slišali vsi, kar jih je bilo okrog mize, pri kateri sem tudi jaz sedel: "Veronika je tam pri peči zadremala, ne vidiš?" "Če je zadremala, kaj je to kaj čudnega? V takem mežávem vremenu se oči rade stisnejo." "Ali ne veš, kaj svet pripoveduje, da je tudi ona klékarica in da v oblake leta na pečni kljuki, na metli ali v pečnih kadunjah, v katere vtakne kak trden kol ter nanj obesi raztrgano staro plahto ali umazano rjuho, kakor imajo morske ladje platna razpeta, da jo laže veter nese? Morebiti je baba zdaj bogvedi kje gori v oblakih in to pri peči je samo njena sóblazen (motljiva podoba), da ž njo ljudem oči slepi. Saj sem že slišal, da babe takisto znajo. Po oblakih letajo in tudi na zemlji imajo sóblazen, da svet ne bi vedel, kod zdaj hodijo. Kaj meniš, ali jej čem razpasati zástor? Če je sóblazen pri peči namesto Veronike, potem se razsuje po hiši velik snop slame in baba izgine. Tako svet pripoveduje." A smejal se je ves čas, ko je to govoril, kajti zelo je bil šaljive čudi, a verjel ni sam nič tega, kar je pripovedoval, to sem vedel, in torej mu rekel: "Stori; kar hočeš! Kaj mene vprašaš, ako sam tako pri polti veš, kako je treba sóblazen v strah prijemati!" Stara teta, ki je pazljivo vse na uho vlekla in prejo vila tam na stolu pri postelji, kajti trudoljubiva ženica nikoli ni mogla počivati, pridna kakor črv, ki zmerom po zemlji vrta, reče: "Matija, vedi, kaj govoriš, vedi! I nu, saj danes je ob pol petih popoldne v sredo, Bog nas hrani in sveti Šentjanž!" Med prostim narodom je namreč vera, da je treba izgovoriti uro in dan, kadar so o takih stvareh pomenki, da potlej čarodejka, če je tudi morebiti sama v družbi in posluša pogovor, vendar ne more nikomur nič nahuditi.

Stari Razgagar, ki je bil za mizo, je baš natlačil pipo, katero je držal v ustih in grobo kresal, da bi zapalil, reče teti: "Polona, res je tako, res! Uro izgovoriti je vselej dobro, kadar so ljudje v takih pomenkih." Veronika se je prebudila, ozrla okoli sebe in potem odšla: "Bog vas obvaruj!", četudi je zunaj še zmerom deževalo, a vendar ne tako zelo kakor poprej. Precej se oglasi Zavrtnica pri peči: "Nu, ali ste videli? Reci zdaj kdo, če more, da Veronika ni klékarica! Kdo je bil naši kravi naredil, da je krvavo molzla? Zakaj se pri Zabradku ni hotelo maslo delati, dokler ni ona Veroniki dala ureznice zmesnega kruha in lepega torila sočivja, in zakaj se potlej dela, kakor bi kvišku pogledal?" Razgagar: "Molčite, molčite! Saj vem, kako je bilo, ko so bili še krški gospod pri nas! Telogov Marko, Bog mu daj nebesa, ko smo prišli k izpraševanju za velikonočno izpoved, ni pritegnil, da bi ne bilo čarodejnic. Prepiral se je z gospodom, in je tudi znal povedati po moški. Tako je bil gospoda usopil, da so mu jezno rekli: 'Marko, veš, ako bi te jaz na smrtni postelji izpovedoval zadnjo uro in ti bi še zmerom bil tako trdovratno podelan v čarodejnice, kakor si zdaj, verjemi ali ne verjemi, jaz bi ti ne dal odveze!' Gospodje znajo, da so, ali povedati ne smejo, ker nekateri sami z njimi letajo po oblakih, nekateri se jih bojé! Krški gospod so precej drugo nedeljo v cerkvi hudó ožigali, da so to samo vraže, besede starih bab in kaj jaz vem kaj! In kaj se zgodi? Že v ponedeljek jutro, ko gre hlapec v hlev,

najde sredi hleva zasajene gnojne vile in k njim privezane vse tri krave. Tako so bile verige zapletene, da jih ni mogel rešiti, kakor se je ubijal. Šel je gospodu povedat. Gospod vzemo s police nekake črne bukve, teko naglo dol v hlev, po latinski pomolijo, verige se same razpleto, in krava stopi vsaka k svojim jaslim. Hlapec je hotel gnojne vile izdreti in v kot postaviti, kjer je takim vilam mesto, a gospod mu reče: 'Ne! Stoj!

Če se jih dotakneš, pazi, da se ne sključiš! Tudi vile pojdejo same v kot!' Kolikrat mi je to pripovedoval hlapec Grdáčev Jurij, saj še živi; vprašajte ga! Drugo nedeljo po tem so gospod vse drugače govorili v cerkvi. Rekli so: 'Do zdaj sem vas učil, da ni čarodejnic! E, so, so, da bi jih tako ne bilo! Na moje krave so se bile spravile ta teden, da sem jih stežka razplel.' Ná, kaj se zdaj zgodi? Prijezdile so bile na belih konjéh k njemu gor v sobo, same žene domačega kraja. Vsako posebej so poznali, in so začele kričati: 'Oporeci, kar si rekel! Oporeci, kar si rekel! Če ne, če ne, gorje ti bodi in ti bodi!' Drugo nedeljo po tem gospod zopet začno: 'Kdaj sem rekel, da so čarodejnice? Kdo me je slišal? Pametni bodite in v Boga verujte!' Zakaj so gospod tako govorili?

Zato, ker so se bali bab."

Nebo se je bilo zunaj uvédrilo, sonce je zopet lepo zasijalo izza oblakov. Kmetje so jeli vstajati s klopi in od mize ter se razhajati vsak na svoje delo; kajti kmet je priden, in ve, da mu je treba pridnemu biti, ker drugače ne bi mogel davkov, ki rasto od dneva do dneva, plačati. Žene in dekleta, ki so navadno še pridnejše od mož, stale so nekatere že dolgo pri vratih, in celo za kljuko držale nekatere, ker se jim je na delo iti mudilo, a poslušale so vendar tudi rade. Zdaj udere vse iz naše hiše, vsak po svojem opravilu. Samo Razgagar, Natúžnik, oba že starca, moj oča in stara teta Polona ostanejo v hiši. Tem se ni mudilo nikamor iti, ker so bili že priletnejši, in tudi noč že ni bila daleč. Teta je še zmerom prejo vila. Jaz sem skrbel, da bi se pogovor ne zasuknil drugam, in torej očetu rečem: "Oča, ali vi vse to verjamete?" Moj oča so bili sicer pameten mož, a v tej stvari, kakor je toliko kmetov. Razum ga uči, da to ni vse nič, a ker ni dovolj izobražen, vendar se ne more otresti vsega, kar je tolikokrat slišal. Oča torej odgovori: "Sam ne vem, kako bi rekel! Menda ni vse vkup nič." Razgagar naglo skoči v boj: "Andrejec, kaj ne veš, kako si jih sam slišal v oblakih, tam gori nad Brezovimi dolmi, ko si šel domov s sejma od Svetega Antona na Zdenjski Rebri?" Oča odgovori: "To je bilo res! Na hudo vreme se je napravljalo in vrelo je v oblakih, da Bog nam pomagaj! Od konca je tako vrelo, kakor vselej vre. Ali potlej, potlej! Kakor bi človek stal na kakem hribu, in pod hribom, da bi bil velik semenj, kjer ljudje vse križem kriče. Glas je slišati, a beseda se vendar nobena ne more razločiti. V oblakih je bilo tudi tako. Hrup in šum je bil, kakor bi jih sto in sto in še stokrat sto vpilo obenem. Tako nisem še nikoli slišal. Vendar se je bilo nazadnje pregnilo tja na Kočevje, kjer je bila toča tako pobila, da ni bilo zelenega po njivah, pa je tudi zvonilo pri trijeh cerkvah, če ne več.".

Natúžnik reče: "Zvon ima veliko moč; vendar nimajo vsi enake. Ta gori pri svetem Primožu je posebno dober. Kadar ta zapoje, precej se ga ustrašijo vse klekarice in začno vpiti: 'Svetega Primoža junček ruka!'" Potem se oglasi teta: "Tudi gospodje imajo moč, pa ne vsi enake. Če se v lemenatu kaj pregreši, da na prižnici ne sme biti s kapico pokrit, nima toliko moči. Gospod Nego pri Svetem Gregorju, to so bili tič, kadar se je bilo treba s klekaricami udariti, kakor svet pripoveduje. Razgagar, saj ti si bil pri njih za hlapca; menda vendar veš!" "Kaj bi ne vedel," reče Razgagar. "Za hlapca in za cerkvenca sem bil. Nego so jim zato rekli, ka so bili doma tam doli od Metlike, in so malo drugače govorili. Rekli so: 'Vi ste grešniki večji, nego so bili farizerji in pismouki.' Ali takega gospoda za točo nisem poznal. Deset let so bili pri Svetem Gregorju, in zrna toče vsa leta nikoli ni padlo na gregorsko polje. Če se je kolikaj zavrtelo na nebu, hitro kadila v kadilnico, bukvice v roko in molili so ter kadili da so bežali oblaki, kakor bi jih s palico podil. Tudi če sva kam šla, brez bukvic niso bili nikoli. Bilo je tisti ponedeljek pred kresom, ko sem gospoda vozil od dveh popoldne domov iz Ribnice. Nebo se pooblači, v oblakih začne vreti, bliskati se, treskati: 'Nego hitro goni!' reko gospod! Jaz mahnem po kobilici, ki je tekla kakor blisk. Majhena, hrvatska je bila, a teči je znala kakor sam vrag. Bukvice so imeli v roki in zmerom gledali na oblake. 'Nego še bolj goni!' Pognal sem še bolj, da smo leteli. Kadar smo prišli na gregorska tla, reče gospod: 'Nego lakše goni! Zdaj smo že doma, Gregor! Zdaj se nič ne boj!' Začeli so po latinski moliti, križati, in vsa toča se je razsula toliko da ne za hrbtom nama dol po ribniškem in sodraškem polju. Ali tak gospod je kaj vreden za kmeta! On je znal klekarice tako nagnati, da so imele točo že vso narejeno in vendar jim je ukazal, da so jo tako držale, da jim je kri tekla izza nohti, in potem jim je rekel, da so jo šle raztresat ali v ribniško ali celo tja na gorenjske snežnike. Tako je prav. Skale naj zlodej pobija. A kako se je tudi vse jokalo, ko so šli od Sv. Gregorja. Prišel je bil za njim tisti gospod Robanec. Toča je pobila vsako leto vseh pet let, kar je bil tam. Enkrat sva šla jaz in gospod Nego ponoči od Svetega Gregorja na Brinosec obhajat tistega Severja. Saj je bil umrl potlej. Trije smo bili: gospod, jaz in Severjev sin, ki je bil prišel po gospoda. Tema je bila kakor v mehu. Sever je svetil, jaz sem zvonil pred gospodom. Ko pridem na brinoško polje, kar zagledam lučce, ki so po njivah sukale mígel magel sem ter tja. Jaz sem molčal, Sever molčal. Obeh je bilo strah, ker sva precej vedela, da so klekarice. Samo gospoda ni bilo strah. 'Anton!' reče meni, 'ali ne vidiš brinoških bab? Sem pridite babe!' In kakor bi trenil, mirno stoje na vsaki strani ob poti po tri lučce, in mi smo šli skozi nje. Zvonil sem še zmerom, vendar se mi je zdelo, kakor bi me tresla mrzlica,

Severja tudi, saj mi je pripovedoval potlej; samo gospod se ni zmenil za to."

Zdaj se oglasi Natúžnik: "Kaj bi tisto! To se ve, da so klekarice." Teta pristavi: "Saj nekatera sama ne taji; samo to trdijo, da so božje dekle, da ž njimi Bog pokori grešni svet!"

"Božja dekla, da bi jo zlodej! Kaj so bile naredile nama, dvorskemu Razborcu in meni!" reče Natúžnik. "Na Laško sva gnala krdel svinj. Noč je bila že, ko sva šla proti Šempasu. Razborec je klical, jaz poganjal. Psa sem imel tudi. Kakor bi trenil, zagledava luči nad seboj gor po bregu. Razborec, ki je vselej bil objesten, reče: 'Kaj meniš, Natúžnik, ali jih pokličem?' 'Ni treba,' odgovorim jaz. Razborec si ni dal nič dopovedati, in zavpije: 'Hoj! babe, sem tecite, sem! Ne vidimo kod goniti; posvetite!' Precej so bile pri svinjah in pred nama, lase so imele vse proste dol po obrazu.Krdel se splaši, nekam izgine, da ni bilo nikjer repa videti, Razborec se mene prime ves plah, pes je nalahko cvilil in tiščal se ves plah k nama. Hitro začnem jaz, 'konfitor' moliti. Bog, da sem ga znal. Kakor bi jih pometel, tako izginejo babe, sam ne vem kam, tudi svinje sva spet našla. Ali Razborec je bil tako preplašen, da se je vrgel zámrtvo na klop, ko sva prišla v Šempas v gostišče. Da bi jaz ne bil znal 'konfitarja', nič ne vem, kako bi se bilo nama godilo! Dobro je, kar človek zna in umeje, 'konfitor' še posebno."

Potem se zopet oglasi Razgagar: "Enkrat se nama je vendar tesno godilo, meni in gregorskemu gospodu. Vozila sva se ponoči s Turjaka domov. Vezovali so nekakovega gospoda, in tako sva šla pozno od tamkaj. Jeseni je bilo, ko so bile vse njive že prazne in vse drevje brez listja. Vse nama je šlo dobro in gladko gor do Ostrice, ki je pod Kožarji. Ko prideva do Ostrice, ob desnici nad cesto je resje z redkim brezjem in smrečjem, a ob levici pod cesto ozek močílen travnik in gosto, veliko smrečje nad njim da te vsi hudiči! Vstane ti ropot in hrup kakor v peklu. Pred nama babe z lučmi, za nama babe z lučmi!

Slišati je bilo, sam ne vem od kod, kakor bi razbijalo po železnih pokrivačah, po keblén, po bobnih, po kosah in bogvedi po čem! Kobilica se ustavi, jaz se plašan ozrem, kaj dela Nego, in vidim, da se babe vpirajo, da bi voz pod cesto v prekop zvrnile. Posebno zgoraj so tiščale v voziček, in tudi zadaj so ga na zdolenjo stran nagibale za tista velika ušesa, ki jih je imel, da blato ni v hrbet kropilo. Nego je okoli sebe otepal z bukvicami, za katere so ga vendar prijele babe, in mu jih hotele vzeti. Nego zavpije:

'Jurij, udari babe in poženi, kar najhitreje moreš.' Udarim nazaj po babah, da je bič zažvižgal, kolikor je mogel, in babe zacvilile kakor pseta in potem konja naglo poženem. Zleteli smo, da se menda nobeno kolo ni ceste dotikalo. Nego mi reče: 'Ako morebiti kaj zapaziš, meni reci: Nego, treba je! A nič se ne boj, če na cesti kaj ugledaš, to je sama zmama, ki človeka plaši, konj je ne vidi; zatorej nestrahoma poganjaj.' Res ugledam luči med smrekami ter zavpijem:

'Treba je!', a Nego nekako po hrvatski odgovori: 'Evo mene! A ti goni, brate!' Skoraj potem ugledam na sredi ceste velikega psa sedeti. Zavpijem: ‚Treba je!', a Nego: 'Evo mene!' In tako je bilo na cesti zdaj kakor mrtev, preko ceste zavaljen konj, zdaj kakor pijan, v kolesnicah ležeč človek, in jaz sem zmerom vpil in poganjal in Nego zmerom odgovarjal. Najbolj čudno se mi je zdelo, da je nad nama letelo, kakor veliko, staro sedlo. Glave ni imelo niti repa, a velike perutnice je vendar imelo in tako je letalo kakor ponočni vran ter vpilo kakor želna. Zmerom je bilo nad nama. Rad bi bil po njem mahnil, ali je bilo previsoko. Ko vendar prideva na svetlo iz smrečja, potem se nekam razgubi ves ta hrup in Nego mi reče: 'Ustavi malo kobilico.' Ustavim, vsa se je tresla. Nego stopi z voza, poklekne sredi ceste, nekaj odmoli, prekriža svet na štiri strani, potem zopet vstane ter mi reče: 'Nu, zdaj se nič ne boj! V treh letih je samo en dan, v katerem nisem jak na vražje čarodejnice. Danes je zopet bil tak dan. Kako so babe to izvohale, sam ne vem, a zdaj se nič ne boj. Počasi goni ter molči v Dvorski vasi, kaj se je nama godilo.' Poženeva, in res je bilo potlej vse mimo. V Dvorski vasi ostaneva pri kovaču. Molčal sem jaz in tudi Nego, kakor bi vodo imela v ustih. Samo s kobilice se je kadilo kakor iz peči, da mi je rekel hlapec in gospodar, naj prihodnjič ne vozim tako naglo, če ni sila. Jaz in Nego sva bolj vedela, ali je bila sila ali ne, a molčala sva oba. Jutrodan vstaneva, ko še ni bilo dneva, ker je bila pri Sv. Gregorju zgodaj maša. Vse je bilo dobro. Na, ko prideva do Kozlerjeve Préseke, začne pred nama po cesti teči otroče brez glave, kakor do sedem ali osem let staro. Kobilica prsk, a jaz naglo zavpijem: "Spet je treba!" a Nego mi zdaj odgovori: 'Zdaj se nič ne boj, ta naju brani, ti samo poganjaj!' In res je zmerom pred nama teklo, in kakor sem poganjal, kobilica ga nikoli ni dotekla. Ko prideva do andolskih njiv, otroče izgine, sam ne vem kam, kakor bi se vdrlo v zemljo. Potem je bil mir do doma. - Reci zdaj kdo, če more, da se nič ne godi po svetu!"

Potem se oglasi teta Polona s klobkom v roki: "Kaj bi se menil! Saj vemo, kaj je pripovedoval Poljančev Žabar. Lani je umrl triindevetdeset let je bil star. Ko je bil še majhen drobljanec, žene po hudem vremenu živino v gozd na pašo. Pod gredami, ki so že sredi smrečja nad našo vasjo, najde pod česminovim grmom babico. Žedéla je sključena z glavo v se zakrivljeno. Otrok usmiljen zavpije: 'Joj!

Na vsem tem vremenu ste bili tukaj pod milim nebom, žena!' V tem hipcu se baba vzkloni, skoči pokonci in zakriči po štajersko: 'Ti prekleti kamenski volk! Kam si nas zavlekel!' ter zleti, da je hitro ni bilo nikjer videti."

"O ko bi Žabar bil molče babo pregoslal," reče Natúžnik, "niti ganila bi se ne bila." "Otrok je otrok,"

odgovori teta, "kolikrat je dejal sam Žabar: 'Zdaj bi mahal, da bi se palica olupila, a takrat, kdo je vedel, kako je treba, kadar kaj takega pride!' Dokler klekarice, ki pade z oblakov, kakor je bila ta, ne ogovoriš, tepi jo, da jo ubiješ, ne gane se ti; a kakor jo ogovoriš, mahoma zleti!" "E teta," rečem jaz, "menite li, da je res vse tako, kakor se pripoveduje, ka-li?" Teta me pisano pogleda po strani ter nekako nejevoljna odgovori: "Saj ti sam najbolje veš, da je. Saj si se učil tam v Ljubljani. Rdeče bukve si imel tudi, dokler ti jih mati ni sežgala, in ker sam znaš, nam tajiš. Taki ste vsi. Kaj mi je pripovedoval moj ujček Tisovec, ki je za mladih let služil na Gorenjskem tam gori nekje za Velesovim ali kako se imenuje. Bila je gospodinja, ki je tudi letala po oblakih. Videl jo je nekdaj skrit, kako se je mazala, preden je na kljuki zletela, in kam je potem dala tisto mazilo, ki je bilo v majhnem lončku. Mlad je bil, vsega sit je bil, gre in ti vzame lonček ter namaže nekaka stara lesena kola s tistim mazilom! Ná! vzdignejo se še kola in zlete o belem dnevu ljudem nad glavami dol na dolenjsko stran. Svet je kvišku zijal, koder so letela, in prišla so dol nad sveti Kum. Tam so padla na zemljo, ker je kraj tako svet, da je nad njim opešala vsa peklenska moč tistega vražjega mazila."

Tako so se pogovarjali. Jaz sem jutrodan zapisal vse te razgovore in shranil. Te dni sem premetaval svoje stare liste in našel tudi te pogovore katere blagovoljnemu čitatelju podajam, ne v nauk, nego v smeh.

Spomini na Janka

Evstahij Moder

Janko je prvorojenec Janeza Modra in Jerice Mejač. Med njegovim prihodom in mojim je bilo petnajst let.

Vmes so prišli na svet še trije bratje in dve sestri. Najino razmerje je bilo ob mojem rojstvu problematično.

Tako bi rekel, kakor pravijo dandanašnji, da sem bil nezaželen.

S sedanjega zornega kota, sem prepričan, da je imel Janko velik strah, kako bo študiral, če je doma toliko otrok.

V svetovnem merilu je vladala gospodarska kriza. Tudi ata in mama so jo čutili. Slamniki iz maminih delavnic niso šli na trg. Ata niso imeli v mizarstvu nobenega dela. Vse je bilo kakor v začaranem krogu. Gradnja elektrarne je pobrala še tisto bore malo zaslužka.

Na svet sem prišel skoraj tiho, brez značilnega porodnega joka. Mama so atu rekli, naj napravijo zabojček za Evstahija, saj ne bo preživel. Janko torej se je jezil, kako nepremišljeni so starši, saj vendar nimamo kaj jesti. Še mi ne, ki smo že na tem svetu. Mama so bili bolehni in popolnoma razumljivo, saj so veliko delali, malo jedli, in veliko rojevali. Vse, kar bi morali sami pojesti, so delili otrokom. Janku, ki je bil mamin ljubljenec, je seveda pripadalo največ hrane in največ mamine ljubezni. Vsi otroci pred menoj so to čutili in potem tudi sam, čeprav so govorili, da sem bil najbolj in največ pestovan otrok.

Janko bo prišel domov za božične praznike so prebrali mama z dopisnice. Začel se je direndaj po hiši. Stanko in France sta morala pospraviti okoli hiše, Mici in Anica sta morali pomiti vse posodje v črni kuhinji tudi tisto posodje v stelažah, ki je veljalo za okras in ni bilo v rabi. Pomiti vse pode, od kamre, hiše, verkštata in stopnice. Mama so šli s sorodnico Fanči na studenčno prati veliko žehto. Kar tri dni je bila pri nas v tabrh. Ata so dokončevali skromna naročila in pospravljali delavnico. Vse je bilo napeto in v velikem pričakovanju božiča in povrh je bil še bolj pomemben Jankov prihod domov.

Janko je bil prvo leto študent na visoki šoli.

Dve leti mi je bilo in moj dve leti starejši brat, Vlado me je moral te velike dni sam varovati, da so drugi lahko opravljali vsa zapovedana dela. Na božični večer je Janko res prišel, prinesel je nekaj zavojčkov in eno veliko škatlo. Zelo prisrčno se je pozdravil z jokajočo mamo, atu je podal roko, druge je samo ošinil z bistrim pogledom in odšel na vrh. Ata so hitro prtljago odnesli za Jankom na vrh v njegovo sobo.

Meni je bilo samo to vidno. Janko, visok, črne kodraste nenavadno goste in dolge lase, vitek in hiter v gibih. Pred dnevi sta mi Mici in Anica govorili, da je Janko tudi moj brat, kakor je Vladov, Anin, Mickin, Francetov in Stankov. Velikokrat sem to slišal, ko sem Janka zagledal, se mi ni zdel nič bratovski. Drugi so bili bolj domači.

Začela so se Jankova študijska leta. Odslej sva se večkrat videla. Do nas ta malih štirih je bil zelo strog. Na nedeljo Kristusa Kralja so v prosvetnem društvu igrali igro in Janko me je vzel s seboj na oder, ker je moral imeti otroka v naročju, neka teta bi me morala vzeti z njegovega naročja, jaz bi moral planiti v jok, pa nisem in Janko me je moral uščipniti, da sem milo zajokal. Ljudje so pozneje

pravili, da sva bila z Jankom najboljša igralca. Janko in njegovi vrstniki so med svojim študijem vsako jesen pripravljali igre.

Čez velike počitnice je mene zasužnjil, da sem moral čistiti njegovo kolo. Vsak dan po kosilu sem mu moral očistiti kolo, da se je z njim odpeljal k Savi na kopanje. Tam se je srečal s svojimi vrstniki in vrstnicami. Matijeva Ivanka mi je kasneje pravila, da je imel Janko krasno kolo in vedno zelo natanko očiščeno. Mislim, da ga nisem zatožil, da si ga ni čistil sam, ampak sem ji pustil lep spomin nanj, ker se mi je zdelo, da sta bila zaljubljena.

Janko je študij dokončal in doma na vrtu je pripravil skromno srečanje s svojimi študentskimi kolegicami in kolegi. Posedali so pod orehoma, ki sta ponujala bogato senco. Pri drvarnici pod jablano so se gnetli zaljubljenci. Vzel sem orglice in z njimi odšel mednje. Igral sem le nekaj melodij: Na planincah, Jager pa jaga, Gor čez izero. Različno so sprejemali moje igranje. Ko sem prišel do Janka in njegove spremljevalke, me je samo nekaj časa poslušal, potem mi je vrgel eno krono in pripomnil, da za tako slabega godca je še to preveč. Še dandanašnji se sramujem tistega trenutka, saj sem bil res bedak, da sem si privoščil slab nastop.

Med Jankom in menoj je bilo vedno kaj narobe, vedno sem si ga hotel pridobiti tudi zase, imel sem občutek, da z vsemi drugimi lažje in bolj z veseljem govori. Le do mene je bil vedno bolj redkobeseden.

Po vojni je bilo pri nas posebno žalostno. Janka so v Ljubljani zaprli. Nam so vzeli mizarstvo in pozneje še elektrarno. Sam nisem smel v gimnazijo, ker nisem imel dovolj osnovne šole. Ni mi uspelo dobiti od ravnatelja osnovne šole potrdila o dokončani osnovni šoli. Tudi priporočila krajevne skupnosti mi ni uspelo dobiti. Janko bi mi prišel prav, ker bi uporabil zveze. Vendar je bila to le otroška neizkušena želja, saj si še sam sebi ni mogel pomagati z zvezami, da bi se rešil iz zapora. Nihče se ni upal za nikogar nič storiti, ker je bilo tiste čase vse to prenevarno.

Po prihodu iz zapora, je bil Janko brez službe. Nadaljeval je s prevajanjem, s čimer se je ukvarjal vsa šolska in študijska leta. Prevode je opravljal pod različnimi psevdonimi. Tiste čase sploh ni imel več časa za mene in moje probleme. Moji problemi so bili drugačni od vseh drugih. Kasneje, ko si je Janko opomogel, sem tudi sam že dokončal poklicno in srednjo tehniško šolo.

Za poročno pričo sem si izbral Janka, kakor sta to storila brata in sestra. Meni je odklonil, ker je menil, da zakoni, katerim je bil pri sklepanju priča, niso tako dobri, kakor jim je ob pričanju želel. »Naj bo tvoj zakon srečnejši od onih« je dejal, in opravila sva.

Odločil sem se, da ne bom obnavljal hiše v Dolu pri Ljubljani, ker je bilo tako domenjeno, da bi jo skupaj obnovili in skupaj uredili vsak svoje stanovanje. Meni ni bila ta varianta všeč in sem se izneveril upanju, da bomo vsi v eni hiši, ki je sicer dovolj velika za vse. S to odločitvijo je pregrada med nama zrasla še za nekaj metrov.

Leta so tekla. Janko je med tem izgubil prvorojenega sina. Kasneje mu je umrla žena Otilija. Sam sem se dal upokojiti. Odločil sem se in odšel k Janku na obisk. Pogovor je tako odrešujoče stekel. Med drugim obiskom sva sklenila, da sem najprimernejši v družini, da bi vodil denacionalizacijo za domače in za sestrične, ki vse živijo v Argentini. Nisva vedela, da bo to trajalo celih enajst let. Garanje in vse drobnarije, ki so nastajale v zvezi s tem delom, mi je načelo zdravje. Zadnji dan pred operacijo raka na črevesu, sem se oglasil pri Janku. Ob njem je sedela druga žena, Anica Šparovec. Oba sta mi želela, da dobro prenesem operacijo.

Isti dan sem šel na sodišče, kjer je bila zadnja razprava o dediščini po denacionalizaciji za dediče v Argentini. Operacija je uspela. Janko me je obiskal in videl sem po njegovem pogledu name, da se bova odslej dobro razumela. Res sva se začela o vsem, kar je bilo, kar je in kar bo zelo prijetno in vedro pogovarjati. Janko je odkrival v meni marsikaj takega, kar bi mu v življenju celo koristilo. Na starost je odkril v meni neuničljivo šegavost, katere je sicer imel sam polno mero, vendar je moja bolj domača, bolj naravna, mi je zaupal.

Za tako laskavo pohvalo, ki je bila prva in zadnja, sem mu za vse moje čase hvaležen.

Luka Knafelj

Matija Tuma

Luka Knafelj (1621-1671), župnik v bogati župniji Groß Rußbach nedaleč od Dunaja je v oporoki zapustil skoraj vse svoje premoženje v korist dijakov iz Kranjske dežele. Njegovo poslednjo voljo je 6. novembra 1676, pet let po njegovi smrti, udejanil Jurij Bohinc (Georg Wohinz), tedanji rektor dunajske univerze, Knafljev kranjski rojak in njegov dober prijatelj.

Knafljeva ustanova, nemško: Lucas Knaffel'sche Privatstiftung je v več a pomagala do univerzitetne izobrazbe okrog udentom, ki so bili rojeni na Kranjskem.

Luka Knafelj se je rodil v Ribnici na Dolenjskem. Podrobni rojstni podatki niso poznani, saj izvirajo najstarejše župnijske matične knjige v Ribnici iz leta 1662. Rojstno leto je bilo določeno na osnovi podatkov o njegovi smrti. Šolal se je v Stični pri cistercijanskih redovnikih, najverjetneje v letih 1629 do 1634. Moral je biti bister

fantič, sicer ga stiški redovniki ne bi vzeli pod svoje okrilje. V samostanu je bil deležen stroge vzgoje in nadpovprečno dobre izobrazbe.

Stiška cistercijanska opatija je najstarejši samostan na ozemlju današnje Slovenije in tudi največji in najvplinejši samostan na slovenskih tleh. Zgodovinsko so cistercijanci red benektincev, imenovanem po francoskem samostanu Citeaux, poudarjali so ročno delo, pospeševali živinorejo, promet, trgovino in obrt ter se posvečali dobrodelni dejavnosti. S prepisovanjem literarnih del iz klasične in orientalske literature so opravili pomembno kulturno delo, ki je lepo dopolnjevalo njihove originalne stvaritve. Svoja dela so pisali v latinskem jeziku, pozneje veliko tudi v nemškem. Za slovenski jezik je bilo v stiški opatiji bore malo prostora. Samostan je skozi stoletja posedoval velik kos slovenske zemlje, vendar pa je v vsej zgodovimi samostana najti komaj kakšen poizkus približati se ljudstvu, sredi katerega je živel. Škoda!

Mali Luka se je izkazal s svojo bistrostjo tudi v času, ki ga je preživel v samostanu, sicer ga stiški redovniki ne bi poslali naprej na jezuitsko gimnazijo v Ljubljano. Jezuitska latinska gimanzija je izobraževala učence, da so lahko nadaljevali študij filozofije ali teologije na liceju, to je na višješolski ravni, ki jo je prav tako vodil jezuitski red, in je z gimnazijo tvoril celoto. Po končani šestletni gimnaziji in dveletnem liceju so morali učenci nadaljevati šolanje še leto dni v Gradcu na Štajerskem, nato pa se je lahko brez ovir vpisovali na univerze.

Jezuiti so svojo gimnazijo odprli leta 1597, takoj po prihodu v Ljubljano in vsako leto uvedli višji razred, dokler ni postala šola v šolskem letu 1604/05 popolna. Imela je štiri gramatične in dva humanistična razreda (poetika in retorika). V prvih dveh razredih so poučevali osnove latinskega jezika in prebirali lažja besedila, v tretjem so izpopolnjevali latinsko slovnico in začeli pouk grščine, v četrtem razredu so obdelali skladnjo, znanje latinščine je bilo že kar dobro. V petem razredu so se učenci seznanjali z načeli govorništva, šesti razred pa je ob prebiranju zahtevnejših besedil izpopolnjeval govorniško znanje. Učni jezik je bila latinščina, medtem ko sta oba živa jezika, nemški in slovenski, ostala povsem v ozadju. Pouk je potekal po pravilih jezuitskega šolskega sistema. »Ratio atque institutio studiorum Societatis Jesu«, ki je bil natisnjen leta 1599 in je bil temeljni vzgojni dokument za vse jezuitske gimnazije po vseh deželah Evrope do njegove ukinitve leta 1784.

Luka Knafelj je obiskoval gimnazijo in licej v letih 1634 do 1642, v šolski lisitini je omenjen februarja 1640. Tega leta naj bi končal šestletno gimnazijo in se vpisal na dvoletni licej. Nadalje je znano, da je bil leta 1643 vpisan na univerzi v Gradcu kot študent prvega letnika filozofije. Študij teologije je začel okrog leta 1644 najverjetneje na Dunaju in bil tam junija 1648 kot 27-letni mladenič posvečen v duhovnika. Posvetitev je opravil tedanji dunajski škof Philip Friedrich Breuner v škofijski kapeli sv. Andreja na Dunaju. Luka Knafelj je tako postal duhovnik tedaj razmeroma majhne in le na mesto omejene dunajske škofije. Ni znano, kaj je počel mladi duhovnik po končanem študiju in posvetitvi, zabeleženo pa je, da je leta 1651 postal dušni pastir v dunajski dvorni bolnišnici. V tem času se je verjetno zbližal z dvorom, med svoje prijatelje in znance pa je lahko štel tudi rojaka Jurija Bohinca (Georg Wohinz), uglednega profesorja prava in poznejšega rektorja dunajske univerze.

Luka Knafelj je postal leta 1658 župnik v kraju Groß Rußbach na Spodnjem Avstrijskem. Župnija s protekcijo in cesarskim varstvom leži sredi vinorodne pokrajine Weinvierterl, približno 50 km severno od Dunaja. Pripadalo ji je precej zemlje, župnijsko poslopje, v katerem je župnik stanoval, pa je bil kar srednje velik dvorec. Med Knafljevimi predhodniki, župniki v Groß Rußbachu je zaslediti večje število plemiških imen. Iz ohranjenih dokumentov je mogoče sklepati, da je bil Luka Knafelj dinamičen človek in odličen gospodar, ki je znal spretno obračati denar, niso mu pa bili tuji niti pravni in drugi administrativni posli.

Župnijsko posestvo je bil glavni vir Knafljevih dohodkov, ki so bili tolikšni, da je lahko leta 1667 po devetih letih župnikovanja kupil na Dunaju lepo hišo in v njej tudi stanoval, kadar je prihajal na obisk v glavno mesto. Hiša, sestoječa iz dveh med seboj povezanih poslopij s kasnejšo mestno številko 807, danes Seilerstätte 2 je stala ob obzidju današnjega prvega okraja, povsem blizu stare zgradbe dunajske univerze in cerkve sv. Jakoba.

Luka Knafelj je 29. junija 1671 umrl na Dunaju za sušico komaj petdesetleten in v oporoki, ki jo je sestavil pred pričami le dva tedna pred smrtjo, skoraj vse svoje premoženje zapustil štipendijski ustanovi, danes imenovani »Knafljeva ustanova« in nemško: »Lucas Knaffel'sche Privatstiftung«. Zanimivo je, da je namenil podporo študentom prava, medicine in filozofije, ne pa tudi bogoslovcem, čeprav je bil sam duhovnik.

Ulica v prvem okraju Dunaja, v ozadju Knafljeva hiša sezidana leta 1859 na mestu prvotne

Leta 1676, pet let po smrti Luke Knaflja je njegov prijatelj in rojak Jurij Bohinc (Georgius Wohinz) sestavil ustanovitveno listino Knafljeve ustanove in od tedaj so redno podeljevali podporo na Kranjskem rojenim dijakom. Bohinc je bil Knafljev vrstnik, verjetno doma iz Smokuča na Gorenjskem, zabeleženo je nadalje, da je bil leta 1633 učenec ljubljanske jezuitske gimnazije. Lepo ohranjeni original ustanovitvene listine, napisan na pergamentu velikosti 75 x 65 cm, je shranjen v univerzitetnem arhivu dunajske univerze. Sestavil in podpisal ga je: »Georg Wohiniz AA. LL. Philosophiae ac V. J. Doctor, Hoff- und Gerichts-Advocat, Codicis: professor ordinarius, Wiennerischen Bistumbs Consistorial Rath und derzeit einer löblichen uralten Wiennerischen Universitet Rector Magnificus«.

Za pravilno gospodarjenje Knafljeve štipandijske ustanove so skrbeli superintendenti, ki so bili »po možnosti kranjske narodnosti«, kot je zapisano v ustanovitveni listini. Imenoval jih je univerzitetni konzistorij in poznejših letih akademski senat. S skrbnim gospodarjenjem je z leti število štipendij od začetnih štiri naraslo na dvajset in več. V začetku je znašala 100 fl, do leta 1894 pa narasla na 300 fl. Bila je tako visoka, da je pokrivala 80 do 90 % življenjskih stroškov. Od leta 1785 do 1918 je poimensko znanih 940 štipendistov, kar je povprečje skoraj sedem štipendistov na leto. Podatki za prvih stoosem let, od 1676 do 1784 so pomanjkljivi, mogoče je predpostaviti tri do štiri štipendije letno, kar znese nadaljnjih 324 do 432 podpirancev. Po tej oceni je Knafljeva ustanova v teku stoletij pomagala 1250 do 1350 kranjskim študentom k univerzitetni izobrazbi. Znana so tudi imena vseh superintendentov, vsak je v povprečju opravljal svoje delo več kot 14 let.

Luka Knafelj je bil ostal vse življenje vsaj v svoji notranjosti povezan s Kranjsko, čeprav je večino časa preživel daleč proč od svoje rojstne dežele. Zapustil je skoraj vse svoje premoženje v korist dijakov iz Kranjske dežele in določil, da naj bosta prva štipendista njegov nečak Andrej Matevžek (Andreas Mattheuschiz), sin sestre, ter Jurij Bohinc, ml. (Georgius Wohinz), sin dunajskega rojaka in prijatelja. Daljnovidna odločitev župnika Knaflja je omogočila, da se je v naslednjih 250 letih na Dunaju šolalo okrog 1300 pretežno revnih kranjskih dijakov. Dunajski univerzi in superintendentom je uspelo izbirati resnično med najsposobnejšimi prosilci, saj je bil skozi stoletja osip med dijaki majhen, več kot tretjina študentov pa je v svojem poznejšem življenju doprinesla opazen delež k slovenski kulturni in politični zgodovini. Na primer: pravnik Tomaž Dolinar (1786), jezikoslovec Jernej Kopitar (1809), škof Friderik Baraga (1818), pesnika France Prešeren (1822) in Simon Jenko (1857), literarni kritik Fran Levec (1870), pisatelj Ivan Tavčar (1873), zgodovinar Franc Kos (1874), matematik Josip Plemelj (1894), biolog Franc Jesenko (1898), pesnik Oton Župančič (1898), kemik Maks Samec (1900), karikaturist Henrik

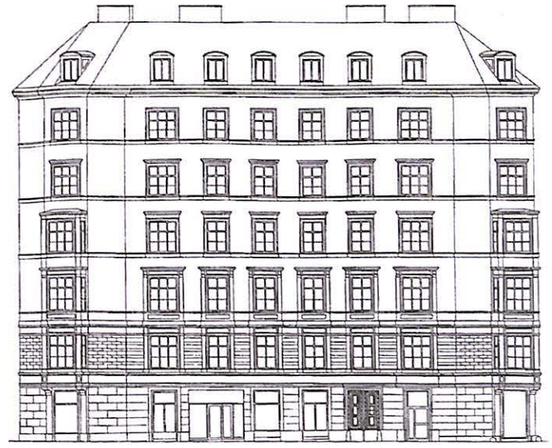

Risba Knafljeve hiše iz vložnih načrtov, ki so ohranjeni v dunajskem mestnem arhivu

Smrekar (1902), jezikoslovec Fran Bradač (1906), zgodovinar Franc Stele (1908), zdravnik Janez Oražem (1912) in mnogi, danes manj znani slovenski politiki v nekdanji Avstro-Ogrski monarhiji.

Štipendije po končani prvi svetovni vojni in razpadu Avstro-Ogrske monarhije niso več podeljevali zaradi zmanjšanja števila študentov iz novo nastale države Jugoslavije. Ljubljanska univerza si je kmalu po ustanovitvi leta 1919 in ponovno leta 1935 prizadevala, da bi Knafljevo ustanovo pridobila v svojo upravo. Poskusa se nista posrečila, čeprav je bila ustanova kot premoženje, ki naj bi po razpadu monarhije prešlo v slovenske roke, eksplicitno omenjena celo v Saint-Germainski mirovni pogodbi. Po drugi svetovni vojni so pogajanja med republiko Avstrijo in Jugoslavijo stekla ponovno in bila leta 1961 tudi uspešno zaključena. Knafljeva ustanova je bila podeljena dunajski univerzi samo v upravljanje in ne v last. Tako tudi ljubljanska univerza lahko premoženje le upravlja v skladu z določili ustanovitvene listine, ne more pa si ga prilastiti.

Ljubljanska univerza je od leta 1961 do sredine osemdeset let podeljevala nekaj skromnih štipendij za študij mlajših strokovnjakov na Dunaju, hkrati pa preuredila eno od stanovanj za svoje štipendiste in druge sodelavce, ki so študijsko bivali na Dunaju.

Luka Knafelj je kupil hišo, ki je bila skozi stoletja glavni vir dohodkov, v samem središču Dunaja. Knafljevo prvotno hišo je nadomestila lepa petnadstropna novogradnja, ki je bila zgrajena leta 1859, ko je bil superintendent (1855–1873) prizadevni Ferdinand Zupančič (Ferdinand Suppantschitsch). Hiša, danes spomeniško zaščitena, je bila v letih 2001 do 2003 poponoma obnovljena po originalnih vložnih načrtih, ki so odlično ohranjeni v

dunajskem mestnem arhivu, in po navodilih dunajskega spomeniškega urada. Obnova fasade in umetniška dela so bila opravljena ob sodelovanju in ob sofinanciranju oddelka za kulturo mesta Dunaj. Vsa zunanja okna in vrata so ohranila prvotno velikost in obliko, notranjst hiše pa je bila popolnoma spremenjena. V glavni steni atrija je bila nad pritličjem umeščena vdolbina z lepo restavriranim Marijinim reliefom iz leta 1651, torej z reliefom iz časa Luke Knaflja.

Knafljeva hiša je danes popolnoma obnovljena in vse kaže, da bo prinašala toliko denarnih sredstev, da bo ustanova jeseni 2006 lahko začela podeljevati štipendije in spet služila tistemu namenu, ki ga je določil pred 335 leti njen ustanovitelj Luka Knafelj.

Viri

- Peter Vodopivec: Luka Knafelj in štipendisti njegove ustanove, Ljubljana 1971, 104 strani
- Levstek (urednik): Knafljeva ustanova / Lukas Knaffelsche Privatstiftung, zal. Mohorjeva/Hermagoras, Dunaj 2003, 28 strani
- Vestnik Univerze v Ljubljani, 34 (2003), štev. 4-7: Obnovljena Knafljeva hiša na Dunaju, str. 5

Fritz Pregl - Znanstvenik slovenskega rodu, Nobelov nagrajenec za kemijo leta 1923

Jože Sinigoj

Fritz Pregl je prejel Nobelovo nagrado leta 1923. Čeprav je večino svojega življenja preživel na sedanjem avstrijskem in nemškem, je obdržal stike s sorodniki iz Šmartna. Marija Mah iz Šmartna se je poročila v Gradcu, kjer je Fritz Pregl živel. Mahi so s Preglji v sorodstvu po poroki Ane Pregelj, rojene leta 1869, z Ivanom Mahom iz Šmartna. Leta 1928 je Fritz Pregel prišel v Šmartno, kjer je obiskal sorodnike. Martin Mah se spominja njegovega obiska pri svoji stari materi Ani Mah, rojeni Pregelj, Fritzovi sorodnici v Šmartnem, ko je imel šest let. Fritz ni znal slovensko, zato sta z Ano govorila le nemško. Friderikova mati je bila Nemka, hodil je v nemške šole, saj drugih v tistem času ni bilo, tam tudi ves čas živel in delal, zato mu neznanja slovenščine ne moremo zameriti. Univerza v Ljubljani je bila ustanovljena šele leta 1919, zato je bilo možno izobraževanje le na tujem. Slovenci so tedaj študirali na Dunaju, Gradcu in Pragi, zato je bilo znanje nemškega jezika predpogoj za vpis. V državnih službah, kot je bilo uradništvo, bančništvo, kjer je služboval oče Friderika Pregla in železnica, je bilo znanje nemščine pogoj za možnost zaposlitve. Mnogi zamerijo nobelovemu nagrajencu Preglu, da je svoje ime spremenil iz Friderika v krajšo obliko Fritz in uporabil starejšo obliko priimka, ki deluje bolj nemško. Skratka, da je bil Nemec. V Ljubljani je živel pred tem, ko je nastalo močno slovensko narodno prebujenje, zborovanja na taborih, zahteve mladoslovencev po zedinjeni Sloveniji in univerzi, ko so se na Slovenskem začele odpirati čitalnice, ustanavljati pevski zbori ter kulturna društva za uveljavljanje slovenskega jezika. V njegovem času je bilo možno študirati in uspeti na znanstvenem področju le v tujini. Znanosti je posvetil vse svoje življenje vendar se je zavedal svojih korenin in rodne Ljubljane. Ljubljanski univerzi je podaril svojo aparaturo, s katero je dosegel velike uspehe v mikroanalizi in je prejel Nobelovo nagrado. Na dvorišču univerze v Ljubljani stoji njegov spomenik, zato mora najti ustrezno mesto tudi v zgodovini Šmartna, kot jo je že našel Valvasor, čeprav je pisal o slovenski deželi le nemško. Poleg omenjenih dveh smo Slovenci med drugimi ponosni tudi na Jurija Vego, ki se je rodil v Zagorici, kjer gre naša planinska pot, imenovana po Rudolfu Badjuri, in je na tujem dosegel velike uspehe v razvoju matematike kot topniški častnik v avstroogrski vojaški službi. Po njemu so poimenovali najsvetlejšo zvezdo v Liri. V Šmartnem je živel in deloval tudi slikar Jernej Ramschissell iz stare šmarske rodbine. Rodil se je leta 1664, boter pri krstu mu je bil Matija Pregelj. O tem slikarju mi ni dosti znanega, vem le, da je živel na beneficiju, (lat. beneficium pomeni: 1. v zgodnjem srednjem veku »posest«, ki so jo kralji ali večji fevdalci darovali v dosmrtni užitek. 2. v katoliški cerkvi nadarbina, prebenda, t.j. cerkvena služba, vezana z določenimi dohodki; dohodki iz take službe) kjer so v mojih mlajših letih stanovali šmarski kaplani. Umrl je v Šmartnem leta 1711.

O nobelovcu, Fritzu Preglu oziroma njegovem delu je največ napisala Zvonka Zupanič - Slavec z Inštituta za zgodovino medicine v Ljubljani. Naj na kratko predstavim njegovo delo in življenje. Rojen v Ljubljani, 3. 9. 1869, hišna številka 181. Hiša stoji zraven Križank v sedanji Gosposki ulici 19. Šolal se je na ljubljanski klasični gimnaziji na današnjem Vodnikovem trgu. Šolanje se je vršilo v nemškem jeziku, čeprav so večinoma poučevali slovenski učitelji, med njimi sloviti pisec slovensko-nemškega slovarja, Maks Pleteršnik. Vedeti moramo, da je v letu 2005 minilo sto let od ustanovitve Zavoda sv. Stanislava v Ljubljani, ki je bila prva gimnazija, na kateri je pouk potekal v slovenskem jeziku. Za vsak razred so morali tedanji šentviški profesorji najprej za vse predmete napisati slovenske knjige, nato jih je šolsko ministrstvo, na Dunaju, v tedanji Avstro-Ogrski, potrdilo. V višjih razredih šentviške gimnazije so še nekaj let poučevali v nemškem jeziku in šele leta 1913 so prvi abiturienti (odhajajoči dijaki, ki so končali srednjo šolo) opravili maturo v celoti v slovenskem jeziku. Štiri leta starejša je bila slovenska realka v Idriji, kjer je poučeval slovenski pisatelj Ivan Pregelj iz okolice Tolmina. Gimnazija je bila tedaj namenjena predvsem humanističnemu in realka naravoslovno - tehničnemu izobraževanju.

Po maturi je Pregl študiral medicino v Gradcu in bil 1894 promoviran za »doktorja vsega zdravilstva« (medicum universum). Leta 1891 postane asistent na fiziološkem inštitutu v Gradcu, kjer je ostal do leta 1903. Pri svojem delu se je vedno bolj poglabljal v kemijo in se v letih 1904 in 1905 podoktorsko izpopolnjeval v več laboratorijih po tedanji Nemčiji. Po vrnitvi v Gradec je prevzel mesto asistenta na inštitutu za medicinsko kemijo, kjer se je ukvarjal z elementi analize kemičnih spojin, še posebej želodčnih kislin. Izboljšal je do tedaj znane kvantitativne organske mikroanalize in dosegel, da je za analizo zadostovala manjša količina vzorčne snovi. Izboljšal je natančnost tehtnice do milijoninke grama in izdelal primerno laboratorijsko opremo za tako natančne analize snovi v organskih substancah. Za svoje zasluge pri razvoju mikroanalize je leta 1923 prejel Nobelovo nagrado za kemijo.

Fritz Pregl je bil fanatično delaven, ostal je samski in je ves svoj čas posvetil znanosti. Zahajal je v gore in bil večkrat na morju v Opatiji. Prehodil je številne slovenske gore ter plezal v avstrijskih in švicarskih Alpah. V začetku zime leta 1930 je zbolel za pljučnico. Pregljevo nenehno razdajanje za znanost ga je izčrpalo in oslabelo mu je srce. Umrl je v Gradcu, 13. decembra 1930. Pokopan je na pokopališču Sv. Leonharda v Gradcu, v mestu, kjer je dosegel največje znanstvene uspehe. Po Fritzu Preglu so poimenovali eno od ulic v Gradcu.

Fritza Pregla se omenja v svetovni literaturi kot Avstrijca, vendar ima brez dvoma svoje slovenske korenine v kraju Šmartno pri Litiji, na Ustju, kjer živijo Preglji že skoraj štiristo let, morda pa še bistveno dalj časa, vendar za to ni pisnih virov, oziroma lahko ugotovimo do tam, kamor segajo zapisi matičnih knjig. S svojo raziskavo rodbine Pregelj želim doseči, da se bomo v Šmartnem s postavitvijo ustreznega obeležja spomnili znanstvenika, ki ima svoje rodbinske korenine na Ustju in mu morda posvetili ulico. Nekaterih naših občanov smo se v raznih publikacijah že spomnili. Ponosni bodimo tudi na nobelovca Pregla. Njegovo delo naj bo spodbuda mlajši generaciji pri prizadevanjih za nabiranje znanja.

Rodbine Pregelj v Šmartnem in okolici

Pri raziskovanju rodovine Pregelj z Ustja, iz katere izvira edini Nobelov nagrajenec slovenskega rodu, Fritz Pregl, katerega so Avstrijci proglasili za svojega, so se mi pojavila nova vprašanja v zvezi s tem priimkom. Zanimalo me je, od kod izvira priimek Pregelj in njegov nastanek. Iz obstoječe literature mi je bil znan datum njegovega rojstva v Ljubljani, ime očeta in matere ter ime njegovega starega očeta, ki je bil doma na Ustju v Šmartnem pri Litiji. V Nadškofijskem arhivu so mi povedali, da so to raziskavo že naredili, vendar le do Mihaela, njegovega starega očeta, s katero so potrdili njegovo slovensko poreklo.

Najprej sem si ogledal zunanjost njegove rojstne hiše v današnji Gosposki 19, zraven Križank, kjer se nahaja njegov doprsni kip. Nato sem pregledal stari del pokopališča Žale, da bi našel spomenik Preglov vendar nisem imel uspeha. V Nadškofijskem arhivu, Krekov trg 1, sem naročil prve tri knjige, da bi našel Mihaela, Friderikovega starega očeta z Ustja. Kmalu sem ga našel in s preprosto računsko logiko ugotovil, da naj bi bil pravi, saj računam, da se običajno moški poročijo med dvajsetim in tridesetim letom. Torej sem imel dovolj podatkov, da narišem rodbinsko shemo. Toda, vedno je potrebno pri tem delu podatke v različnih knjigah preveriti, saj lahko pride do usodnih napak. V arhivu so mi prijazno svetovali, naj pogledam v cerkvene knjige cerkve sv. Nikolaja, saj je območje Križank spadalo pod stolno cerkev. Knjige so dokaj obširne, saj je bilo veliko vpisov iz mesta Ljubljana. Poznal sem datum rojstva Friderika Pregla, zato sem ga hitro našel, vendar razen znanega ni bilo nobenih novih podatkov. Pregledal sem še obe sosednji knjigi, da bi ugotovil, ali je imel brate in sestre. Našel nisem nič, torej je bil edinec ali pa so se odselili in so vpisi drugje. Raimund, Friderikov oče, se je najbrž poročil drugje, saj v poročnih knjigah stolne cerkve sv. Nikolaja ni vpisan. Statusa animarum, ki je za rodoslovca izredno uporaben, v Ljubljani niso pisali, saj je bilo to mesto, kjer so se ljudje pogosto selili in naseljevali. V poročni knjigi župnije sv. Nikolaja za obdobje 1816 - 1846 sem našel vpis poroke Friderikovega starega očeta. Mihael Pregl, stanujoč v Ljubljani hišna številka 180, se je poročil leta 1833, star dvainštirideset let, z Ano Schreitter, staro enaindvajset let iz ene od sosednih hiš. Možakar v zrelih letih si je privoščil mlado ženo, meni pa v rodovni shemi naredil zmešnjavo. Mihael Pregl, ki si je spremenil priimek v obliko, ki jo je imel njegov stari oče Lovrenc

ali pa jo je tako zapisal župnik, ker je mislil, da je tako bolj po nemško. V shemi sem imel tudi Mihaela, ki je z letnico rojstva ustrezal staremu očetu Friderika Pregla.

Na področju prafare Šmartno najdemo tri izvore priimka Pregelj. Prvi je na področju Ustja, od koder izvira celotna rodovina Pregljev v Šmartnem, Jablaniških Lazah, Rodnem Vrhu in Jablanici. Sorodstvene povezave z rodovino Pregelj iz Ustja z ostalimi kraji sem odkril, ker se do okoli leta 1700 vsi rojstni podatki ujemajo z rodovino Pregelj na Ustju, zato sem domneval, da so rodovine Pregelj v Jablanici in Lazah v sorodstvu ali pa so bile tja naseljene pozneje kot na Ustju. Nadaljnje raziskave so potrdile sorodstveno povezanost Pregljev v vseh treh omenjenih krajih. Žal so starejši zapisi v cerkvenih knjigah zelo skopi in ne vsebujejo včasih niti navedbe kraja bivanja. Zato je potrebno veliko časa za pregled vseh matičnih knjig za določitev, kam spada posamezna oseba.

Kdo je bil Anton Stander

Po raznih virih pripravila Valerija Ravbar

»Ko sem prišel do potoka, je bil to odločilni trenutek v mojem življenju. Po tem dnevu je bilo vse drugače. Vzel sem peščen vzorec in takoj našel zlato. Ne da bi vedel, sem naletel na najbolj zlatonosen potok tega sveta.«

Tako je leta 1898 pripovedoval uredniku časopisa Klondike News Anton Stander - tedaj eden izmed šestih najbogatejših ljudi na Aljaski. In zakaj nas zanima ta mož?

Zaradi skopega podatka, da je bil rojen 16. junija 1867 v Avstriji na Spodnjem Kranjskem v Litijskem okrožju. Dvajsetleten je prišel v New York z manj kot dvema dolarjema v žepu. Najprej je devet let »taval« po Ameriki. Potem je tudi njega zagrabila zlata mrzlica in odšel je na Aljasko. Od približno sto tisoč iskalcev zlata na Klondiku je 67-tim uspelo, da so obogateli. Anton Stander je bil med njimi. Kranjsko je zapustil pri dvajsetih. To se pravi, da se je verjetno na neki način izognil vojaščini. Verjetno se ni pridružil večji skupini izseljencev, ampak je sam odšel v kako evropsko pristanišče, iz katerega so vozile ladje v Ameriko.

O otroških in mladih letih Antona Standerja vemo zelo malo - pravzaprav samo to, da je bil rojen v Litijskem okrožju. V številnih krstnih knjigah iz tistega časa priimka Stander nismo našli, pač pa podobne kot so Standler, Stendler, celo Stangler. Te priimka najdemo v okolici Šmartna pri Litiji, Zagorja in Trbovelj - torej v krajih, kjer so bili rudniki.

Še najbolj podoben je priimek Ständler, ki smo ga našli med prebivalci tako imenovane rudarske hiše v Zavrstniku pri Litiji. Tu je v vsaj v letih 1851 do 1856 živel Thomas Ständler z ženo Margareto, rojeno Merzel. V bližnjem rudniku Sitarjevcu je bilo namreč zaposlenih veliko rudarjev, predvsem iz drugih avstrijskih pokrajin. Leta 1851 se je Standlerjevim rodila hči Rozalija (umrla leta 1856), čez dve leti Marija, leta 1856 pa sin Josef. Po tem datumu za družino ni več sledu, pa tudi prej ne. Lahko pa ta družina nima nobene zveze z iskanim Antonom Standerjem. Morda je bil celo tržaški rejenec, saj je njegov videz nekako italijanski. Ko mu je bilo 30 let, je bila v Ameriki posneta njegova fotografija. Opisali so ga takole: "Bil je čeden moški, imel je črne skodrane lase in tenkočutne nekam romantične poteze.« Menda je na področje Šmartna pri Litiji prišlo kar nekaj avstrijskih (morda tudi italijansko-avstrijskih) družin iz pokrajin, ki so po bitki po Solferinu pripadle Italiji.

Že v 16. stoletju so v rudnik na Sitarjevcu prišli rudarji - strokovnjaki iz Nemčije. V obdobju protireformacije so vsi odšli, ker so bili luterani. Takrat so morali rudnik zapreti. Tako so tudi v 19. stol. spet prišli rudarji, pa tudi strokovnjaki za delo v livarni, predilnici, usnjarni, na železnici itd. iz drugih delov Avstro-ogrske. V Zavrstniku pri Šmartnem so stanovali rudarji, ki so delali v Sitarjevcu. Je bil Thomas Antonov oče? Potem bi bila Antonova sestra kar 16 let starejša. Tudi podatka, da bi Thomasova prva žena umrla in bi se oženil znova, nisem našla.

Ali pa Antonovi starši sploh niso živeli tukaj in je bil on tisti, ki je prišel delat v tamkajšnji rudnik. Ko je odhajal

v Ameriko, je za kraj rojstva preprosto navedel kraj, kjer je tedaj živel. Morda je bil celo rejenec in za pravi rojstni kraj ni vedel.

Anton Stander je pripotoval v New York leta 1887- torej leto dni potem, ko so postavili znameniti kip Svobode, ki od tedaj pozdravlja vse, ki pridejo v to pristanišče. Značilno je, da so se Slovenci v tuji deželi držali kolikor je bilo mogoče skupaj. Anton Stander je bil očitno iz drugačnega testa in ni iskal družbe rojakov. Morda se niti ni počutil kot Slovenec, čeprav je prihajal s Kranjskega. Takoj ko se je izkrcal, se je peš odpravil v notranjost dežele. V devetih letih je prečesal dobršen del in iskal razne zaposlitve. Večina Slovencev se je ustalila v krajih, kjer so bili že tisti, ki so pred njimi prišli iz rojstne dežele.

Začelo se je 1896, ko je George Washington Carmack po naključju našel zlato ob potoku Bonanza in to ves navdušen povedal drugim.

Zlato je bila magična beseda devetdesetih let. Viktorijanska doba se je iztekala in Angleži, ki so vsrkavali dogodivščine iz oddaljenih dežel, so bili zreli za zadnji izbruh. V Ameriki sta šla lahkovernost in optimizem z roko v roki in ljudje so bili pripravljeni verjeti, da je vse mogoče. Povesti Julesa Verna in tehnična čuda na kolumbijski svetovni razstavi so vzbujala v njih občutek objestnosti. In navsezadnje je bilo obdobje senzacionalnega časnikarstva v največjem zagonu. Prizori, ko so se ljudje množično pognali na sever za zlatom, so bili kot nalašč paša za vsakega časnikarja.

Čez Aljasko se vije zlatonosna reka Yukon. Prav tako zlatonosni so njeni številni pritoki. Toda toliko zlata kot ob Klondiku svet na enem mestu še ni videl.

Prava invazija na Klondiško zlato se je začela šele leta 1897, prvi rudosledci so se tam pojavili že eno poletje prej.

Tedaj je minevalo deveto leto, odkar se je ANTON STANDER iz domače dežele odpravil v svet. Iskal je srečo po najbolj oddaljenih kotih ameriške celine, delal je kot konjski hlapec, kot ovčji pastir, kot kmečki delavec in nazadnje kot miner v premogovniku. Ko je prišel v Novi svet, ni znal niti besedice angleško, v žepu pa je imel samo poldrugi dolar. Ko se je že dobro naučil jezika in je večino Severne Amerike prehodil peš, še zmeraj ni bil nič bogatejši. Vse prihranke je porabil za vožnjo na sever spomladi leta 1896. In na zadnji avgustovski dan tega leta se je vkrcal na zadnje tveganje.

S težavo se je skupaj z še nekaterimi sotrpini prebijal navzgor ob zlatonosni reki in iskal nezakoličen svet.Ko je prišel do južne rogovile na potoku Bonanza, to je pritok slavnega Klondika - se je ustavil in se začel radovedno razgledovati. Ozka zarasla soteska s curkom vode, ki se je vijugala po dnu, je bila še brez imena. Rudosledci so v yukonskem žargonu govorili o njej kot o Bonanzinem mladičku. Kmalu je bila vsem znana pod imenom Eldorado. Kakor Stander so bili tudi vsi drugi finančno čisto na psu. Zdaj so se zastrmeli v prvi korec vode, ki so jo zajeli in presenečeno ugotovili, da je na dnu več kot za šest dolarjev zlata. Sicer tega še niso mogli vedeti, vendar je bil to najbogatejši potok na svetu. Vsaka izmed parcel, zakoličenih tisti dan, je vrgla vsaj milijon dolarjev ali pa še več.

Tu je bilo toliko zlata, da je ljudem, ki so tako nepričakovano prišli do njega, življenje povsem postavilo na glavo. Nič drugega niso počeli kakor zapravljali; največ po krčmah in zabaviščih, s pijačo, kvartanjem in lahkimi ženskami.

Dve leti po veliki najdbi je bila v naselju zlatokopov velika poletna parada. V časopisih so poročali: Radovedneži so si ogledovali klondiški karneval, drezali so se med seboj in si kazali eldoradske kralje, ki so hodili mimo: Berrya in Stanleya, Velikega Aleksa, srečnega Šveda, Dicka Lowa in Antona Standerja. Ti so bili še pred nekaj leti sami zelenci, a zdaj so bili zvezdniška atrakcija na promenadi na Glavni cesti, kakor hitro so stopili iz svojih lož v združeni plesni dvorani, v katerih so bila vrata okrašena z imeni znamenitih potokov in v katerih so stale pollitrske steklenice šampanjca dve unči zlata.«

Standler je spet prišel v časopise, ko se je zaljubil v lepo plesalko, ki jo je moral odkupiti od lastnika bara, kjer je popival kot obseden. Violet Raymond je očaral s svojo privlačno zunanjostjo in z velikimi zalogami zlata. Kupil ji je ves nakit, kar ga je bilo v mestu, med drugim tudi ogrlico, ki je segala do kolen. Dal ji je dvajset tisoč dolarjev v zlatem prahu in dežo za zabelo polno zlatih kepic. Nazadnje se je poročil z njo, pa ga je uničila.

Čedni Avstrijec, kakor ga vztrajno imenujejo v vseh virih, je svojo plesalko zmagoslavno popeljal v San Francisco. Tam sta se leta 1901 poročila. Nameraval jo je popeljati na poročno potovanje na Kitajsko in za žepnino je imel tisoč funtov zlata v luksuzni kabini, ki je bila najbolj gosposka na ladji. Violet je želela oditi na obalo, Stander pa si ni upal pustiti zaklada brez varstva. «Težko je povedati, kaj bolj ljubosumno straži - nevesto ali zlato,« je zapisal neki reporter. Videti je bilo, kakor da je edina rešitev, če da zlato Violet in tako je tudi storil, drobec za drobcem, dokler ni vsega razdal.

Nekdanji rudosledci so počasi umirali. Tifus, pljučnica in tuberkuloza so zahtevali svoj davek, še posebno pa je morilo yukonsko podnebje, ki je z leti spodkopalo zdravje prvotnih rudosledcev. Tisti, ki so ostali živi, so začeli zapravljati bogastvo, kakor da je tudi njim smrt že za petami.

Eldoradski kralji so propadali drug za drugim. Anton Stander je del premoženja zapil. Žena ga je zapustila in vzela preostanek imetja, med drugim luksuzni hotel Stander, ki ga je 1905 postavil v Seattlu. Kadar je pil, je bil nagnjen k norim izpadom ljubosumnosti; ob neki priložnosti ji je baje grozil, da jo bo z nožem razrezal na koščke.

Ko je bil ob vse, se je spet odpravil na sever v upanju, da bo našel še en Klondike. Za vožnjo je zaslužil z lupljenjem krompirja. Toda do zlatonosnih voda ni več

prišel. Zatekel se je v zavetišče za ostarele zlatokope. Po nekaterih podatkih je tu umrl, po drugih pa naj bi neke noči skrivaj izginil iz doma in nihče ga ni nikoli več videl.

Kako, da se Anton Stander ni nikoli spomnil svojih ljudi na Kranjskem? Ali ni imel nikogar več ali je šel od doma z jezo v srcu?

Spomini črnovrškega župana Jožefa Trobca

Povzetek pripravil Tone Košir

Jožef Trobec z ženo Marijo (Mece), roj. Kožuh.

Jožef ali Josip, v domačem kraju Jože Trobec je začel pisati svoje spomine leta 1896, v osmem letu županovanja v Občini Črni Vrh nad Polhovim Gradcem. Županovanje je prevzel kot osemindvajsetletni mladenič v začetku januarja 1888. Neprekinjeno je bil župan skoraj polnih 49 let, kar je v slovenskem prostoru prava redkost. Še večja redkost pa je zapisovanje pomembnih dogodkov v času županovanja, le za prvih osem let po spominu, vsa nadaljna leta pa sproti, vključno za leto 1941.[1] Torej je del zapisanega v obliki spominov, del pa kot družinska in občinska kronika.

Spomine je zapisoval v trdo vezano vpisno knjigo 17x25 cm s stodvajsetimi listi, od katerih je popisanih dvesto trideset strani, ki pa niso paginirane. Pisal je s peresom in črnilom. Pisava je odločna, moška; jezik odraža čas, v katerem se je avtor učil in oblikoval svojo osebnost. Preseneča slovnično pravilna uporaba ločil, kar omogoča lahko branje in razumevanje zapisanega in ni potrebovalo večjih popravkov pri prenosu na računalnik, ki ga je pred kratkim opravila Trobčeva pravnukinja Kristina Čadež. Knjigo hrani pravnuk Gašper Trobec na Trobčevi domačiji v Črnem Vrhu št. 8. Pozna se ji, da so jo doslej imeli v rokah številni bralci.

Začetek Trobčevih spominov nosi naslov Pretekli spomini. Začnejo se s šesto generacijo Trobčevega rodu, po domače pri Tropcu ali kasneje Trobcu, Črni vrh številka 7. Njegovo vedenje je seglo do gospodarja Matija in žene Špele, rojene Golc, v rodovniku vidimo, da sta se vzela leta 1777, in njunih šest otrok ter nekaterih vnukov.

Jožef Trobec sodi v deveto generacijo doslej znanega in rodoslovno obdelanega Trobčevega rodu. Očetu Andreju in materi Uršuli Cankar, Kuclarski iz sosednje Butajnove, se je kot prvorojeni sin rodil leta 1859. Mati Urša ni bila samo dobra gospodinja, ampak tudi sposobna gospodarica in ne čudi dejstvo, da je oče nanjo prepisal grunt. Kaj takega na kmetih zlepa ne najdemo, ne prej ne pozneje. *Za svoje otroke je kaj vrlo skrbela. Najstarejšega Jožefa je v šolo dala, in druge v strahu božjem odrejala*,[2] je zapisal avtor spominov. Starši so ga dali v šole, najprej na normalko v Škofjo Loko, od tu na gimnazijo v Ljubljano. Na svojo roko, brez vednosti domačih, je po treh dnevih pobegnil iz Ljubljane v Kranj na realno gimnazijo. Uspešno je končal prve štiri razrede, a leta 1875 je moral po smrti svoje matere prekiniti šolanje in lotil se je kmetovanja doma. Po očetovi smrti je zagospodaril na zadolženi kmetiji, se oženil in poplačal vse dolgove. *Vzel sem Jankovo Mece... Bila sva zelo v sorodstvu in zato sem moral na škofijstvo za dispenzo prositi,* je zapisal. Župnik je nasprotoval poroki, saj je imel zanj pripravljeno drugo nevesto. Rodilo se jima je devet otrok, pet jih je preraslo otroška leta. Oba sinova je dal v šolo, najprej v Škofjo Loko, od tod v Ljubljano. Ponosen je bil nanju, saj je leta 1902 zapisal: *Do zdaj sta se pridno učila in oba sta bila vselej pohvaljena.*

Jožef Trobec je zagotovo veliko svojega časa in življenjske energije porabil za županovanje, za skupnost, a je vseeno bil in ostal trden kmet in dober, reči smemo: umen gospodar. Torej ne preseneča, da je za vsako leto natančno zapisoval podatke o snegu pozimi, žledu in njegovih posledicah, pa deževju spomladi, začetku kmetovanja, posevkih žit in posajenem krompirju. V spominih sta poletna suša s pomanjkanjem vode in toča, predvsem pa strele s pogorišči v domači občini in bližnji okolici. Boljšo ali slabšo letino je prikazal v izmerjenem pridelku žit v mernikih in krompirja v garah; vselej je dodal tudi sadje in kostanj.

Spoštljivo, z onikanjem je opisoval črnovrške župnike in njihovo delovanje v korist domače župnije. Z zapisi jih spremlja tudi po odhodu v drugo župnijo, vse do smrti. Vsako leto je poromal v katerega od znamenitih romarskih krajev, največkrat na Svete Višarje in Sveto goro nad Gorico, pa tudi na Trsat, v Loreto, Rim. Bil je v Benetkah, Padovi (Padni) in v Velehradu na Češkem. Udeležil se je večdnevnih katoliških shodov v Mariboru, Zagrebu in na Dunaju.

Za posamezna leta je zabeležil število rojenih in umrlih Črnovršcev; vsa leta je bilo bistveno več rojstev kot smrti. Številne opisane nesreče kažejo na težavnost življenja in preživetja v njegovem času; neredke niso obšle Trobčeve družine. Pri vseh ostane dosledno le kronist in ne opisuje svojih čustev, niti veselja ob uspehih

niti žalosti ali obupa ob tragedijah, kar ga dela na prvi pogled trdega, neobčutljivega.

Zapisani dogodki niso pomembni le v lokalnem črnovrškem okolju, zanimivi so tudi za širšo okolico in pomembni za spoznavanje dogajanj v tistem času. Bil je član različnih odborov in komisij tako v domačem okolju kot tudi na Vrhniki, kamor je takrat Črni Vrh upravno spadal. Zato je bil vpleten v vsa dogajanja. Še posebej so natančni – in pretresljivi – zapisi dogajanj med prvo svetovno vojno, ki mu je vzela še zadnjega sina, študenta. Prvi, namenjen za naslednika, je namreč zavoljo nenadne bolezni umrl eno leto pred vojno. Z branjem časopisov je spremljal tudi dogajanja po svetu in pomembne dogodke zabeležil v svojih spominih, na primer atentate na državne voditelje, potop Titanika i.pd.

Županovanje

Najprej se je lotil zboljšanja cestne povezave med Polhovim Gradcem in Črnim Vrhom skupaj z občino Polhov Gradec. Državni denar zanjo so porabili na Polhograjskem, zato so svoj del poti v letih 1893-1894 gradili Črnovršci sami *s tlako*. Leta 1895. je občina kupila Mačkovo hišo in jo preuredili v šolo, v kateri je otroke poučeval župnik Ivan Čebašek. Velikonočni potres leta 1895, ki je v spominih dobil pomembno mesto, je močno razrukal staro cerkev, zato je občina s pomočjo vernikov v denarju, lesu in delu ter denarnim prispevkom škofije in države zgradila v letih 1898-1900 novo, sedanjo. Gradnja je veljala 30.691 goldinarjev in 12 krajcarjev. V času gradnje so že uporabljali krone, dve za goldinar, torej je cerkev veljala skoraj 62.000 kron.

V prvih letih novega stoletja so dopolnjevali notranjo opremo nove cerkve. Iz c. kr. Gozdnega vrta je dobil štiri tisoč smrekovih sadik, ki so jih posadili v črnovrških gozdovih. Leta 1905 je bil Jožef Trobec imenovan v Cestni odbor okraja Vrhnika. Že naslednje leto je v imenu domače občine začel s prizadevanji za gradnjo nove ceste med Polhovim Gradcem in Škofjo Loko, ki bi potekala za Goro sv. Lovrenca in po Petačevi grapi proti Črnemu Vrhu. Akcija je uspela in že to leto so začeli s trasiranjem. Pri tem pa je bilo obilo zapletov, saj so hoteli denar potegniti na Vrhniko in v Borovnico, sočasno pa so tekle priprave z gradnjo ceste z Vrzdenca v Suhi Dol. Dejansko so začeli s prvimi deli šele leta 1909. Aprila 1907 je sodeloval pri ogledu terena za novo železnico *in sicer iz Dvora po Prosci nad Horjulom v Šent Jošt, v Žiri in Idrijo.* Avtor spominov je bil lokalpatriot, saj je *delal na tem, da bi železnica šla v bližini Črnega vrha.*[3] V kasnejših letih je to progo še nekajkrat omenil, pri gradnji obeh cest pa je kot zastopnik okrajnega odbora tudi sodeloval. Iz Zaloga so črnovrško cesto trasirali po Mali Božni leta 1911, z gradnjo pa so začeli šele spomladi 1914.

Ko je omenil terice lanu decembra 1907, je spotoma obdelal še platnarstvo, ki je tod cvetelo do leta 1875. *Skoraj pri vsaki hiši so imeli po dvoje statev, da so tkali. Predli so ženske in moški, kteri niso tkali... Delali so platno le pozimi in skoraj noč in dan. Zvečer so predli do 11. ure in zjutraj začeli ob četrti uri. Ko je ta obrt prenehala, so po naših hribih nekako l. 1902 začeli čipke delati (špice klekljati).* Leta 1911 je kratko in jedrnato opisal tragični dogodek v vasi: *Na sv. Telesa 15. junija popoldne ob 5. uri je prišel 16-letni* (Kreslov, op. avt.) *Luka Bradeško v vas k Janezu Pečenik, polgruntarju v Črnem vrhu hšt. 42, kteri je imel njegovo sestro za ženo. Ta mu je razkazoval svoje stvari in dal mu je tudi puško v roke. Luka puško pogleda, jo sproži in zadane Janeza Pečnika v glavo, da je bil na mestu mrtev!*

V letih 1914-1918 so bili spomini pretežno namenjeni tragičnim usodam črnovrških družin: nabori fantov in mož, potrjeni in mobililizirani, ranjeni, umrli, pogrešani. Poslušanje topovskih salv s Soške fronte. Prva letala, ki so hrumela prek Črnega Vrha. Ponavljajoča se preštevanja in ocenjevanja domačih zalog hrane in živali ter obvezne oddaje za potrebe vojske po nizkih cenah. Župan je držal s sovaščani in jih ščitil ter po svojih močeh zmanjševal njihove obveznosti. Zabeležil je uspehe in neuspehe cesarske vojske. Pa pobiranje cerkvenih zvonov, najprej mlajših kot sto let, nazadnje tudi starejše. Sledil je popis in obvezna oddaja žgajnarskih kotlov, ker je država potrebovala tudi baker in medenino. Popisali so namreč celo medeninaste kljuke pri vežnih vratih hiš.

Leta 1916 so 30. aprila prvič prestavili ure za eno uro naprej na poletni čas. *Dne 30. septembra se pa ure zopet za eno uro nazaj premaknejo.* Sladkor in kavo delijo na karte. *Podplatov za čevlje se nikjer več ne dobi, zato so začeli v Ljubljani v Polakovi tovarni delati čižme z lesenimi podplati. Poslali so meni en par na ogled za 18 kron in takoj po novem letu* (1917) *sem naročil 23 parov.* Za mletje žita v mlinu so imeli posebne karte: na mesec so smeli zmleti le po sedem kil žita na osebo. Jožef Trobec je ob novem letu 1917, ko je bil neprekinjeno že skoraj trideset let župan, prejel *od Njih veličanstva cesarja Karola I odlikovanje s srebrnim vojnim križcem s krono. Dobil sem mnogo častitk.* Jeseni so prišli še po najstarejši zvon, ulit najkasneje v času cesarice Marije Terezije: *Dne 4. oktobra* (1917) *so prišli 4 vojaki še v Črni vrh po eden zvon 600 kg težak, kterega je prelat Bruno Gotner dal pripeljati iz samostana v Bistri, ko je cesar Jožef II menihe od tam razgnal. Torej grozna ta vojska.*

In leta 1918: *Pri mnogih hišah je po eden ali dva Rusa* (vojna ujetnika, op. avt.) *za majhno plačo. Kdor ga hoče imeti pri hiši, mora plačati zanj kavcijo pri c. kr. Okrajnem glavarstvu v znesku 30 kron, ktere pa dobi nazaj, kadar Rusa da od hiše. Dne 28. avgusta so morali pa vsi Rusi iti v tabore in jih bodo dali domov.* Tudi na Črnovrškem je tega leta razsajala *španska bolezen. V enem mescu je umrlo 15 oseb. Na en dan je ležalo 5 mrtvih na parah... Tudi drugod so zelo mrli, posebno v Poljanski dolini.*

Ob koncu vojne in začetni evforiji je bilo veslja kaj hitro konec. *Veselje do Jugoslavije se vedno bolj hladi in že se slišijo*

glasovi proti nji, ker ne dobimo ne moke, ne sladkorja, ne soli in ne tobaka... Jaz sem naročil 2 vagona krompirja in 1 vagon turšce za občino... Ker po železnicah zelo kradejo take stvari, je bilo krompirja za 4000 kg manj, kot je bilo treba plačati in tudi turšce je bilo nekaj manj. Prva leta po vojni so bili težki časi. *Potem je zopet dne 13. januarja (1920) ravno tak čas zvečer zgorel pri Pustavrhu hlev in takoj 15. januarja ob isti uri zvečer pa pri Bradešku je gorel hlev. In ko so šli od Žula vsi moški gasit, je pa nekdo v vojaški obleki s puško na rami prišel v hišo k Žulu, kjer je bila sama gospodinja v hiši. Naravnost jej je rekel, takoj denar sem, če ne bo pa smrt in res je ona šla odpret skrinjo, da je denar pobral. Dobil je nekako 14.000 kron.* Roparja so kasneje prijeli. In naslednje leto: *Na Velko nedeljo je nekdo ustrelil nekega Lužarja z Osovnika, ki je šel k maši v Soro. Naprosila ga je žena ustreljenega in mu je obljubila 10.000 kron. Dotična žena je bila v naši bajti rojena in je bila Rotovševega Jernača hči. Mož je bil star 55 let, a ona 21 let.* Motiv družinske tragedije je uporabil pisatelj Jan Plestenjak za eno od svojih domačijskih povesti.

Jožef Trobec je bil na volitvah leta 1921 spet izvoljen za župana. V tem letu je zanimiv zapis o smrti ameriškega škofa Jakoba Trobca, Guglovega iz Loga pri Polhovem Gradcu, ki je bil Jožefov sorodnik. *Od tu se je enkrat nekdo tja priženil.* Leta 1924 je bil ponovno izvoljen za župana. *Prevzel sem le še zaradi tega, da se bo cesta še nadalje gradila, ker mora občina dodati 100.000 dinarjev. Pomagal mi je pa Ivan Stanovnik, poslanec iz Horjula. On je izposloval, da je država dala 75 %, občina pa 25 %.* Po desetletnem premoru so z deli na cesti nadaljevali. V občini je bilo tega leta veliko neurje s povodnijo. *V Mačkovem grabnu je vzelo eno žago, dva mlina, potem tri hleve, eno hišo, eno do strehe vzelo eno do polovice zasulo. Zasuto je s peskom nad 20 metrov visoko. V Mali Božni je voda zasula vse polje. Pri Petaču je vzelo hišo, vezan kozolc na 4 štante in vodno žago na turbino. Pri njegovem sosedu Gubnarju je vzelo mlin. Vse stvari, razen hiše, je vzelo tako čisto, da niti sledu ni, kje bi stale... Mrtva sta bila dva človeka in sicer Jožef Peklaj, Maček iz Setnice hšt. 14, star 66 let in njegov pastir Jožef Kozjek. Nesla jih je voda 1 km daleč... Po površni cenitvi je škode za 3 miljone dinarjev.*

Leta 1925 je po novi cesti pripeljal v Črni Vrh, vse do župnišča, prvi avtomobil. *Peljali smo se ravno tričetrt ure iz Polhovega Gradca v Črni vrh.* V tem letu je naredil seznam vseh žrtev v prvi svetovni vojni. Napisanih je dvajset iz Črnega Vrha in ena s sosednje Planine, ki pa je spadala pod občino Šentjošt. Naslednje leto so občino udarile še hujše ujme kot dve leti pred tem. Odneslo ali zasulo je več hiš, hlevov in mlinov. Škodo so cenili na več kot šest milijonov dinarjev. Cesto med Zalogom in Polhovim Gradcem je zasulo *da ni znati, kje je bila. Prav vsa občinska pota je voda popolnoma pomedla... in sicer v Mali Božni, to je v Petačevem grabnu, v Potrebuježevem in Jernejčkovem grabnu.* Na prehodu v naslednje leto je na Črnovrškem umrlo za škarlatinko devet ljudi.

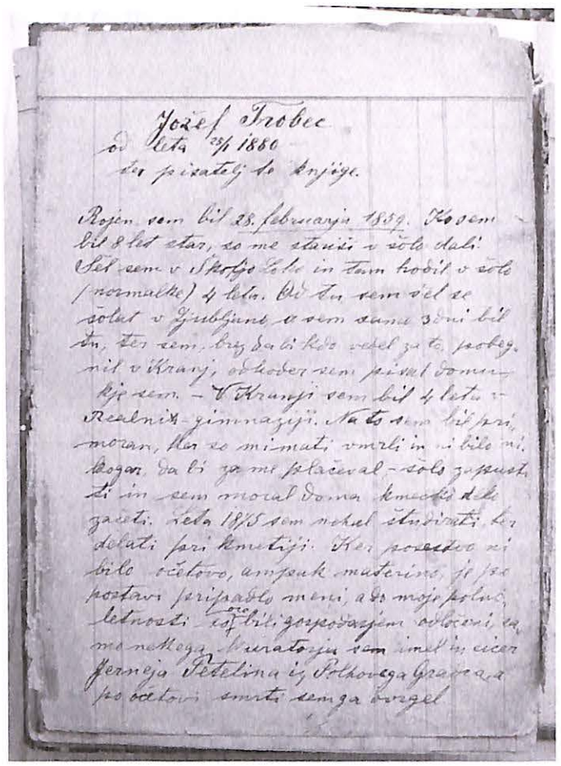
Jožef Trobec
od leta 25/1 1880
do pisateljo knjige.

Rojen sem bil 28. februarja 1859. Ko sem bil 8 let star, so me stariši v šolo dali. Šel sem v Škofjo Loko in tam hodil v šolo (normalko) 4 leta. Od tu sem šel se solat v Ljubljano, a sem samo 3 mi bil tu, ker sem, brž ko bi kaj vekel za te pokoj. nit v Kranj, oblodor sem pisal domu kje sem. – V Kranju sem bil 4 leta v Realnih-gimnaziji. Na to sem bil pri, morani, ker se mi mati, vmrli in ni bile mi, kogar, da bi za mi plačeval – sole zapust. Ti in sem moral doma kmečki delo zaseti. Leta 1875 sem nekal študirati, ker delati pari kmetiji. Ker, posestvo ni bilo očetovo, ampak materino, je bo postavi pripadalo meni, ako moji polno, letnosti. Ko bil, zgrpovanjem oblocevi, za ma nekega kuratorja vam imel in, cicer Jerneja Petelina iz Polhovega Gradca, ga po očetovi smrti sem za brzgel

Prva stran spominov, kjer začne Jožef Trobec opisovati svojo generacijo; na zapisan dan, 25. 1. 1880, je prevzel lastništvo domačije v svoje roke.

Župan Jožef Trobec je leta 1928 organiziral dvomesečni gospodinjski tečaj za 21 deklet. Poučevali sta dve učiteljici iz Ljubljane. V začetku naslednjega leta je bil odlikovan z medaljo za zasluge – za širidesetletno neprekinjeno županovanje. Šele tega leta so dokončali popravila ob povodnji zasute ceste Polhov Gradec – Zalog. Leta 1930 so se Črnovrščani skupaj z banovinsko oblastjo dokončno odločili za gradnjo nove šole. Tega leta je zgorela hiša pri Božnarju. *Ta hiša je bila nekdanji lovski gradič, kterega je imenoval Valvazor "Bosisen" in zato se je reklo v Božni – polhograjska graščina ga je imela za svoje lovce pred davnim časom. Na hiši je bila letnica 1692, a po druzih znakih je bilo pozneje zidano... Po tej hiši se imenuje dolina in potok do Polhovega gradca Božna.* O lokaciji mejne utrdbe Bosisen, ki je omenjena v darilni listini Loškega ozemlja škofom iz Freissinga, se zgodovinarji in arheologi še niso dokončno izrekli. Navajajo kar nekaj možnih lokacij.

Leta 1930 je umrla Trobčeva žena Mece. *Bila je zelo dobra gospodinja. Ko sva začela na posestvu, je šlo za obstoj, ali bova zmagala dolgove ali ne. Pa z nje pridnostjo in umnim gospodinjstvom sva napravila, da sva še otrokom imela kaj dati. Bila je zelo usmiljenega srca, posebno do revežev.*

Ob popisu prebivalcev spomladi 1931 so našteli v Črnem Vrhu 1030 ljudi. Začeli so s pripravami na gradnjo nove

šole: na Mačkovem so kupili zemljo, na Vrhniki opeko, v Koširjevi rebri so žgali apnenico. Jeseni so bojkotirali državnozborske volitve. *V Črnem vrhu je bilo vseh volilcev 246, a volilo je le 9 (devet) volilcev. Tako male udeležbe ni bilo nikjer, torej smo v tem oziru napravili nekak rekord. Izdala se je od nezadovoljnežev parola "nobeden naj ne gre volit".* V zapisanem ni naveden vzrok za nezadovoljstvo občanov.

Ob nasilni komasaciji (združitvi, op. avt.) manjših občin leta 1933 so črnovrško priključili polhograjski občini. Sedež nove občine je bil v Polhovem Gradcu. Na volitvah je bil za župana izvoljen Jožef Trobec, pisec teh spominov. Združevanje občin je bilo kratke sape, saj so Črnovrščani že leta 1935 vložili prošnjo za samostojno občino in jo naslednje leto tudi dobili. Na Banski upravi so zaprosili za nadaljevanje gradnje ceste v Škofjo Loko. Peljala naj bi mimo Kuzovca v Bodoveljsko grapo na Loškem. Dogovorili so se za gradnjo nove šole, za katero bo prispevala občina 100.000 din, banovina pa dvakrat toliko; z gradnjo bodo začeli leta 1937.

Jeseni leta 1936 so bile občinske volitve. Županovanje je prevzel gostilničar Franc Košir. *Jaz sem bil za župana od 8. januarja 1888 do 25. oktobra 1936... Dne 4. novembra sem zaprisegel v občinski pisarni v Polhovem Gradcu oba nova občinska odbora, in sicer črnovrškega in polhograjskega, ker do takrat je bil Črni vrh priključen Polhovemu Gradcu in sem bil 3 leta župan za skupni občini. Dne 6. novembra je prišel novi župan za Črni vrh po inventar. Vzel je blagajno, pisalno mizo, računar, mnogo aktov, tako, da je imel s parom konj dovolj peljati.* Za skoraj 49-letno županovanje je Jožef Trobec dobil Orden sv. Save IV. reda. *Ta orden (zlata medalja) sem prejel 18. marca 1937 po srezkem načelstvu v Škofji Loki.*

Januarja 1938 so tudi na Črnovrškem opazovali severni sij. *Nekaka čudna, rudečkasta svetloba od 20. ure, to je 8. ure zvečer se je videla nekako do polniči. Videti je bilo, kakor da bi nekje gorelo. Iz Polhovega Gradca so prišli ognjegasci in žandarji do Petača, ker so mislili, da pri Gabršniku gori.* Novembra tega leta so *dodelali in tudi z veliko slovestnostjo blagoslovili novo šolo.* Črnovrški župan je bil vsa leta tudi pomožni poštar, ki je na svojem domu oddajal in sprejemal poštne pošiljke. To funkcijo je sredi leta 1940 preložil na novega župana.

Zadnja tri leta Trobčevih spominov so namenjena predvsem novi vojni, ki jo je sprožila Nemčija pod vodstvom Adolfa Hitlerja. *Ne ve se še, kakšen bo konec. Ne kaže, da bi letos bil konec* (1940). Sredi leta 1941 je zapisal: *Zdaj so zasedli Nemci črnovrško občino in nemški učitelj in učiteljica sta začela 15. julija učiti, ki pa slovenščine ne razumeta. Neki Škarjevcev, ki je nekaj časa v Ljubljani v gimnazijo hodil, je to učencem tolmačil. Zvečer ob 8. uri so pa dolžni hoditi vsi do 70. leta, da se nemškega naučijo. Potem je pa poleti se nehala šola in ne kaže, da bi še kterikrat bila... Pač pa dobivamo moko, cukar in druge stvari še v precejšnji meri iz Škofje Loke, po ktero blago hodijo naši vozniki s konji in župan razdeljuje... V Črni vrh pa ne sme noben duhovnik, da bi kterega obhajal za zadnjo uro.* Zadnji citirani stavek je veljal tudi za Jožefa Trobca. Njegova najmlajša hči Ančka Trobec je na koncu spominov pripisala: *Josip Trobec je umrl 5. junija 1942 ob pol petih popoldne. Zadnjič je pisal to knjigo dne 10. decembra 1941, potem pa ni mogel več. Bolan je bil 3 mesece, a ležal je samo en teden. Ker ni bilo duhovnika v Črnem vrhu, ga je pokopal samo cerkovnik. Naredil mu je lep govor.*

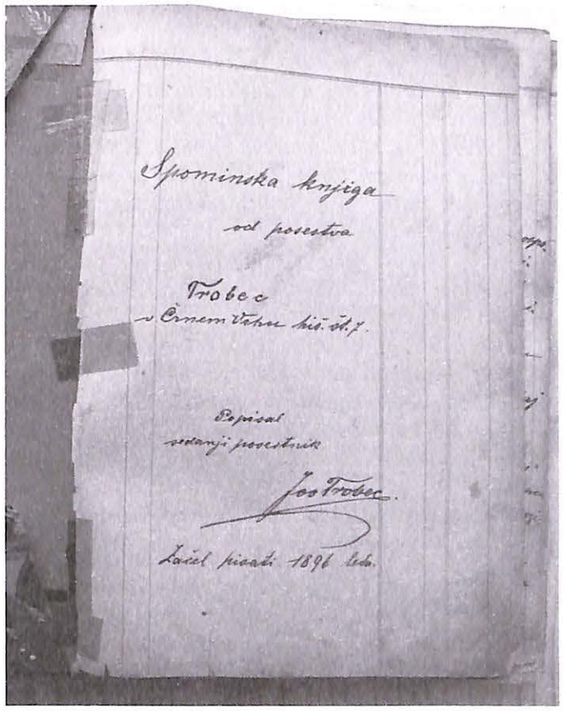
Spominska knjiga
od posestva
Trobec
v Črnem Vrhu hš. št. 1.
Zapisal
sedanji posestnik
Jos Trobec.
Začel pisati 1896 leta.

***

Trobčevi spomini zaslužijo temeljito obravnavo in objavo s spremljajočim komentarjem, kar pa presega namen in obseg našega pisanja. Želeli smo predvsem spomniti sedanje umnike na obsežne spomine, ki jih je pisal razgledan in vešč kmet, ki se je od mladih let do konca življenja nesebično razdajal za skupnost. Usoda ga je potegnila iz šole in brez tveganja sklepamo, bi bil prav tako, če ne še bolj uspešen v katerem od drugih poklicev in življenjskih poslanstev, če bi šolanje nadaljeval. Na Črnovršem je pustil globoko brazdo, ki jo čas zlepa ne bo zravnal.

[1] Možno je, da je še do konca leta 1899 pisal predvsem po spominu, saj ni zapiskov razdelil po letih, ampak po vsebini. Tako je opisana na istem mestu celotna gradnja nove cerkve po potresu 1895 – vse do posvetitve leta 1900.

[2] V tem prispevku pišemo v poševni pisavi dobesedno navajanje, citiranje, besedila iz Trobčevih spominov.

[3] V obdelavi je bilo več variant, med njimi tudi železnica od Škofje Loke do Žirov in Idrije. Obe sta zavoljo prve svetovne vojne ostali le na papirju.

Jožef Novak

Olaf Lovrenčič

Pričujoče pisanje so zapiski o življenju ubogega duhovnika, ki je moral prebroditi Scilo in Karibdo, da je lahko dosegel svojo že otroško željo - postati duhovnik. Bil je stric mojega starega očeta Janeza Novaka, videmskega župana, ustanovitelja gasilskega društva, pobudnika za gradnjo nove šole (sedaj šola dr. M. Rostohar) itd.

Jožef Novak je opisal del svojega življenja za obdobje skoraj 60 let. Ta opis nas privede v čas, ki nam je popolnoma tuj in neznan, morda celo nerazumljiv. Napisan je tako, kot ga je doživljal on, kot posamezna osebnost. Prav je zapisal, da je za razumevanje tistega časa potrebno prebrati kakšno zgodovinsko knjigo, ki bo bralcu razkrila takratno kruto življenje malega človeka.

Potrudil sem se, kar se da verodostojno prevesti njegove misli, težave, radosti, doživetja in njegovo notranjo borbo za dosego svojega življenjskega cilja.

Že uvodoma zasledi bralec skromnost, ki ga spremlja vse življenje, navezanost na domači kraj in čut do družinske pripadnosti in zato smatram za svojo dolžnost po tolikem času predvsem mladem rodu predstaviti resnično in krvavo borbo takratnega mladega človeka za svoj obstoj in borbo za golo življenje.

Na koncu tega zapisa pa je priložena oporoka o njegovem skromnem premoženju, namenjeno svojemu bratu Francu Novaku.

Jožef Novak,
rojen 14. marca 1819 na Vidmu ob Savi,
umrl 28. marca 1888 v Feldhofu

Pred približno 20 leti, ko sem bil kaplan na Ponikvi, sem imel obcutek da bom živel le še kratek čas in zato sem se odločil napisati svoj življenjepis. Kasneje sem se premislil in bil mnenja, da bi se po svoji smrti le osmešil, kajti o svojem življenju smejo govoriti in pisati le znameniti ljudje. Jaz pa nimam zaslug o katerih bi naj vedeli in govorili potomci. Kdor se danes, 27. junija 1879, 20 let kasneje odloči pisati spomine, nima namena zamolčati svoja "slavna dela preteklosti", saj ne spadam v vrsto tistih redkih mož, katere je Stvarnik obdaril s posebnimi talenti. Moj življenjepis je namenjen tistim, ki so mi posebno blizu, to so moji sorodniki, ki so mi bili in bodo tudi po moji smrti še vdani. Nisem bil tako srečen da bi si ustvaril premoženje da bi jim ga lahko po moji smrti zapustil. Pišem zato da bodo vsaj vedeli kako sem živel in morda bodo našli nekaj, kar bi jim koristilo. Če pa pride to pisanje v roke tistemu, ki me sploh ne pozna, ali pa je do mene ravnodušen, ali me celo sovraži, potem ga prosim naj to ne bere ali pa naj upošteva izrek: "De mortius nil nisi bene", "O pokojnem samo lepo".

Resnično ni moj namen pisati o mojem dosedanjem življenju, o žalostnih in malo veselih urah ki sem jih preživel, temveč o silovitih spremembah, ki so nastajale v sorazmerno kratkem časovnem obdobju 60 let. Koliko tega se je spremenilo ne samo na političnem področju na svetu temveč tudi v naši ožji domovini. Za zgodovinarje pomeni to veliko dela, zlasti pa zadnje obdobje 40 let.

Kaj malega in zanimivega je za reči o mali podeželski občini, o mali vasi, in o malem posestvu. Kdo bo le hotel vedeti v kateri hiši te male vasi je bil rojen otrok, ki je kasneje postal ubogi duhovnik in umrl? Komu je do tega da zve kdo so bili njegovi starši in stari starši in koliko časa so živeli? Cesarji in kralji, ki niso naredili velika dela, so kmalu pozabljeni, kaj šele navadni ljudje, ki jih nihče ne pozna in po smrti se tudi nihče ne zmeni za nje. Ne morem in nočem prikrivati, da sem neka izjema. Zavedajoč se vsega tega in govoriti le o sebi je to iz obzirnosti do tistih sorodnikov, ki niso ravnodušni do mene in mojih staršev.

Danes, 28. junija 1879, ko to pišem, prištevam k svojim najbližjim sorodnikom: mojega brata Franca Novaka, njegovo ženo Ano roj. Müller in njegove otroke Janeza Novaka, desetarja pri rezervnem regimentu 47 v Mariboru, Marijo trenutno poštno uradnico, doma na Vidmu št. 70, Ano in Franca. Poleg tega živi pri bratu Francu Novaku, poštarju in županu na Vidmu št. 70 moja gluhonema, leta 1835 rojena sestra Lucija in leta 1839 rojeni brat Ignac, ki nista sposobna za samostojno življenje in bosta do njune smrti ostala doma. Od vseh naštetih sem najstarejši, tri leta starejši od brata Franca. Po naravni zakonitosti me bodo vsi našteti svojci preživeli. Živita še hčerka in sin moje sestre Marije, ki je umrla leta 1862. Bila je poročena s Saulom, bivšim poštarjem v Brežicah. Hčerka moje pokojne sestre, moja nečakinja Marija Saul se je pred dvema letoma poročila z Martinom Grilom, upravnikom konjiške graščine. Imata enega otroka. Tako sem prepričan, da me bo večina mojih sorodnikov preživela. Vsem vam, moji dragi preživeli sorodniki, je namenjeno to moje pisanje.

Nimam zlata in srebra da bi ga vam zapustil, vse kar imam, dam vam, kot je dejal apostol Peter in kot njegov učenec uporabljam njegove besede. To ni za vas tolažilno, medtem pa je naredil čudež, ko je izgovarjal te besede in dajal pomoč. Žal vam jaz ne morem pomagati z nobenim čudežem. Za vas nimam nič drugega, kot sočustvujoče srce in veselim se vaši sreči in sočustvujem z vami ob vaši nesreči. V sreči je clovek še srečnejši in v nesreči manj nesrečen, če ve za sočustvovanje sočloveka. Vendar okolico prav malo zanima, če smo srečni ali nesrečni. Tako imenovani gobezdavi nas pri naši sreči obletavajo in če nam grozi nesreča, nas pa zapustijo in obrnejo hrbet.

Le med starši in otroki in med brati in sestrami je še tu in tam odkrito medsebojno sočustvovanje, vendar pride žal tudi tu do uničujoče sebičnosti. Kdor tako kot jaz živi sam na svetu, se zlasti v starosti rad nasloni na nekoga, od katerega pričakuje razumevanje. S svojim fizičnim življenjem sem vključen v družino kneza Windischgrätza, vendar v vaših srcih in v vašem duhovnem življenju sem pri vas. Ni mi vseeno kako živite in tudi v onostranstvu mi ne bo vseeno, kako živite na zemlji in kako vas cenijo ljudje itd.

Da je resnično tako, naj vam govori to pisanje, katerega boste prav gotovo našli v moji borni zapuščini, morda kmalu, morda kasneje po petnajstih letih. Denarja ne boste našli, tudi malo vrednih stvari. Edino kar je, je zlat prstan in zlata ura z verižico, ki je vredna 90 goldinarjev, nekaj obleke in perila. Morda bo tudi nekaj hranilnih knjižic, glasečih skupaj na okoli 8.000 goldinarjev. Če pa boste kdaj slišali da je neki duhovnik zapustil svojim sorodnikom veliko denarja, potem vedite, da ni to vedno res. V prejšnjih časih je bilo to mogoče, ko so bili duhovniki bogato preskrbljeni ali so imeli dobro dotirano prebendo. Kdor pa je upravljal z malo faro tako kot jaz in občasno bil zaradi bolezni oviran potegovati se za boljše dohodke, ne bo po svoji smrti zaradi svojega premoženja povzročil hude krvi med svojimi sorodniki. Bili so časi, ko so revne družine poslale na študij teologije talentirane sinove da bi si na ta način rešili revščine. Duhovniški stan jim je zagotavljal najboljše in najvarnejše življenjske pogoje. Sedaj pa je vse drugače.

Danes je civilna služba donosnejša od mesta kaplana ali župnika. Kdor je bil v mladosti razvajen in bil navajen razmetavati denar, ta ni primeren za duhovniški stan, kajti zadolževal se bo in konec bo žalosten. Lahko se navedejo primeri kar v domaci fari Videm. Ta fara velja za eno najboljših prebend, kjer so že od nekdaj dobro živeli dekani in župniki. Župnik Ripšl se je zadolževal, ni pa imel možnosti vračanja posojil. Zagotovo je gospod župnik slab gospodar, vendar ni zapravljivec. Tem stanju so krivi spremenjeni časi, danes gledajo farani stvari iz druge perspektive. Kar se mene tiče, mi nihče ne more očitati, da sem razvajen in navajen razmetavanja denarja. Bil sem otrok v družini revnih staršev, ki so skromno živeli od posestva v Vidmu 12 in v potu svojega obraza skrbeli za preživetje številne družine. Ta dejstva so bila vodilo za moje skromno življenje. Srajca in hlače iz domačega platna je bilo moje letno oblačilo, ko sem začel obiskovati šolo. Ko sem začel ministrirati, sem dobil še telovnik in suknjič, kar sem kupil iz denarja, ki sem ga dobil kot ministrant.

Do 18. leta nisem imel v svojih rokah sploh nobenega denarja. Šele potem, ko sem začel poučevati otroke in mesečno zaslužil 10 goldinarjev, se mi je zdelo da sem najsrečnejši človek na svetu. Pri svoji dotedanji skromnosti se mi je dozdevalo da je nemogoče zapraviti 10 goldinarjev v enem mesecu. 5 goldinarjev sem plačal za hrano in stanovanje, ostalo mi je še 5 goldinarjev, za kar sem lahko kupil lepo obleko in si domišljal da sem postal pomembna osebnost. Prav kmalu sem moral zmanjšati na 5 goldinarjev, na kar so me prisilile izredne okoliščine, o katerih bom govoril v nadaljevanju. Bil sem vpoklican v vojsko, kar se je takrat smatralo za izobraženca kot velika nesreča, kajti pred letom 1848 tisti, ki ni bil plemiškega stanu, ni imel nobene možnosti postati oficir in je moral služiti vojsko polnih 14 let. Kot odpuščeni narednik je dobil, če je bil primernega obnašanja, državno službo. Izkušnje v borbi za obstoj, ki sem jih pridobil v mladosti, so mi v kasnejšem življenju prišle zelo prav. Vse to je vplivalo name, da sem jemal življenje resneje. Bil sem presrečen da sem zapustil vojsko in kasneje kot duhovnik nisem imel skrbi za preživljanje. Kot duhovnik sem zadovoljen in s svojimi skromnimi prejemki lahko marsikateremu pomagam z denarjem. Da lahko pomagam, se imam zahvaliti svojem trdem življenju v mladosti. Nihče naj v svoji mladosti ne toži o svoji usodi, ker se ni rodil kot bogataš in da življenje ne more uživati z veliko žlico. Če razmišljam o svojih vrstnikih, potem niso več med živimi tisti, katerih starši so bili bogati, ki so jih krepko podpirali. Vsi ti so dobili preveč, kar jim je škodilo in smrt jih je kmalu prizadela. Malo robatosti ne škodi, pač pa izobilje.

Da ne pridem iz poti, bi rad pripomnil zakaj o tem pišem. Rad bi se opravičil, ker si v svojem precej dolgem življenju nisem ustvaril premoženja, da bi sorodnikom zapustil mali spomin, kar več velja, kot pa ti zapisi iz moje mladosti. Vsem vam, moji dragi sorodniki mesto volila želim nekaj povedati. Ne smatrajte to kot porog. Zagotavljam vam da bi želel vsem vam zapustiti nekaj pomembnega, vendar božja previdnost tega ni hotela, zato se učite iz mojih življenjskih zgodb in kot vidite, ni mi bilo dano si pridobiti bogastva ki pa je končno odločilno za mirno življenje. Učite se z menoj, da boste zadovoljni tudi z malim. Če pa bi nekdo od vas imel srečo pridobiti več, kot je potrebno za vsakdanje skromno življenje, potem se naj pazi pred razvajanjem in zapravljanjem. Življenje se naj uživa modro in pametno. Medtem, ko to pišem, se spominjam na tukajšnjega konjiškega meščana Geisterja, ki je v nedeljo 22. 6. 1879, torej pred nekaj dnevi veselo prekrokal vso noč, je pel in pil ter se ob 5. uri zjutraj mrtev zgrudil. Takšni primeri se dogajajo vsak dan. Ta primer omenjam, ker se je zgodil pred mojimi očmi. To potrjuje pravilo, kako se naj uživa življenje, s pametjo in razumom. Vsi dobro vemo s kakšnimi sredstvi se ohranja zdravje in življenje, vendar žal to vedno pozabljamo.

Približno na sredini med Zidanim mostom (postaja Južne železnice) in Zagrebom, nasproti mesteca Krško je fara Videm z železniško postajo istega imena. V moji rani mladosti, ko sem se učil branja in začenjal razumeti nemško, mi je moj učitelj Franc Trefalt pokazal opis Štajerske in opozoril na naslednji opis: "Videm se nahaja ob Savi na meji s Kranjsko in je ugledna vas". Nisem dobro razumel pomena besede "ugledno", zato sem vprašal očeta, ki je dokaj dobro govoril nemško, kaj to pomeni. V pojasnilo mi je rekel da je na Vidmu dekan in župnik,

kaplan, učitelj, bivši upravnik, ki živi v bližini farne cerkve, bivši uslužbenec Turnske graščine Zorn, ki živi na koncu Vidma nad pečino pri Savi in kjer se na drugi strani začenjajo hiše mesta Krško. Tu torej živijo samo imenitne osebe, česar ni v drugih vaseh.

Moji starši niso stanovali neposredno na Vidmu, temveč v bližini, na vzpetini, v občini Polšca št. 12, ki spada v Staro vas. Od vsega začetka nisem hotel biti Starovaščan temveč Videmčan, ker sem bil krščen v videmski cerkvi in hotel uživati pravice, ki jih uživajo na ugledu Videmčani. Ko sem z 12 leti šel v Celje v šolo, so me spraševali od kod sem in moj sošolec Ivanc iz Dolenje vasi je učitelju takoj odgovoril mesto mene - iz Stare vasi. Ostro sem protestiral in kot dokaz sem pokazal krstni list, kjer je pisalo da sem iz Vidma. Tako je pisalo tudi v spričevalih. Sicer pa v tistih časih ni bilo vseeno, če je bil nekdo rojen v mestu ali na vasi. Mesta in trgi so imeli večje privilegije in prednosti pred vasmi in meščani so zviška gledali na vaščane. Vkljub temu sem menil, da je Videm pomembnejši od drugih vasi, kot je Stara vas in ostale sosedne občine.

Z letom 1848 so nastali novi časi in ne tako rožnati, kot se je v začetku pričakovalo in od tedaj naprej ni več bilo pomembno, kje se je človek rodil. Državljani smo vsi, tako da lahko sedaj brez premisleka priznam, da dejansko nisem rojen na Vidmu, temveč v občini Stara vas, na Polšci nad Vidmom, kjer je več raztresenih hiš. Hiša mojih staršev je imela številko 12 in še stoji in moj brat je sedaj lastnik. Sosedova hiša, ki je bila v lasti Omerze je porušena in na njenem mestu stoji sedaj kajža v lasti vdove Justin, rojene Arh. Do leta 1830 je bila ta kajža z nekaj zemlje in dvema malima vinogradoma ob kajži na gricu v lasti nekega Novaka, po domače Gorenca. Vse to je zapustil mojemu očetu in za protiuslugo je moral skrbeti za njega in njegovo staro bolno ženo. Leta 1835 je umrl in moj oče je to malo posestvo predal kot dediščino svoji sestri Ani, poročeni Arh. Ona pa je podedovano hišo v Brezini prodala mojem učitelju Križanu za 400 goldinarjev. To posestvo ima sedaj veliko večjo vrednost. Tretja sosedna hiša je bila Ošančeva, ki je umrl pred dvema letoma, žena pa še živi. Bila sta brez otrok. Naslednje hiše so bile Kunejeva, Dernačeva, Koritnikova, kasneje Recljeva, Arhova in Savinškova. Na drugi strani so bili sosedje Ivanjškovi, kasneje Pleterskovi, po domace Blešk. Sedaj tu stanuje občinski sluga Šoba. Naprej je bila Zajčeva hiša, v Zgornji Resi Osojnikova, katero je kasneje kupil župnik Lajovec, sedanji lastnik pa je Počivavšek, hiša gospodične Elsner v Spodnji Resi pa je Simandlova hiša.

Po krstnem listu sem bil rojen 14. marca 1819 in krščen od kaplana Janeza Rahneta. Krstna botra sta bila Franc in Ana Rizer, mesar in gostilničar na Vidmu. Moji starši so bili: Jožef Novak in Marija rojena Rožman, rojena v Stari vasi. Oče se je rodil v isti hiši leta 1791. Njegovi starši so bili Bernard Novak in Marija, rojena Vodopivec iz Zdol. Stari oče je umrl leta 1840, stara mati pa leta 1830. Oče moje matere se je s posredovanjem takratnega videmskega dekana in župnika in njegovega strica Dizme Jana (iz opuščenega cistercijanskega samostana v Kostanjevici) priženil iz Gorenjske v Staro vas in to v najimenitnejšo hišo z dvema mlinoma in velikim posestvom. Ta moj stari oče je umrl zelo mlad, star komaj 25 let in zapustil je mlado vdovo s štirimi malimi hčerkami, katere sem kasneje vse poznal kot poročene kmetice. Najstarejša je porocila Volčanška v Potočah, druga moja mati, tretja je poročila Lapuha v Dolenji vasi in četrta - Neža se je poročila v Šentlenart pri Brežicah. Stara mati, kot mlada premožna vdova se je poročila z Rokom Rizerjem iz najboljše videmske hiše. Ob njem ni imela nič dobrega in je umrla leta 1828, stara komaj 50 let. Ta moja stara mama, rojena Stergar je bila plemenita in dobrodušna žena. Rad se je spominjam. Kot otrok sem prav rad šel k njej in za starši sem jo imel najraje. Z menoj se je rada pogovarjala in kadar sem bil pri njej, sem vedno nekaj dobil, ali kos potice, kos belega kruha, sadja in skoraj ob vsakem obisku sem dobil nekaj jajc, katere sem vedno dal materi. Na splošno je zelo rada pomagala ubogim in njen pogreb je to dokazal. Ob grobu je kaplan Rahne dejal: "Danes polagamo v grob dobro ženo, njeno žlahtno srce ste vsi poznali". Vsa cerkev je zajokala ker so bile izrečene besede resnične. Tudi jaz sem se žalosten udeležil pogreba in sedmine v hiši starega očima Roka Rizerja. ki je v zadnjem času preveč pil in zato ni bil ravno nežen soprog, vendar ni bil brez srca in duše in bil prevec dobrodušen. Gospodarstvo je začelo propadati, zadolževal se je, tudi v breme dednih deležev pastorkov. Svojem sinu Štefanu Rizerju je le nekaj zapustil. Pri njem je živel do svoje smrti, star 80 let. Štefan je poročil neko skrbno gostilničarko, ki je vkljub nagnjenju k zapravljivosti (pijače in igre) do svoje smrti dobro gospodarila in držala gospodarstvo skupaj. Ko pa je leta 1874 umrla, je posestvo bilo prodano na dražbi sosedu Pribožiču, tako da po pred dvemi leti umrlem 66-letnem polbratrancu ni bilo nobene dediščine. Moja mati je umrla leta 1843. Najdlje od vseh sester je živela Volčanškova vdova ki je umrla leta 1852-53. Od precej velikega sorodstva po moji materi je še ostal Janez Volčanšek, moj brat in jaz. Sorodstvo po mojem očetu je skoraj v celoti pomrlo. Živijo samo še otroci moje tete Arh ki je umrla pred dvema letoma in to je hčerka Ana, vdova po Justinu in Marija poročena Arnšek na Vidmu, moj brat Franc z družino, gluhonema sestra Lucija in brat Ignac. Poznal sem tri brate in dve sestri mojega očeta. To so bili Mihael, ki se je leta 1848 na Sremiču, v Mertuhu smrtno ponesrečil, Matija umrl 1832 kot vojak v Udinah in Blaž umrl 1864, ki je bil posestnik mojega rojstnega doma. Neža poročena Šoba umrla 1869, Ana poročena Arh umrla 1877. Moj oče pa je umrl leta 1868, star 77 let. Leta 1815 se je poročil, star 24 let z 22 letno Marijo Rožman. On je prevzel del očetovega posestva in hišo, kjer sedaj živi moj brat Franc s svojo družino.

Prvi otrok mojih staršev je bila Ana, ki je umrla, ne da bi jo poznal. Mati je zelo rada pripovedovala o njej. Drugi sem bil jaz, tretji moj brat Franc, četrta je bila Barbara, umrla 1852, peta Marija, umrla 1862. Poročena je bila s cestnim nadzornikom Savlom iz Brežic in imela dva otroka Marijo in Friderika. Šesta je sestra Lucija ki živi pri bratu Francu in sedmi je Ignac, rojen 1839.

Moj stari oče ni znal brati, imel pa je zdrave misli. Vedel pa je, kako pomembno je znati brati in pisati, zato je poslal mojega očeta kot svojega prvega sina v šole, najprej v Krško in nato v Novo mesto. Ker je imel moj oče poleg omenjene šolske izobrazbe tudi zdravo miselno sposobnost in razsodnost je bil med sosedi spoštovan kot pameten in učen mož. Ljudem je pisal potrdila, oporoke, zadolžnice itd. Ko to sedaj ocenjujem, bi takrat z dodatno izobrazbo dosegel prav gotovo položaj graščinskega pisarja, ki je bil v tistih časih dobro plačan.

Sin cesarice Marije Terezije, Jožef II. od 1780-1790, ki je umrl star 50 let, je za časa njegove vladavine naredil marsikaj za splošno ljudsko dobro in uvedel novosti, kot na pr. ukinitev 700 samostanov s 36.000 menihi in nunami, ustanovitev mnogih dobrodelnih ustanov, za kar mu bodo ljudje hvaležni. Odpravil je podložništvo, vendar je imel v začetku velike težave. Sinovi kmečkega stanu so imeli velike težave priti do višjega položaja. Takratni uslužbenci gosposke so se obnašali kot knezi in grofje in živeli v mestih in s sredstvi, ki so jim bila na voljo, so preprečevali kmečkim sinovom študij iz strahu, da jih ne bi ogrožali.

V mojem rojstnem kraju in okolici in kot sem lahko kasneje v vsej Štajerski ugotovil ni želje po častem nazivu "gospod". To je prišlo od drugod, predvsem iz Kranjske in iz zgornjih dežel.

Šele v začetku tega stoletja se je v Celju ustanovila gimnazija in meščanska šola in duhovniki so svetovali staršem ki so imeli nadarjene sinove, da jih dajo v celjske šole. Tudi jaz sem prišel na ta način do študija, ne da bi to želel ali hotel in brez talenta, ki so ga imel sosedovi otroci. Kar sem pa imel več kot drugi, je bila moja ukaželjnost z obiskom trivialne šole na Vidmu pri učitelju Francu Trefaltu, ki mi je dajal dobre napotke in privzgojil ljubezen do učenja. Spominjam se, ko mi je eden od bratrancev pripovedoval, preden sem začel hoditi v šolo, kako srečen je lahko nekdo v katerikoli šoli, če gre rad v šolo. Moja želja se je izpolnila v šolskem letu 1827. Pospremljen sem bil z najboljšimi napotki mojih staršev, ki so mi naročili, naj molim in naj redno obiskujem sv. maše. Ideal mojih želja je bil sedaj ministrirati pri sv. maši. Tako hitro in lepo ni molil nihče od ministrantov kot jaz, le pred oltarjem sem se obnašal zelo nerodno in zaradi tega sem bil večkrat v zadregi, prav zaradi moje prirojene plahosti. To težavo sem kmalu prebrodil in od takrat naprej sem bil skoraj štiri leta najbolj požrtvovalen ministrant in zadnji dve leti 1830 in 1831 najboljši učenec.

Tukajšnji dekan Jurij Alič, rodom iz Gorenjske, me je kmalu vzljubil. Bil je distriktni šolski nadzornik. Vzbujal je strah in bojazen in zato so se ga radi izogibali duhovniki in laiki, do mene se je obnašal podcenjujoče. Moja tretja spoved v življenju je bila leta 1828, moj spovednik kaplan Rahne je bil zadržan in tako sem šel k spovedi k dekanu. Na mene je deloval zelo pomirjujoče in dejal mi je, da je zadovoljen z menoj in naj vedno takšen tudi ostanem. Od takrat sem imel do njega veliko spoštovanje in nič več strahu in bojazni, tako kot odrasli. Moji starši so živeli v skromnih razmerah in gospodu dekanu, kaplanu in učitelju je uspelo prepričati moje starše, da me pošljejo leta 1832 v Celje v 4. razred, na kar bi lahko potem obiskoval gimnazijo. Spominjam se, kako so se moji starši mučili. Oče je spomladi poleti in jeseni vstajal med 2. in 3. uro zjutraj in do 10. ure zvečer je bil na polju, vinogradu ali gozdu. Težko je preživljal svojo družino in sedaj ga razumem zakaj je pogosto okleval glede mojega šolanja. Njegov oče, moj stari oče ga je pogosto opozarjal na posledice, če me pošlje v šole. Bili so primeri, da so morali starši zaradi sinovega študija prodati zemljo, ne vedoč če bo študij uspešen. Sin kolarja Omerze je absolviral teologijo in Slakov sin, ki je kot kaplan leta 1828 umrl v Brežicah, sta stala svoje starše toliko, da so obubožali.

Rotil in prosil sem mamo da pristane na moje šolanje. Kaplan Rahne ji je rekel naj me kar ona pospremi v Celje, če oče ne bi mogel. Spominjam se, ko sva šla z očetom na Videm h kramerju Erkerju iz Kočevja, ki je prenočeval pri moji teti Koritnik, kjer so sedaj Volčanškovi in med hojo je dvakrat zastal rekoč "Ne vem ali te naj pošljem v Celje ali ne".

Končno se pa je le zgodilo 14 dni pred začetkom šolskega leta 1832 in po prazniku Vseh svetnikov. Prejšnji dan sem še pomagal pri oranju in vodil vole. Pri oranju je pomagal očetov svak Lapuh iz Dolenje vasi. Med pogovorom sta dejala, da gremo naslednje jutro v Celje. Peljal bo on, ker ima konja. Noč pred odhodom sem spal zelo malo in čakal, kdaj bom slišal prihod voza. Mislim, da je bilo okoli 2. ure zjutraj. Poslovil sem se od matere, ki mi je dala dobre napotke za pot, naj ne pozabim na Boga in na molitev. Nato smo krenili, ker je bila pot do Celja dolga, saj je trajala en dan. Do Sevnice smo prišli okoli 6. ure, bilo je še temno. Tu so se napojili in nahranili konji in nadaljevali pot proti Zidanem mostu, takrat pusti pokrajini. Nasproti Radečam je bila skromna, a čedna gostilna, le delno zasedena s splavarji in čolnarji. Splavarji so bili iz okolice Gornjega grada in Braslovč, čolnarji pa iz Gorenjske, ki so po Savi prevažali razno blago, les, vino in žito. Lastnik gostilne je Zoretov oče, po domace Potočin. Delal je dobre posle, vendar šele njegov sin je prišel do bogastva. Veliko je zaslužil pri gradnji železnice s prodajo svoje zemlje železnici po zelo visokih cenah.

Tu smo obedovali in nato nadaljevali pot proti Zidanem mostu, kjer smo občudovali kamniti most preko Savinje,

ki se izliva v Savo. Ta most je bil tedaj še nov in ljudje so ga imeli za nenavadnega na svetu in smatrali kot gradbeni čudež. Ta stoji še danes in kako majhen in nepomemben je napram železniškem mostu preko Savinje.

V Laškem smo se ustavili pri Schanzu, kjer smo malicali in zvečer ob 5. uri smo srečno prispeli v Celje. Prenočili smo v gostilni Gospodarič, v savinjskem predmestju, ki je bila pod zadnjo steno kapucinskega vrta. Gospodarjev sin je stalno hodil sem in tja, bil je nekako mojih let, vendar veliko imenitnejši od mene. Nisem se upal z njim pogovarjati in očitno tudi on z menoj ne, zavedajoč se, kakšno prednost ima pred menoj, saj je bil že študent druge latinske šole, kot sem zvedel od drugih. Sedaj mi je bilo jasno zakaj se ni hotel pogovarjati z menoj.

Bil je petek, zato smo večerjali ribo. Večerja je bila draga. Stala je en goldinar in oče je o tem večkrat pripovedoval. V tej ceni je bilo vračunano tudi prenočišče, kar je bilo za takratne čase zelo drago. Naslednjega dne, v soboto, smo šli iskat stanovanje in prehrano. Jurij Kugler, tudi iz Vidma, je že eno leto v Celju in nas je peljal k svojem gostitelju. To je bil lončar Gorjani, po domače Magarec. Oče je plačal 3 goldinarje za mesec ali 15 goldinarjev za pol leta. Nato me odpelje k šolskemu upravitelju, duhovniku Rudmašu, ki je kot šolski nadzornik umrl leta 1860 v Celovcu. Okoli 12. ure sem se poslovil od očeta in dal mi je še nauk, da mi naj bodo kot vzor samo pridni učenci in naj ne pozabim na jutranjo in večerno molitev.

Sedaj sem končno vedel, da je izpolnjena moja želja obiskovati šolo v Celju. Počutil sem se srečnega, še bolj zato, ker sem imel občutek, da bom lahko veliko in dobro jedel, ker doma tega ni bilo. Lončar je imel ženo in triletnega sina, dva pomočnika, in vajenca. Sin je sedaj živel v Konjicah kot občinski tajnik. Umrl je pred štirimi leti. Na hrani je imel tri učence in to Jurija Kuglerja iz Vidma, ki je obiskoval prvo latinsko šolo in je leta 1862 umrl kot župnik v Rečah pri Konjicah, Aleksandra Schönhuberja, ki je obiskoval peti razred normalne meščanske šole. Izučil se je za lončarja, kasneje pa je postal rudar in sedaj živi v Slavoniji kot dobrostoječi direktor in tretji sem bil jaz.

V šoli, v četrtem razredu nisem imel nobenih težav, ker sem imel doma strogega učitelja, ki se je trudil da svojim učencem pomaga pri učenju nemščine. To sem občutil, ker nisem zaostajal v tem znanju za celjskimi učenci.

Do sedaj sem videl samo sosedje mesto Krško. Slišal sem o drugih velikih mestih in pred očmi mi je bila edina slika Krškega, dve vrsti hiš in med njimi cesta. Hiše so bile manjše ali večje. Proti mojem pričakovanju sem pa videl v Celju več cest z velikimi hišami, ki so nenavadno zidane in razporejene. Zadal sem si nalogo da spoznam vse ceste in sčasoma tudi vse hišne posestnike, predvsem velike.

Veliko pozornost sem posvetil učencem gimnazije. Učence četrte, pete in šeste latinske šole sem smatral vse za gospode, pred katerimi se mora imeti veliko spoštovanje. Če sem jih srečal, sem se pred njimi spoštljivo odkril, zlasti pred poeti in retori, kot so imenovali učence petega in šestega gimnazijskega razreda. Moj pozdrav so visokostno z vso resnostjo vrnili. Če se je eden od teh "gospodov" toliko ponižal in me nekaj vprašal, sem se počutil presrečnega. Gimnazijski učenci so se mi zdeli tako važni, da sem jih vse prav kmalu poznal po imenu. V tretjem razredu meščanske šole sem imel 90 sošolcev ki so prišli iz raznih krajev, da se naučijo nemščine, ali da se pripravijo za gimnazijo. Naš učitelj je bil Schellander, po rodu Korošec. V Celju je bil 40 let učitelj nemščine. Z dodatnim učenjem in dajanjem prehrane učencem, si je pridobil premoženje za svoja dva otroka sina in hčerko.

Prvi semester sem končal februarja med sedmimi z odliko. Gospod direktor Rudmaš je priredil za pusta šolski ples, na katerega so bili povabljeni le pridni učenci in učenke. Nekatere od dobrih in dobrostoječih žena, od katerih jih je bilo v Celju kar nekaj, so pripravile veliko dobrot, katere smo lahko uživali po mili volji. Naj omenim samo nekatere: Schiffrerjevo, vdovo po zdravniku, Baumbachovo, lekarnarko, Werlovo, pekovko, Zabukovškovo, usnjarko itd. Ob zaključku plesa je bil še bogat srečolov. Za nagrade so bili zvezki z ostalimi šolskimi potrebščinami. Bile so pa tudi dobrote, ki so jih pripravile te dobre žene. Kar pa je ostalo od srečolova, so pa razdelili med nas. Moja številka 23 je zadela pet krofov in nekaj šunke, kar me je zelo razveselilo.

Vse bolj sem občutil veliko domotožje in komaj sem čakal na štirinajstdnevne velikonočne počitnice. Ko so končno nastopile, sva se podala s sošolcem Janezom Kranjcem iz Rajhenburga ki je sedaj učitelj in družinski oče v Mariboru, proti Laškem in naprej preko Miklavža, Podreber in Razborja. Da ne bi zgrešila poti, sva prosila za napotke kmete. Četrt ure pred Razborjem sva prenočila. Naslednjega dne okoli pete ure sva se napotila proti sv. Lenartu in Sevnici. Po več počitkih sva končno prišla do Rajhenburga, do cilja mojega spremljevalca. Od tu dalje sem šel naprej in okoli četrte ure popoldan sem prišel domov. Ko sem zagledal mater sem planil v jok, očeta pa ni bilo doma.

Le počasi sem lahko začel pripovedovati o mojih doživljajih v Celju. Po štirinajstih dneh sem se lahkega srca odpeljal v Celje. Kranjčev oče naju je s svojim vozilom odpeljal.

Ob koncu šolskega leta 1832, v začetku avgusta, je prišel oče po mene. Prisostvoval je zaključni proslavi v nemški cerkvi, imenovana minoritska ali samostanska in to zato, ker je bil do Jožefa II. tu minoritski samostan. Pred svečano mašo je pred oltarjem imel spoštovani gospod direktor Simon Rudmaš nagovor in prebral imena tistih učencev ki so bili pohvaljeni in so lahko šli v naslednji razred. Dobil sem odlično oceno in v seznamu sem bil naveden kot deveti.

Oče je plačal lončarju Gorjancu 15 goldinarjev za hrano za drugo polovico šolskega leta. Pomagal mi je pri spravilu

moje skromne prtljage in nato sva šla v gostilno Flister, v bližini farne cerkve, kjer se zbirajo splavarji ki sestavljajo splave, ki prihajajo iz Savinjske doline in nato splavarijo do Zagreba. Z enim splavarjem se je dogovoril, da nas vzame seboj. Bilo je že popoldan, ko smo odpluli iz Celja. Z nami je bil tudi študent iz četrte latinske šole, Janez Kinčič iz Rajhenburga. Savinja je bila nizka, splav je večkrat nasede, tako da so splavarji imeli precej dela, da ga porinejo naprej. Tisto popoldne smo pripluli le do Tremerja, kjer smo morali prenočiti. Naslednje jutro smo bili že ob 5. uri na splavu in zaradi nizke vode smo še večkrat nasedli in s koli so si splavarji pomagali da smo lahko nadaljevali pot. Ves dan smo pluli in prišli le do Zidanega mostu. Tu smo prenočili pri Zorcu, po domače pri Potočinu, nasproti Radeč. Tretjega dne je bilo že lažje, ko smo pluli po Savi in končno srečno prispeli na Videm. Doma sem bil srečen in vsak dan pasel dva vola in dve kravi. Kot stransko opravilo pa je bilo branje svetopisemskih zgodb in Tilla Eulenspiegla. To knjigo sem našel med očetovimi papirji, kjer je bilo nekaj starih knjig, med ostalim tudi tiste ki jih je kupil na licitaciji pri Arhu v Brezini. Ta Arh je bil oče, leta 1878 umrlega svaka mojega očeta. Bil je bogat in za tisti čas inteligenten. Bil pa je tudi lovski zakupnik. Križ na njegovem grobu pri farni cerkvi je bil najlepši od vseh, kar me je v moji mladosti poučilo, da tisti, ki mu je namenjen, je ugleden mož. Njegov sin je bil v mladosti razvajen otrok. Nič čudnega, da je kasneje, ko je prevzel in nasledil posestvo, ni dobro gospodaril in leta 1833 je posestvo prodal za 400 goldinarjev učitelju Križanu, kjer sedaj tam živi njegova poročena hčerka.

V Celju sem zvedel, da je brezplačno dobilo veliko revnih študentov pri bogatih družinah kosila, pa tudi večerje. Tudi jaz sem želel, da bi si na takšen način zagotovil prehrano da bi lahko nadaljeval študij, saj oče ne bi mogel kriti vseh stroškov mojega študija. On se je iz razumljivih razlogov boril sam s seboj, ali me naj pelje v Celje ali ne. Končno se je odločil, da me pošlje v Celje in da mi zagotovi brezplačno prehrano pri dobrih meščanih.

Jeseni je imel doma veliko dela in zato se mu je mudilo, da bi šla v Celje kar peš. Proti koncu septembra 1832 sva se nekega jutra ob četrti uri zjutraj s hitrimi koraki podala na pot, tako da sva prišla zvečer preko hribov do sv. Miklavža pri Laškem, kjer sva prenočila na slami v neki mali gostilni. Naslednjega dne sem le s težavo vstal, vse me je bolelo, noge so otekle in skoraj ne bi mogel nadaljevati poti. Vendar želja po Celju in da oče ne bi bil nejevoljen, sem se silil pri hoji, ki je bila počasna in boleča. Sčasoma so bolečine pojenjale in hoja je bila že lažja, želel sem si Celja! Priložnost za uresničitev moje želje mi je dal oče. Kako visoka je vrednota, da se razne težave lahko prebrodijo samo zato, ker je trdna želja doseči svoj smoter.

Na najini poti proti Celju sva naletela v bližini Tremerja na skupino ciganov ki je počivala ob cesti. Oče je razmišljal o teh obupanih ljudeh in dejal, da sva lahko srečna napram njim, kako živijo oni in kako mi, pa čeprav imamo eni kot drugi istega Očeta v nebesih.

Ko sva prišla v Celje sva šla v neke hiše, ki sem jih pokazal očetu. Kmalu sem imel kosilo in to trikrat v tednu pri gospe lekarnarki Baumbachovi. Na cesti sva srečala učitelja glasbe Leitmeyerja, sicer rojenega Dunajčana. Pozdravil sem ga in nagovoril in vprašal, če bi mi lahko dal stanovanje in hrano. Odgovoril mi je pritrdilno in rekel, da mi to da, vendar pod pogojem da mu čistim hodnike in opravljam manjša hišna opravila. Nisem veliko razmišljal in oba z očetom sva mu bila za to ponudbo zelo hvaležna.

Naslednjega dne sem se prijavil v gimnaziji in oče se je vrnil domov. Sprejemni izpit sem opravil uspešno in tako sem postal gimnazijec s 30 drugimi učenci. Takrat je imela celjska gimnazija samo 6 razredov ki so jih imenovali: 1. = parva, 2. = primum, 3. = gramatični, 4. = sintaksa, 5 = poezija in 6. = retorika. Vsak profesor je imel en razred, katerega je spremljal do 4.razreda. 4. in 5. razred sta se imenovala še humanistična razreda. Profesorji so smeli zadnja dva razreda izmenoma učiti. V šolskem letu 1833 je prišla vrsta na znanega pesnika in profesorja Johanna Gabrijela Seidla, ki je umrl na Dunaju pred tremi leti kot dvorni svetnik in upokojeni direktor c. k. dvornega muzeja. S poukom je začel v 1. razredu, v 2. razredu je bil prof. Lanz, v 3. Hribar, v 4. Stiker , v 5. Kittel in v 6. Pippan. Prefekt gimnazije, ki se sedaj imenuje direktor, je bil Karteis Dorfmann, duhovnik benediktinec iz Admonta, znanstvenik in strog, ne samo do študentov, temvec tudi do profesorjev.

Pod prof. Joh. Gabrijelom Seidlom, starim 29 let, ki je bil najlepše oblečen, sem začel svojo študijsko pot. Moj gostitelj, učitelj glasbe Leitmeyer, se je vkljub obljubi, da me ne bo preveč zaposlil, dal veliko dela. Čakal je, da pridem iz šole in mi dal toliko dela, da nisem imel časa za učenje in pisanje domačih nalog. Ker sem pa imel dobro hrano, ne bi hotel iti od njega in mu reči, da se zaradi tega ne morem učiti. Prav kmalu so se pokazale posledice, zaradi pomanjkanja časa sem zanemarjal učenje in ob semestru sem imel iz latinščine 2. Prefekt mi je dobrohotno svetoval naj pišem domov, ker potrebujem drugo stanovanje kjer bi se lahko nemoteno učil. Oče je prišel v Celje, seboj je prinesel različen živež in to moko, krompir, fižol in slanino in mi našel drugo prenočišče pri brusaču Binneju. Njegova žena mi je dajala večerjo, kosila sem pa dobival pri Šifrerjevi, ki ga je brezplačno dajala osmim študentom.

Upal sem zamujeno nadoknaditi, vendar sem že po nekaj tednih dobil trdovratno vročico, ki ni prenehala. Počutil sem se vse bolj slabega kar me je oviralo pri obiskovanju šole. Gospodinja mi ni mogla več pomagati in nisem mogel tudi iti iz hiše, da bi se najedel pri gospe Šifrerjevi. Po Veliki noči sem se vkrcal na splav in žalosten, deprimiran in slaboten sem se podal proti domu. Doma je vročina popustila, vendar nadaljnje šolanje v tem šolskem letu ni več prišlo v poštev. Oče ni

imel denarja, časa, niti poguma, da me odpelje nazaj v Celje, meneč, če sem bolehen, ni izgledov za dolgo življenje in je končno le dvojna škoda zaradi stroška za študij. Po svojih močeh sem pomagal staršem pri delu na polju, paši, v gozdu ali vinogradu. O nadaljnjem študiju ni bilo več govora. Mati me je lepo negovala v upanju da bom popolnoma okreval. V počitnicah je prišlo nekaj študentov iz soseščine domov. Nekaj znanih prejšnjih sošolcev tretjega, sedaj četrtega razreda iz Celja, so me prišli obiskat na poti iz Zagreba v Videm. Pripovedovali so mi, da se v Zagrebu lahko dobi prehrana zastonj ali proti malim uslugam in šola je veliko lažja kot v Celju, saj je znano da je tu veliko strožje kot v Zagrebu. Prosil sem očeta, da bi šla v Zagreb. Temu je nasprotoval krajevni dekan, kaplan in učitelj, češ da se v Zagrebu uči manj in to ne zagotavlja bodočnosti. Kako rad bi šel nazaj v Celje, vendar sramoval bi se, da bi moral ponavljati razred. Nisem bil siguren da bi dobil brezplačno hrano in primerno bivanje v Celju. Vse to mi je povzročalo težke občutke in želel sem nekaj ukreniti, nisem pa vedel kaj in kako. Starši niso poznali nikogar v Celju, kjer bi lahko stanoval. Končno sem prišel do prepričanja, da je za človeka najbolje, da se prepusti volji božji.

Šolsko leto 1834

Počitnice šolskega leta 1834 so se bližale koncu, moj sosed Jurij Kugler, ki je stanoval na hribu ob cesti v Rajhenburg, nasproti krške cerkve, se je pripravljal na odhod v Celje. To je povzročilo v meni neustavljivo domotožje po Celju. Dolgo sem prosil očeta, da me pospremi v Celje, dokler ni popustil in prosil svojega očeta, ki je stanoval v poštni hiši mojega strica Franca, da mu posodi konja in voz. Na voz so se naložila živila za mene in odpeljali smo se proti Celju. Stanovanje sem dobil pri gospe Binne za 1 goldinar mesečno. Oče se je takoj vrnil domov, jaz sem pa obiskal hiše, kjer so ubogim študentom dajali brezplačno kosilo. Za dva dni v tednu sem ga dobil pri lekarnarki gospe Baumbach, za dva dni v gostilni pri Novaku in za 2 dni pri usnjarju Siebenbürgerju, kjer sem v kasnejših letih dobil veliko podpore, za en dan pa pri gospe Šifrerjevi. Zavzel sem se nič zamuditi in biti dober študent ki je reden, kar je ugajalo strogem prefektu. To, kar sem si zadal, sem v celoti izpolnil, zlasti v prvem polletju, ker sem bil ponavljavec. Bil sem drugi eminentni, prvi je bil sin profesorja Stikerja Ernst Stiker, tretji je bil Julij Molle, ki je sedaj notar v Mariboru, četrti Maurer, peti Janez Kranjc.

V drugem semestru sem bil tretji in Janez Kranjc drugi, ki je bil kasneje vedno prvi. Ves čas je trdil, da se bo posvetil duhovniškem poklicu, vendar kasneje, ko je bil v Grazu slušatelj filozofije, se je vpisal na pravo. Naslednji sošolci so še bili Gosteničnik, ki se je kot duhovnik izselil v Ameriko in tam smrtno ponesrečil, Kramer, Kleine, Kocen, Lah, Kosme, Plahuta, Ivanc, Trefalt, Rožanc, Zupanc, Račič, Vrečko, Trobej in Zweier. Lastnik hiše, v kateri smo stanovali Klemen, Vinkel, Trobej, brata Križan in jaz, je bil Siebenbürger, usnjar in strojar. Takrat je bil star že 70 let, samski, bogat, lastnik treh hiš v mestu Celje, več vinogradov in njiv v bližini, oljarne, usnjarne in strojarne. Absolviral je osem šol in veljal za učenega moža. Za časa Napoleona I. je bil župan Celja in znan kot dobrotnik ubogim učencem. Večkrat je prišel v svojo hišo na Glavnem trgu nasproti studenca, ali tisti v bližini začetka Gosposke ulice ali druge poleg Klančnikove hiše, ki je izdeloval milo. Če sva se srečala, sem ga spoštljivo pozdravil in ob neki priložnosti sva se tudi pogovarjala. Kmalu sva se zbližala in v 4 letih mi nudil veliko dobrega.

Šolsko leto 1835

Ob zaključku šolskega leta 1834 sta dva študenta iz šeste šole imela govore v latinskem in nemškem jeziku. Prefekt nam je zaželel srečo, rekoč, da je študij najplemenitejše delo. Veselega srca sem se podal domov. Kot odličen študent sem obiskal gospoda dekana Aliča ki me je povabil na kosilo, kar je zelo razveselilo moje starše in vse sosede, kar so smatrali za veliko priznanje, saj je bilo znano, da takšne pozornosti niti dekanijski duhovniki niso bili deležni. Preje je bil škofijski šolski nadzornik in konzistorialni svetnik. Bil je inteligentnejši od vseh sosednih župnikov in med farani je užival velik ugled. Zaradi tega je bila v kraju velika senzacija, da sem bil povabljen k njemu na kosilo in o tem se je govorilo. Moj oče se je šel Aliču zahvalit in on mu reče: "Če bo vaš sin vsaki razred tako končal, kot je prvega, potem lahko še pride na moje mesto." To je bilo očetu zelo všeč in povedal je vse ter dejal, da bi to po eni strani pomenilo veliko srečo, vendar pa povezano z mnogimi nevarnostmi, kajti če je v kleti 60 do 80 startinov (toliko je približno znašala desetina dekanije 1848), in potem se zelo hitro postane posveten, preveč se zaupa drugim ljudem itd. Zadovoljen bi bil z menoj, če bi vedel, da bom duhovnik in bi lahko rekel sorodnikom, da zlata in srebra nimam, vendar kar imam dam njim. Ta želja mojega očeta se je izpolnila.

Leto 1834 je bilo zelo suho. Zima je bila blaga, skoraj brez snega, poletje zelo vroče, kar je bilo dobro predvsem za vinogradnike, saj je bila trgatev 14 dni preje kot običajno in vino je bilo zelo dobro. Pripovedovali so, da je takšno bilo leto 1811. 1.oktobra sem zopet odšel v Celje in obiskoval drugo latinsko šolo. Tokrat sem se pridružil Martinu Ivancu iz Stolovnika pri Rajhenburgu, ki je ponavljal prvi razred. Peljal je njegov oče.

V šolskem letu 1835 sem dobil brezplačno stanovanje pri gospodu Siebenbürgerju, v hiši na Glavnem trgu, kjer je bila delavnica, v kateri so gladili ustrojeno usnje. Kosila sem imel tam kot v preteklem letu. V ostalem sem si pa tešil lakoto s kruhom ki sem ga kupoval pri Vokanu v

Gosposki ulici. Kakšen dan sem si privoščil 2 žemlji za 2 krajcarja.

V šoli je prišel k ostalim predmetom dodatno še predmet svetovna zgodovina. Navajen sem bil vaj za spomin, nobene nisem zanemaril, samo žal nisem imel nobenega, ki bi mi pomagal razumeti naučeno. Profesor Stiker se je zadovoljil z recitacijo vaje, nikoli pa ni vprašal, če to tudi razumemo, kar recitiramo. Moje učenje je bilo mehansko, kasneje pa je uplahnilo. Čeprav sem imel v 2. razredu v obeh semestrih odlične ocene, so me v naslednjih letih marsikateri učenci prehiteli. Imeli so instrukcije in tako prav kmalu doumeli to, kar so se učili. Ker je en profesor predaval vse predmete, ni to odgovarjalo vsem, tako je pogosto trpel priljubljeni predmet na račun drugih.

V šolskem letu 1835 sem po veliki noči zopet dobil vročino, ki je trajala več tednov, vendar sem jo premagal tako, da mi ni škodila pri študiju. Do počitnic sem ozdravel in semester opravil z odliko. Domišljal sem si, da sem nekaj na svetu in skušal prepričati starše, da se mi več ne spodobi gnati živino na pašo v Vrbino in se družiti z drugimi pastirji. Mati je menila da bi to bilo res, vendar oče je pa bil drugega mnenja, kar je utemeljeval s svetopisemskimi zgodbami. Dejal je, da je paša lahko, potrebno in pošteno delo in ni sramotno. Biti študent še ne pomeni nič in obstaja nevarnost, da prav lahko postane lump. Popustil sem in počitnice preživljal precej v brezdelju. Razen branja knjige "Tisoč in ena noč" ki sem jo dobil od učitelja Trefalta, sem delal tudi na počitniški vaji.

Osem tednov je prehitro minilo in bilo je potrebno se zopet pripravljati na odhod v Celje. Tokrat nisem mogel biti zaradi obilnega dežja na domači trgatvi. V tem letu - 1835 - se je veliko govorilo o kugi in koleri, ki je razsajala v Trstu, na Dunaju, pa tudi drugje. To je povzročilo velik preplah, ker se je o teh boleznih govorilo vse najhuje.

Šolsko leto 1836

Tudi tokrat je dal stari oče na voljo voz in konja. Kot po navadi me je peljal oče. Že zelo zgodaj sva krenila na pot. S seboj so mi dali orehe, jabolka, suhe slive in veliko drugih jedil. Prehrano in stanovanje v Celju sem si zagotovil ob koncu šolskega leta, tako da sem se z lahkim srcem podal na pot. V Celju sem se javil pri prefektu, učitelju verouka Grašiču in profesorju Jakobu Stikerju. Nabavil sem še knjige in začel se je pouk. Dobili smo nov predmet grščino, pred katero sem imel veliko spoštovanje in kasneje tudi težave. Skoraj popolnoma sem pozabil slovnična pravila v tem jeziku.

Siebenbürger, moj glavni dobrotnik, ki mi je dal brezplačno stanovanje, me je hotel izkoriščati kot špiclja pri njegovem osebju, ker bi ga naj goljufalo in okradlo. Če je šel na sejme, sem moral spati v njegovi sobi da ne bi nihče vlomil.

Doma zamujeno trgatev sem nadoknadil v njegovem vinogradu. Da bi imel dobro vino, je trgal najmanj 14 dni kasneje kot njegovi sosedje, kar mu pa ni koristilo. Stalno so ga okradli, vendar vkljub temu je bil bogat, star in dobrodušen in ga to ni prevec žalostilo, temveč se je držal pravila, da bo trgatev kasneje. V njegovi zidanici, hiši na Jožefovem bregu in na drugi strani Savinje, oddaljeni pol ure, je bilo ob večerih, posebno proti koncu, zelo zabavno in veselo. Tu se je kuhalo, peklo, jedlo, pilo, pelo in igralo. Kot gostje so bili duhovniki, uradniki, žene in celo kapucini. Za takšne priložnosti sem pripravljal pogrinjke, kar me je zabavalo. Ob takšnih prilikah se je šlo domov ob 1. ali 2. uri po polnoči. Mojega dobrega gostitelja sem z ostalimi gosti vedno spremljal domov in bil presrečen, da sem lahko bil v tako imenitni družbi. Še sedaj se s hvaležnostjo spominjam dobrega in plemenitega moža, kateremu je bilo v veselje, da je lahko takšnem revežu kot jaz omogočal lepe večere. Kot eden med največjimi in najstarejšimi kolegi sem bil odvisen le od samega sebe in v 3. gramatičnem razredu sem se odlocil nekaj zaslužiti z instrukcijami. Zaupana sta mi bila deklica in deček in sem z veseljem prevzel to nalogo. Moj uspeh v šoli je malo padel, nisem več bil odličen kot v prejšnjih razredih. Prepričal sem se, da si bom moral pomagati sam s privatnim poukom, da bi lahko nadaljeval s študijem. Postajalo me je sram, da dobivam hrano brezplačno in hotel sem si jo sam zaslužiti. Bil je predpis da študentje 4. latinske šole poslušajo tudi pedagogiko skupaj z učiteljiščniki, če hočejo privatno učiti. Da bi si lahko to pravico čimprej pridobil, sem zaprosil gospoda direktorja Rudmaša da v 3. gramatičnmem razredu obiskujem pedagoški tečaj. Tako sem kot absolviran učenec 3. gramatičnega razreda bil tudi absolviran učitelj za privatni pouk, za kar sem si veliko domišljal.

Mislil sem da sedaj ne bo nič več narobe glede sredstev za preživljanje in tudi študija ne bo več potrebno prekinjati. Ko so nastopile počitnice, sem šel domov in sram me je bilo stopiti pred dekana Aliča ker nisem odličnjak, grščino sem opravil samo za 1. razred. Vendar tolažilo me je, da bo upošteval, ker sem edini od mojih sošolcev obiskoval pedagoški tečaj in ga zelo dobro opravil s klavzulo, da se me toplo priporoča za privatnega učitelja. Moja pričakovanja so se uresničila. Gospod dekan je upošteval moje opravičilo. Bil je tako galanten, da mi je za vzpodbudo rekel: "Če je odlika v celoti ali ne, to ni važno, važno je da imaš dobre ocene kot si jih imel in tako boš končno postal spretnejši in bolj koristen, kot vsi tvoji sošolci z odličnimi ocenami."

Moja skrb je sedaj bila da sem v lepih oblekah, tako kot tisti, ki so že instruirali v boljših hišah. Moja mati je pričakovala dediščino po njenem očimu Roku Riserju, na kar sem tudi jaz računal. Očim mi je bil naklonjen, vendar ni bil dober gospodar, čeprav je imel kar lepo posestvo, je imel manj denarja kot njegovi starovaški sosedje, zato pa več dolgov. Bil sem v skrbeh, če se bo moja želja kdaj uresničila. Stari oče je poznal nekega kramarja z blagom iz Kočevja. Srečal ga je v Krškem in mu naročil, da se

oglasi pri njem v Stari vasi. Nekega dne so mi sporočili naj se oglasim v Stari vasi.

Šel sem do njega in Kocevar je razgrnil svoje blago in stari oče mi reče naj si izberem tisto, kar mi je najbolj všeč. Izbral sem si modro blago za suknjič, črno za hlače in karirasto za telovnik.

Šolsko leto 1837

Po dveh dnevih me je mati pospremila do Ivanca v Stolovnik, od koder sva se z njegovim sinom odpeljala v Celje, ki je obiskoval 2. gramatični razred. S seboj sem vzel blago za obleko, katerega mi je kupil stari oče. Ko sem prišel v stanovanje, sem nemudoma odnesel blago h krojaču in naročil, naj bo obleka moderno izdelana.

Direktorja sem prosil naj mi priskrbi instrukcije, da bi si lahko zaslužil za hrano ker nočem več dobivati hrano iz milosti. Moja želja mu je bila všeč in mi obljubil pomagati. Takrat je bilo v Celju veliko kandidatov za privatne učitelje, ki so hoteli se na ta način preživljati. Vkljub močni konkurenci mi je uspelo dobiti instrukcijo za štiri otroke s katerimi sem imel kar precej dela in za vsakega sem dobil goldinar mesečno. Vcasih so prišli k pouku tudi v moje stanovanje, katerega sem pa moral odpovedati in se preselil v novo nasproti grofije pri kamnoseku Štancerju za en goldinar mesečno. Bil sem na slabšem, ker sem moral plačati za hrano 3 goldinarje in bila je še slabša. Potožil sem se mojem dobrotniku Siebenbürgerju in večkrat me je povabil na kosilo. Skoraj vsaki dan je imel pri kosilu enega ali več gostov (običajno Volkarta, Kocbeka, Jeretina) in bilo me je manj sram jesti zastonj. Gospod Siebenbürger je na neprisiljen način izkazoval svojo dobroto. Vkljub temu sem pisal očetu, da mi ne gre najbolje in ga prosil za pomoč. Okoli velike noči je prišla v Celje mati in prinesla nekaj goldinarjev, ki jih je dobila na račun dediščine od njenega očima. Trgovec Erker iz Vidma jo je prosil, da bi v Celju predala na pošto 300 goldinarjev za dobavljeno blago nekem trgovcu v Graz. V tistem casu je bilo le malo pošt. V glavnem so bile na glavni cesti med Dunajem in Trstom in to na Štajerskem v Grazu, Wildonu, Strassu, Arnfelsu, Mariboru, Slovenski Bistrici, Konjicah, Celju in Frankolovem. V tistih časih je bil poštar važna in imenitna osebnost. Grofom, ki so stanovali v mestih in se dopisovali s svojimi uslužbenci, so pisma prenašali poštni sli do prve pošte, od Brežic ali Turnske graščine vse do Celja. Grof Auersberg (Anastazij Grün) je tedensko pošiljal poštnega sla v Celje.

Da je tako velik znesek zaupal trgovec Erker, moj birmanski boter, moji materi, je popolnoma razumljivo. Moj stari oče po mojem očetu je peljal v Celje nekega geometra in temu prevozu se je pridružila tudi moja mati. Pošta v Celju je bila odprta le v določenih urah. Mati je zamudila ta čas, stari oče jo je priganjal k vrnitvi in tako ni mogla počakati do tretje ure, ko se odpre pošta. Zato je dala denar meni, da ga predam na pošto. Ko je mati odšla so prišli k meni sošolci, med ostalim Trefalt, učiteljev sin iz Vidma, Ivanc iz Rajhenburga in Kugler iz Vidma. Pokazal sem jim ta denar, katerega sem dal v knjigo in tako je izgledalo, da imam veliko denarja. Vsi so strmeli in niso mogli razumeti, od kod meni toliko denarja, saj mi ga mati ni mogla dati. Domislil sem se, da jim zaupno povem, da sem ta denar zadel na loteriji z velikim ternom 800 goldinarjev in jim obljubil nekaj veselih dni, vendar pod pogojem da me ne izdajo. Ko so odšli, sem ga takoj odnesel na pošto. Doma so me že cakali kolegi in vsi so govorili o moji veliki sreči. Hoteli so, da jim pripravim veliko gostijo, vendar sem jim rekel, da sem ves denar shranil na varno mesto, kar mi je bilo strogo naročeno. Od tu dalje so bili kolegi stalno pri meni in po nekaj dnevih je vedelo mesto, da je neki študent zadel na loteriji glavni dobitek. Meščani, katerih sploh nisem poznal in s katerimi nisem spregovoril sploh nobene besede, so me na cesti ustavljali, mi čestitali in predlagali kako najvarneje shranim denar. Vest o mojem navideznem zadetku na loteriji se je razširila tudi na Vidmu. Sin učitelja Trefalta je pisal domov, da je z lastnimi očmi videl pri meni veliko denarja. Učitelj je naročil poštnem slu turnske graščine, da se prepriča pri loteriji Leitmayer v Celju, če je res neki študent - to sem jaz - zadel glavni dobitek. Iz čisto premišljenega razloga je rekel, da je to res. O tem so dvomili tudi doma, razen mojega očeta, ki ni verjel, predvsem o loterijskih dobitkih po apostolu Tomažu. Moja šala se mi je zdela v začetku nedolžna, vendar kasneje mi pa je povzročila velike nevšečnosti. Moj stari oče - očim Rok Riser je odšel v Celje in preden je prišel k meni, se je pogovarjal s tistimi ki so videli denar. Ko je prišel k meni, me je prisiljeval da mu dam denar. Hotel sem mu vse razložiti, vendar mi ni pustil do besede, očital mi je, da lažem in da sem trdosrčen do svojih staršev. Storiti nisem mogel nič drugega kot jokati, on pa je stal pred menoj užaljen in prepričan da nočem priznati svoje sreče in mu nič dati.

Tudi moj profesor Stiker me je pobaral, kaj nameravam storiti z denarjem. Nekaj denarja bi lahko shranil pri njemu. Bil sem v veliki zadregi napram mojim profesorjem in gospodu Siebenbürgerju. S solzami v očeh sem njemu pojasnil vso zadevo in rekel, da sem si hotel privoščiti le malo šale s součenci. Prav gotovo tega ne bi storil, če bi vedel, kaj se je iz te nedolžne šale razpletlo. Eden od profesorjev je rekel, da je večkrat iskra povzrocila požar. V denarnih zadevah ljudje ne poznajo šale. To je res in zato ni čudno, da se velikim goljufijam in goljufom rado verjame, posebno še, če se pripovedujejo zaupno in prepričljivo. Če bi imel le malo nagnjenja do te lastnosti, potem bi tej hibi le stežka nasprotoval in si poiskal boljše stanovanje in v dobrostoječih hišah.

Šolsko leto je šlo h koncu. Tokrat sem dobil iz latinščine in grščine samo prehodne ocene in nisem več bil odličen učenec. Temu so prispevale instrukcije in moj

namišljen loterijski dobitek. Doma me je oče okregal in rekel, da mi to samo škodi in da širjenje takšnih laži ni prav, pa čeprav so malenkostne. Rekel mi je, da je to za mene zelo poučno in naj vidim, zakaj so laži prepovedane, pa čeprav so izrečene kot šala, kasneje pa povzrocajo velike težave in jeze.

Celje, kjer sem preživel skoraj šest let, sem vzljubil in ga smatral kot moj drugi rojstni kraj. Všeč mi je bilo mesto in okolica, kar sem že dobro poznal. Moji dohodki so tu bili zelo skromni, vendar užival sem v marsikaterem zadovoljstvu. Poleti sem se kopal v Savinji, kjer takrat še ni bilo kopaliških ut in toliko kopalcev kot danes. Mesto je dobilo nov pomen z železnico leta 1846. V jeseni sem se udeleževal vinskih trgatev pri Siebenbürgerju. Odločil sem se, ostati v Celju tako dolgo, dokler ne končam gimnazije.

Vendar zadeva z mojim "dobitkom" na loteriji je spremenila tok mojega življenja. Na splošno so me imeli za velikega lažnivca, kar me je zelo prizadelo in sklenil sem oditi iz Celja na študije drugam. Vendar, kam? V neznano in brez denarja. Govorilo se je, da je študij in življenje v Zagrebu cenejše, vendar kar se tiče znanja tamkajšnjih študentov, pa je bilo zelo vprašljivo. Ni me mikalo biti zagrebški študent. Znana je bila gimnazija v Karlovcu, ki je delovala po nemškem modelu in nemški študent bi tam lahko dobil instrukcijo.

Nekdanji hlapec mojega starega očeta je bil v Karlovcu dobrostoječi gostilničar, zato sem se odločil, da grem tja in spoznam druge kraje in ljudi. Z goldinarjem v žepu sem se nekega dne, zjutraj ob petih podal na pot proti Brežicam. Od tu dalje sem šel proti Kapelam. Bil sem že precej daleč, ko se pripelje za menoj štiri vprežna kočija nekega zagrebškega magnata. S strani sem pogledal in videl, da je nezasedena in z roko sem zamahnil kocijažu naj ustavi, kar je tudi storil. Vprašal me je, koliko sem pripravljen placati, pa mu rečem da imam v žepu le 20 krajcarjev in pognal je konje. Premislil se je in takoj ustavil konje, češ 20 krajcarjev je bolje kot nič in mi reče naj vstopim. Okoli poldneva sem prišel spočit v Zagreb, sicer bi pa prišel zelo utrujen pozno ponoči. Tako sem prvič videl večje mesto, ulice in stolnico, o kateri sem že slišal kako je lepa. Privoščil sem si tudi obisk v gledališču. V Celju sem ga nekajkrat obiskal, kjer so nastopali predvsem profesorji kot diletanti v dobrodelne namene, pretežno v zimskem času. Na predstavo v zagrebškem gledališcu, ki je bila ob 7. uri, me je opozoril plakat. Kupil sem vstopnico za 4 krajcarje za predstavo "Trgovec s kisom", ki mi je bila zelo všeč. Po končani predstavi sem poiskal prenočišče, ki sem ga dobil v gostišcu "Pri rogu", vendar ne v postelji, ker za to nisem imel dovolj denarja, saj je bila pred menoj še dolga pot. Za 3 krajcarje sem naročil kozarec vina in kos kruha ter prespal na klopi. Ponoči sem sanjal o igri, ki sem jo gledal. Zbudil sem se že zelo zgodaj, saj je bila klop trda. Bolele so me roke in noge, vendar sem hitro vstal in se podal na pot proti Karlovcu. V Jasko sem prišel precej utrujen in se napotil v frančiškanski samostan, kjer sem se dobro okrepčal in spočil. Pot proti Karlovcu je bila sedaj že lažja. Ko sem prišel tja, sem poiskal frančiškane, ki so vodili gimnazijo. Povedal sem jim namen mojega obiska, da bi želel tu nadaljevati šolanje na gimnaziji. Želel bi tudi, da bi mi zaradi preživljanja priskrbeli mesto privatnega učitelja, ker sem absolviral pedagoški tečaj v Celju. V Karlovcu takšnih tečajev niso poznali in frančiškani so mi dali upanje, da z instrukcijami ne bo težav in naj kar brez pomislekov stopim v njihovo gimnazijo. Šel sem iskat gostilničarja, čigar imena se ne spominjam več, ki je bil nekoč hlapec pri mojem starem očetu na Vidmu. Ko sem ga našel, se me je zelo razveselil in moral sem mu pripovedovati o starem očetu in Vidmu. Dobro me je postregel. Imel je sina, ki je obiskoval 4. gramatični razred in s katerim sva postala prijatelja. Ponujeno mi je bilo stanovanje in hrana, kar se pa plačila tiče, bi se pa kasneje dogovorili. Tu sem ostal dva dni in bil zelo vesel, da mi je vse tako lepo uspelo. Odločil sem se naslednje leto nadaljevati šolanje v Karlovcu. Vendar prišlo je drugace. Kot posledica potovanja, verjetno slaba voda, ki sem jo pil med potjo in druge nevšečnosti na poti domov, so mi povzročale težave. Ko sem bil že nekaj ur oddaljen od Karlovca, me je prizadela slabost, tako da nisem mogel nadaljevati poti. Ulegel sem se poleg ceste, ker sem imel močno vročino. Tu sem ležal nekaj ur in bilo je okoli 4. ure popoldan ko se je mimo peljal nek zagrebški fiškal. S slabotnim glasom sem ga pozdravil in je opazil, da z menoj ni nekaj v redu. Velel je ustaviti kočijo in mi rekel naj se usedem poleg voznika. Prosil sem ga, če se lahko peljem do Jaske, v kar je privolil. Tu sem šel k frančiškanom, ki so mi rekli, ko se vračam, se naj zopet oglasim pri njih. Vročina je popustila, vendar sem bil slaboten in močno žejen, kar sem gasil z vodo razredčenim vinom. Tu sem počival en dan in naslednjega dne sem po obilnem zajtrku nadaljeval pot proti Samoboru. Med potom sem večkrat počival ob vinskih hramih, kjer so me prijetni Hrvati pogostili in obljubiti sem jim moral, če bom duhovnik, bom bral maše za njih. Ko sem prišel v Samobor, se je začelo že temniti. Tu je živel sin veleposestnika Wiesnerja, ki sem ga poznal še iz Celja, kjer je študiral. Izkoristil sem to poznanstvo in ga obiskal. Predstavil me je svoji materi, plemeniti ženi, ki mi je dala na razpolago lepo in imenitno sobo, v kakršni do sedaj še nisem spal. Dobil sem sveže perilo. Sprememba, iz ceste v udobnost gradu, se mi je zdela kot čarovnija, kar je tako dobro vplivalo na meine, da sem kar ozdravel. Naslednjega dne sem bolj pozno vstal, z dobrim počutjem. Dobro so me postregli in ostal tam še en dan. Krajevni lekarnar je bil dober znanec hiše in zvedel je za meine, ubogega študenta. Pogovarjal se je z menoj in mi predlagal, če bi imel veselje do lekarništva, bi bil pripra-

ljen me zaposliti. Želel sem si nekaj doseči v življenju, kar se pa študija tiče, nimajo reveži nobene možnosti.

Dobri mož je imel prav. Po vsej verjetnosti bi na Hrvaškem napredoval, saj so bili Štajerci tu dobro sprejeti, ker so bili uspešni. Vendar, ne sme se zoperstaviti božji previdnosti in biti zadovoljen s svojo usodo. V Samoboru mi je bilo zelo všeč in želel bi biti tam in postati to, kar se mi je predlagalo, da tako najdem svojo srečo. Pristal sem na lekarnarjev predlog in mu pustil svoje spričevalo kot dokaz in obljubil, da se vrnem takoj, ko se pogovorim s starši. Vendar, na poti domov sem razmišljal o tej ponudbi in žal bi mi bilo zapustiti študentsko življenje. Razmišljal sem tudi o Karlovcu. Tam sem dobil vročino, ki sem jo komaj pregnal. Največ pomislekov pa sem imel glede materine želje da postanem duhovnik. O mojem namenu da bi postal lekarnar je govorila s svojim očimom Rokom Rizerjem ki je vedno razmišljal preudarno. Rekel je, da bom večno hlapec, saj lekarnar postane lahko le bogataš. V Samoboru sem obljubil, da se vrnem in pustil tam svoje spričevalo. Bil sem v veliki zadregi, kako naj uredim stvar s spričevalom. Ponj je odšel moj šestnajstletni brat Franc in se predstavil kot ubogi študent, ki potuje po Hrvaški, čeprav je obiskoval na Vidmu 2. normalni razred. Ko je prišel domov, je imel v žepu nekaj goldinarjev, čemur smo se vsi zelo čudili. Oče je rekel, da bi ga kot goljufa lahko zaprli, če bi se prepričali, da ni študent. Brat je rekel, da bi si na mojem mestu upal zaslužiti toliko denarja, da bi ga imel dovolj vse leto. S to njegovo trditvijo se nisem strinjal, ker mi je bilo beračenje tuje. Le v sili bi se, če sem na poti, oglasil v samostanu ali župnišcu, vendar denarja ne bi prosjačil, ker bi se tega zelo sramoval.

Doma sem počival od tega napornega potovanja in razmišljal o slabih in dobrih izkušnjah. Hrvaška mi razen Samobora ni bila všeč. Bil sem prepričan, če grem v Karlovac, bom zopet zbolel, vendar bi tu imel boljše stanovanje kot v Celju, kjer sem doživel neprijetnosti zaradi nesrečnega "loterijskega dobitka". Če bo le mogoče, ne grem več tja nazaj.

Naslednje mesto z gimnazijo je bilo Novo mesto, kjer pa nisem nikogar poznal. Zorčič iz Brežic je tam obiskoval gimnazijo in bil v tem času doma na počitnicah. Šel sem ga obiskat v Brežice, da zvem kako je tam. Pripovedoval mi je o veselem študentskem življenju. Na njegovo prigovarjanje sem se odlocil iti tja nadaljevat študij in se prepričati, če je res vse tako rožnato, kot mi je opisal. Ko sem prišel v Novo mesto, sem bil nemalo začuden zaradi malih hišic ob Krki na poti skozi predmestje Kandija. Ko sem pa šel preko mostu, sem prišel v mesto. Zadovoljen sem bil s pogovorom, ki sem ga imel z gimnazijskim prefektom, ki je bil takrat frančiškan, kot vsi ostali profesorji. Prefekt gospod Angelus Gorenc mi je dal glede instrukcij sijajno upanje, zlasti ker sem bil izprašan pedagog ki jih v Novem mestu ni bilo.

Šolsko leto 1838

Prefektovo zagotovilo, da mi bo ob začetku šolskega leta posredoval dobre instrukcije, me je napotilo, da bom obiskoval humanitarni razred (takrat 5. in 6. latinski razred) v Novem mestu. Doma sem pripovedoval o dobrih izgledih, v kar pa je moj oče dvomil in menil, da je to pretirano in se naj raje posvetim študiju v novem šolskem letu. Moj stari oče, očim Rok Rizer, me je o Mihelovem odpeljal v Novo mesto. S seboj sem imel vrečo suhih sliv, orehov in jabolk. Razložil me je v gostilni Kušlin v Kandiji. Takoj se je vrnil in me prepustil moji usodi. Stanovanje in hrano sem našel pri Griču na poti proti Kapitlju za 4 goldinarje mesečno. Javil sem se pri prefektu, ki me je takoj napotil na okraj k okrajnem komisarju Langerju, ki potrebuje privatnega učitelja za svojega sina in njegova varovanca grofa Margherija. Bil je lastnik veleposestva Pogance, ki je oddaljeno od Novega mesta pol ure. Ob predstavitvi sem mu pokazal spričevalo. Povabil me je na svoje posestvo v Pogance, kjer bom imel privatni pouk trikrat tedensko in to v torek popoldan, četrtek in nedeljo. Glede plačila sva se dogovorila, da bo urejeno takoj, ko se bodo pokazali prvi uspehi.

Naslednji torek sem se veselega srca podal na pot proti Pogancam. Predhodno sem si uredil obleko, da naredim dober vtis. Prijazno me je sprejela gospa Langer in mi predstavila osem let starega sina Franca, devet let starega varovanca Emila, grofa Margherija in sedem let starega Albina, grofa Margherija. To so bili trije talentirani čedni dečki, s katerimi sem takoj začel s poukom.

Ob eni uri je bila pogrnjena miza in dodelili so mi prostor ob upravniku. Nisem bil vajen na tako imenitno kuhinjo in počutil sem se izredno srečnega ob tako dobri hrani. Po kosilu sem naredil z gojenci sprehod po vrtu in okolici. Nato je sledil pouk z nalogami za naslednjo učno uro. Za tem je bila malica in to kava, kruh in sadje. Okoli 6. ure sem se vrnil v mesto. V mestu sem instruiral še dva parvista 1. gramatičnega razreda, Skodlerja in Lauterja, za kar sem dobil 4 goldinarje mesečno. Zaradi vsega tega sem bil zelo srečen. Imel sem željo nabaviti nove elegantne obleke in šel do krojaca, kjer sem naročil obleke, ki sem jih obročno odplačeval. Ob takšnih prejemkih sem razmišljal o zamenjavi za boljše stanovanje. Našel sem ga in zanj placal več kot 5 goldinarjev.

V šoli sem bil zelo razočaran zaradi nevljudnosti profesorja p. Bernardina Osredkarja, ki nas je vse nagovarjal s "Ti", medtem ko so nas v Celju že v 5. in 6. razredu nagovarjali z "Vi". Kar se pa tiče lekcij in nalog, smo bili tu manj obremenjeni kot v Celju, kjer je spoštovani prefekt Dorfman energično vztrajal na temeljitem znanju latinskih in grških klasikov. V Novem mestu v dveh letih nisem nič pridobil na znanju grščine. Srednješolci so me smatrali za najboljšega v znanju grščine in bil zato prepričan, da sploh ne morem dobiti

slabe ocene. Prišel sem do prepričanja, da je študij samo lov na ocene. Za mene je bilo najbolj pomembno da imam instrukcije in da si pridobim sloves odličnega privatnega učitelja, kar mi je v Pogancih popolnoma uspelo. Omenjene tri varovance, ki sem jih privatno učil za normalne razrede, sem pripeljal do javnega izpita, ki so jih opravili z odličnim uspehom, za kar sem dobil priznanje.

Moji sošolci v poeziji (5. gramatikalni razred) so bili Janez Benedikt, Janez Haller, Janez Penko, Peer, Podreka, Marzotta, Adolf Skrem, Schiffrer, Janez Schuler, Martin Tardin in Zwanziger. Medsebojno smo se dobro razumeli, vsi smo dajali instrukcije, od katerih sem imel izpit samo jaz. Vsi smo bili stari okoli 20 let, le Penko, Peer, Tardin in Marzolla so bili starejši. Takrat smo nosili moderne plašče in se postavljali na Glavnem trgu. Šli smo tudi v kavarno in godilo nam je, če so nas primerjali s kavalirji in oficirji. Tako se je šolsko leto 1838 prijetno in hitro iztekalo. Za počitnice sem bil povabljen v Pogance da nadaljujem s privatnim poukom. Vendar privoščil sem si 14 dni počitnic. S sošolcem Tardinom sva šla do Ljubljane. Od Stične do Ljubljane sva se peljala s študentom Kavčičem. Tardin je šel domov v Moravče, jaz pa preko Ljubelja do Celovca. Kmalu sem opazil, da je denarnica vedno tanjša. Spomnil sem se pripovedovanj študentov, da so se ob stiskah na svojih počitniških potepanjih zatekli za pomoč v samostane, župnišca ali gosposka posestva. Sedaj sem se nahajal v podobnem položaju, vendar bilo me je sram nastopiti kot berač. Pred Velikovcem sem prenocil v neki skromni gostilni za 10 krajcarjev. Naslednjega dne sem prišel v Šentpavel in se oglasil v tamkajšnjem samostanu, kjer sem prenočil. Tega dne je bila v kraju nova maša in kot študenta so me povabili na to slavje in bil deležen veliko dobrot. Naslednjega dne sem nadaljeval pot, bogatejši za nekaj cvancigerjev, katere so mi dali patri. Pod Uršljo goro je živel Gosteničnik, moj bivši sošolec iz Celja, katerega sem tudi obiskal. Skupaj sva odšla do cerkve sv. Uršule, kjer nas je presenetilo neurje z močnim dežjem in treskanjem. Strele so švigale sem in tja. Leta 1860 je šel kot misionar v Ameriko in na poti se je smrtno ponesrečil.

Na poti proti Celju me je spremljal Gosteničnik. Vso pot sem razmišljal o Celju in zaradi enoletne odsotnosti sem imel veliko hrepenenje ga zopet videti in obiskati. Takoj sem obiskal mojega bivšega dobrotnika, ki me je ljubeznivo sprejel in pogostil. Veselilo ga je, da mi je dobro v Novem mestu, da lahko dobro zaslužim in si nabavim vse, kar potrebujem in si bom lahko z leti nekaj prihranil. Obiskal sem vsa tista mesta, na katera so me vezali spomini. Gosteničnik se je vrnil domov in jaz sem se s hvaležnostjo poslovil od gospoda Siebenbürgerja in nadaljeval pot proti domu. Preko Pilštajna, Kozjega, Podsrede in Rajhenburga sem prišel na Videm. Doma sem ostal samo en dan, ker sem moral biti po 14 dnevih v Novem mestu, tako kot sem obljubil. Zelo sem se veselil tega potovanja, vendar bil sem vesel, da sem zopet nazaj.

V mladosti se zdi človeku vsako mesto tako lepo in zanimivo. Tuje in neznane pokrajine in mesta so zelo zanimiva, tako Ljubljana in Celovec z jezerom in cerkvenim stolpom. V moji mladosti se takšne želje niso mogle uresničiti, sedaj se pa lahko brez težav in poceni tudi daleč pride.

Preostali čas počitnic šolskega leta 1838 sem preživel kar dobro in srečno v Pogancih. Moji gojenci so bili pridni in glede na počitnice so bili popoldnevi vedno prosti, kar smo izkoristili za sprehode do bližnjega gradu, do Novega mesta, Stopic, do Rokove cerkve in Rupercvrha. Prosti čas sem izkoristil za priprave za naslednje šolsko leto.

Šolsko leto 1839

Že koncem preteklega leta sem se preselil v elegantno stanovanje pri učiteljivi vdovi Krivic pod kapiteljsko cerkvijo, kjer sem stanoval že v 6. razredu. Nekega dne me sreča pred kandijskim mostom gostilničar in posestnik Kastelic iz Kandije in predlaga da se preselim k njemu, kjer bom za hrano in stanovanje poučeval njegova sinova. To mi je ustrezalo, ker so se priključili še trije dečki, katere sem že poučeval in bil plačan za vsakega posebej. Tu sem ostal vse leto in ni se mi slabo godilo. Gostilno so obiskovali novomeški občani, vojaki in financarji. O pustu je tu bilo veselo, bilo je veliko zabave, pele so se šaljive pesmi in igrala je godba. Nastopalo je tudi gledališče, kjer so nastopali tudi nekdanji študentje iz Češke.

Dva brata, dobra citraša, ki so jima po domače rekli Pukelmajorja, sta nastopala skoraj vsak večer in ob igranju na citre sta tudi povedala marsikaj veselega. Nekoč sta odpela naslednjo pesem: "Moj oče in mamica so žlahtnega stanu, očeta so obesli, pa mater tud taku. Pa so bli še troje brati. To so bli prav žive tatiu. Hopsasa, le primmo ga, Moja sestra Irva je imela grenadirja. Pa so ble dvej ostale. Te so se obi skurbale. Hopsasa, le primmo ga."

Sin bogatega meščana Košiček, ki je bil v mlajših letih suplent na gimnaziji, je nam študentom rad pripovedoval razne štorije. V gostilni se je zelo opazno obnašal. Bil je star 22 let in poln življenjske moči, pel je vesele pesmi, žal pa se je predal ponočevanju in pijači. Za pusta je pripravljal pustovanje s sprevodom mask peš in na konjih, kjer so na Glavnem trgu zabavali gledalce. Prišli so celo do gradu Pogance, kjer sta bili dve čudoviti grajski gospodični, hčerki veleposestnika in okrajnega komisarja Langerja in dve čedni sobarici.

Košiček Vincenc-Cene je hotel s svojim oblačenjem pritegniti pozornost na sebe, kar mu je običajno tudi uspelo. Takrat sem menil, da ta splošno priljubljeni mož svoje življenjske sile prehitro izčrpava, kar se je tudi zgodilo. Po petih letih sem slišal da Košiček Vincenc ne živi več.

Moji sošolci so bili isti kot v preteklem letu, tudi profesor p. Bernardin Osredkar, mož pri 40 letih, ki je med ostalim znal navduševati za vstop v frančiškanski red, tako tudi svoja dva brata. S svojim poklicem je bil zadovoljen, bil pobožen, znal pa je biti tudi dobre volje.

Ob trgatvi na Trški gori so meščani povabili tudi frančiškane, profesorje in odrasle študente 5. in 6. razreda, takrat humanističnih razredov. V dve vinski kleti sem bil povabljen tudi jaz. V eno, last vdove po lekarnarju gospe Schrott in v drugo, last trgovca Skrajna, njegov sin je bil moj sošolec. Zelo sem bil začuden, ko sem prvič videl mojega profesorja p. Bernardina razigranega, ki je pel vesele posvetne pesmi in tako zabaval vso družbo. Na Trški gori je grad Stari grad z vinogradi, v lasti Langerjevih sorodnikov in varovancev Emila, Albina in Silvija grofov Margheri. Tu je pogosto jeseni prirejal zabave, na katerih sem bil tudi jaz z mojimi učenci. Na te zabave so bili povabljeni uradniki okraja kot njegovi kolegi in ugledni meščani.

Ob praznikih, torkih, četrtkih popoldan in nedeljah, sem imel pouk v Pogancih. Nekajkrat sem šel s svojimi učenci tudi v bližnje kopališče, kjer smo se lepo zabavali.

Vseh 12 študentov 6. razreda smo se maskirali kot Hrvatje in šli na ples, katerega so pripravili imenitni meščani. Bil sem le gledalec in kot neplesalec sem se prav kmalu odstranil. Ob takšnih okoliščinah se ni kaj veliko razmišljalo o študiju in vseh nas 12 se ni kaj posebno izkazalo. Profesor Osredkar in prefekt p. Angelus nas nista opominjala in vedeli smo da ocene ne bodo dobre. V mislih smo imeli le instrukcije in za študij nam je primanjkovalo časa. Spominjam se profesorjev p. Karla, ostarelega frančiškana v 1. gramatikalnem razredu, p. Bonaventuro v 2. gramatikalnem razredu, p. Hilarija v 3. gramatikalnem razredu, p. Fulgencija, humanista, p. Rudolfa veroučnega učitelja, pred katerim smo vsi imeli največji strah. Svoj predmet je temeljito predaval, kar je tudi od nas celo pretirano zahteval, v nasprotju od drugih profesorjev. V Celju sem se posvetil predvsem ostalim predmetom kot latinščini, grščini, geografiji, zgodovini in matematiki, medtem ko je bil verouk nezahteven predmet, ki se ga je dalo s pazljivim poslušanjem predavanja naučiti. P. Rudolf je kasneje dosegel visok položaj v frančiškanskem redu, postal je provincial.

Od takratnih novomeških študentov mi je od vseh ostal v lepem spominu nekaj let mlajši vzoren in talentiran Franc Kosar, ki je sedaj prošt v Mariboru. Bil je leto za menoj in kolega mojega rojaka Martina Ivanca iz Rajhenburga, ki je sedaj dekan v Šmarju pri Jelšah. On me je opozoril na njega, ker je občudoval njegov talent in lastnosti. Hotel sem se prepričati o tem in prišel sem z njim v pogovor. Kmalu sem se prepričal o njegovem talentu in o njegovem frančiškanskem duhu. Bil je takrat kot mlad študent že po duhu odličen frančiškan. K temu je prav gotovo veliko prispeval njegov takrat živeči stric, bivši provincial in gvardijan v Brežicah. Kosar mi je tako znal pripovedovati o vseh pravilih frančiškanskega reda in njegovo pripovedovanje me je bolj pritegnilo kot profesorjevo, vendar prišlo pa je čisto drugače.

Kosar je še vedno vzoren, talentiran duhovnik, bolj frančiškan kot posvetni duhovnik. Vsi smo ljudje, živimo med seboj in se ne moremo popolnoma zoperstaviti vplivom sveta in želji po spoštovanju, čaščenju itd., predvsem še, če se meni, da nam to tudi pripada. Tudi to ima svojo dobro stran, ki se jo ne sme zanemarjati, če je želja po doseganju višjega položaja in možnost za dosego le-tega in več kot samo za čast Bogu. Na moja stara leta dajem prednost mojem prijatelju iz mladosti Francu Kosarju, pa čeprav je marsikdaj pozabil na pravila sv. Frančiška. Takrat sem razmišljal da po 6. gimnazijskem razredu, takrat imenovanem retorika, vstopim v frančiškanski red. Moja želja je vse bolj dozorevala, ko mi je Kosar zagotovo obljubil, da bom v naslednjem letu sprejet v frančiškanski red. Če je srce polno tega hotenja, potem se o tem tudi govori. O tem je zvedel tudi professor, ki me je vzpodbujal naj vztrajam pri tej moji želji ker bi pač imel za to nagnjenje. Koncem šolskega leta 1839 je prišel provincial v Novo mesto in nekega dne me je prefekt p. Angelus klical v samostan na razgovor s provincialom. Najprej me je spraševal o gospodi v Pogancih. ki jo misli obiskati. Nato je prešel na vprašanje vstopa v red. Rekel sem mu da sem se odločil za to, predvsem zato, ker mi je moj prijatelj Kosar obljubil, da pridem naslednje leto za njim. On si je to zabeležil, za kar sem bil vesel. Za moj namen je zvedel okrajni komisar Langer. Z menoj se je pogovarjal na štiri oči in mi govoril o težavah in čeprav bi bil revež, bi kot privatni učitelj dosegel več, kot če bi se posvetil redovnem življenju. Sam nisem več vedel, kaj naj storim. Ko se je končalo šolsko leto 1839, sem ostal še 14 dni v Pogancih, ker so moji učenci opravili izpite z odliko in te počitnice sem prav lepo užival. Gospodar je sprejel novega privatnega učitelja Arka, absolviranega filozofa drugega letnika in fizike 8. razreda, ki je sedaj notar v Ljubljani. V Pogance bi naj prišel že med počitnicami, kar pomeni, da se bo potrebno posloviti, kar mi je bilo zelo žal. Do sedaj nisem nikoli imel takšne priložnosti uživati življenje, kot tu. Vsi so bili do mene dobri, moji učenci so mi bili privrženi. Jok ob slovesu ni prenehal in tudi meni je bilo težko, tako da sem jokal vse do mesta. Prikupna gospodična Avgustina, stara 14 let, od katere sem popravljal pismene sestavke in z njo ponavljal zemljepis, je bila eden od vzrokov zakaj sem se tako težko ločil. Bila je tako ljubezniva in pogovori z njo so bili odprti in prisrčni. Vedno sem si želel ure, ko sem z njo ponavljal snov. Kratko rečeno, bil sem platonsko zaljubljen, ne da bi si to sploh hotel priznati.

Sicer pa je težko slovo od Pogancev in Novega mesta dalo slutiti, da so mimo lepi dnevi Aranjueza in da se bližam predvečeru hudih življenjskih viharjev.

Več kot dve leti prebitih študentovskih let v Novem mestu me je spremljala boginja sreče, vsaj tako sem si to domišljal. Smatral sem se srečnega, kar sem tudi resnično bil. Močni viharji, ki so sledili, so bili verjetno krivi, da tudi kasneje, da celo do danes nisem več doživel tistega zadovoljstva in sreče. Pa čeprav so bili kasneje posamezni momenti, ki bi me lahko osrečili, vendar v moji notranjosti ni bilo te notranje zavesti o sreči kot takrat v Novem mestu. Ko sem se poslavljal tudi od moje sobe v gostilni Kastelic, mi je bilo hudo. Moje stvari je odpeljal že pred desetimi dnevi Ivanc iz Rajhenburga, tako da sem se peš podal proti domu.

Dijaki 7. in 8. razreda (takrat imenovani letnik filozofije in fizike) so se lahko vpisali na univerze in liceje v Gorici, Ljubljani, Celovcu, Grazu in Dunaju. Možno je bilo tudi v Zagrebu, kar pa je bilo pri nemških študentih (o slovenskih tedaj ni bilo govora) na slabem glasu in tudi ni bilo nobenega izgleda za to. Za revne študente je smelost se podati v ta mesta na študij z malo ali brez denarja. Ko sem o mojem namenu, da stopim v frančiškanski red, pripovedoval očetu, je bil s tem zadovoljen, predvsem da so samostanski duhovniki v vseh pogledih uglednejših od posvetnih. Kot lep primer je mladi p. Filip Flajs iz Rajhenburga. Edino mati ni bila za to in je rekla da bom samo berač in nekomu lahko dal samo ščepec tobaka. Vendar oče, zavedajoč se, da nima denarja in je študij v mestih drag, je uspel pregovoriti mater, ki je kaj kmalu tudi ona prišla do spoznaje, da bom srečen le na ta način, sicer pa bom za vselej nesrečen.

Doma sem bil na počitnicah le nekaj dni, nakar sem šel v Ljubljano zaradi sprejema v frančiškanski red. Peljal me je stari oče in spremljal oče, vendar tokrat samo do Loke. Rekel mi je, da je zadovoljen z mojim sklepom, ker bi se sicer moralo prodati posestvo. V gradu Loka je stanoval moj kolega iz Celja Julij Mule, pri katerem sem se oglasil. Tam sem prenočil in naslednjega dne šel do Zidanega mosta in nato naprej do Trbovelj. Takrat je bila ta pokrajina zelo pusta in neprijazna. Na poti sem srečal mojega učitelja Čeča iz Celja, rodom iz Kranja. Vse počitnice je izkoristil za potovanja. Prenočeval je v župniščih. Ob srečanju me je nagovoril z besedami: "Mislim da se poznava". Odgovoril sem mu: "Tudi jaz tako mislim". On: "Torej pot bova nadaljevala skupaj". Prijetno sva se pogovarjala in za mene je bilo zanimivo vse kar se je dogajalo v Celju v času moje dveletne odsotnosti. Njega pa je zanimalo zvedeti vse o Novem mestu, kjer je nekoč obiskoval nekaj latinskih šol. Ni mu bil všeč namen mojega potovanja, saj je po njegovem mnenju meništvo slaba odločitev.

Še istega dne sva prišla proti večeru v Kresnice. Pri gostilni ob cesti je moj spremljevalec opazil cerkev in župnišče. Šla sva proti župnišču prav zato, da bi zastonj in udobneje prenočila kot v gostilni. S tem predlogom sem se strinjal, vendar sem mu rekel in ga prosil naj govori on. Stemnilo se je, ko sva prišla do vhodnih vrat v župnišče in on je potrkal, nakar jih je nekdo odprl in prosil je, da bi rad govoril z župnikom. Župnik je prišel, nas poslušal, sicer prijazno, vendar poslušal nas je z nezaupanjem, da bi prenočil dva tujca v župnišču. Pospremil naju je v gostilno, kjer sva prenočila, kar je placal on. Njegovo vedenje naju je čudilo, vendar so nama pripovedovali o njegovem nezaupanju. Neki tujec ga je okradel. Tu sva se dobro spočila in naslednjega dna sva nadaljevala pot proti Ljubljani. Dobro uro pred Ljubljano naju je dohitel voz in voznik, ljubljanski meščan in znanec mojega sopotnika. Prisedla sva in se udobno pripeljala v Šempetersko predmestje. Tu sem se poslovil od sopotnika in šel v frančiškanski samostan. Tu sem imel znanca p. Feliksa Vresiča iz Leskovca, ki je bil pri koncu študija. Bil je zelo vedre narave in spoznal me je z ostalimi frančiškani. Najbolj mi je ostal v spominu p. Miklavž, ki je znal pripovedovati vesele šale, tudi p. David je bil zelo zabaven. Srečal sem se s provincialom p. Salesinom. Pohvalil me je, da sem držal besedo in da sem brez oklevanja in ne da bi počakal konca počitnic. Vprašal me je, kakšno ime si bom izbral in ponižno sem odgovoril, da se bom podredil njegovem predlogu. Pregledal je seznam imen v konventu in imena Ernest ni bilo, zato me je vprašal če hočem to ime, kar sem sprejel. Dal mi je na voljo kdaj naj odpotujem v Nazaret pri Mozirju, kjer je noviciat. Čeprav sem bil še v civilni obleki, sem že bil brat Ernest, vključen v frančiškanski red.

V samostanu v Ljubljani mi je bilo všeč in sem zato ostal še dva dneva. Pred odhodom sem dobil od p. provinciala dekret o sprejemu in se podal na pot proti Kamniku, kjer je bil tudi frančiškanski samostan in tu sem prenočil. V začetku se mi je zdelo samostansko življenje zelo rožnato. Bil sem prepričan, da sem se kar dobro odločil in si z rožami postlal bodočnost. Naslednjega dne sem prišel preko Gornjega grada v samostan Nazaret, kjer sem se prijavil kot novic. Tu je bil kot redovnik znanec, mladi p. Filip Flajs iz Rajhenburga. Zaradi revščine je moral prekiniti študije v Grazu in oditi v samostan. P. Filip je bil dober govornik in takrat zadovoljen s svojim življenjem, kot petdesetletnik pa nezadovoljen. Predal se je pijači in umrl star 57 let.

Pater gvardijan Inocenc Müller je bil ljubezniv in zabaven mož, ki je znal zabavati celo omizje. Pogosti obiskovalec je bil sosednji župnik Lipold in takrat je bilo posebno veselo. Toda za mene, novica, so nastopili resni časi. Moral sem obleči redovniško haljo. S popolno spovedjo sem se tri dni pripravljal na ta obred. Določenega dne sem po sv. maši med molitvami oblekel redovniško obleko, potem so mi naredili na glavi tonzuro, ostrigli so me skoraj do golega. Po svečani ceremoniji sem odšel v svojo celico in ker ogledala ni bilo, sem se videl v okenskem steklu. Zagledal sem spremenjeno glavo in skoraj bi se razjokal. Imel sem svetle lase, ki sem si jih

rad česal, sedaj pa tega ni več. Poduk skrbnika novicev me je pomiril rekoč, da je to malo samozatajevanje in začetek novega, Bogu dopadljivega življenja. Začele so se predpisane duhovne vaje in učne ure, ki jih je vodil skrbnik novicov. Skupaj z novicom Kapusom, ki je obiskoval sedmo šolo, sem opravljal duhovne vaje. V začetku je bil obseden z duhom ustanovitelja reda in vsi v samostanu so bili premalo pobožni in tudi mene je ocenil, da imam v sebi premalo redovniškega duha. Bili smo skupaj samo 14 dni, ker je šel nadaljevat študij v Gorico. Vsem je bilo prav, da je odšel. Tudi v Gorici je živel kot strogi asket, vendar se je že takrat dvomilo, da ne misli resno, saj je izstopil iz reda, ko je absolviral filozofijo in postal profesor, kar je bil takrat pogoj po triletnem bivanju v samostanu.

Pred koncem počitnic je izstopil še novic Anžlovar, študent iz Karlovca. Kot starejši sem imel to prednost, da me je moral zjutraj zbuditi, če se medtem že nisem sam. To ga je jezilo, zlasti še, če nisem takoj po trkanju odgovoril z "Ave".

Vodja novicev mi je bil naklonjen in mi podaril lepi križ. Bil je moj spovednik, zato mi je bil tako naklonjen.

Med počitnicami sta se po naključju oglasila v samostanu dva že znana študenta in to Jurij Trefalt, ki je že eno leto v Gorici v 7. šoli in Malle, ki se je v soseščini udeležil nekega lovskega slavja. Oba sta kritizirala moj namen postati menih in se tako sam zapreti, kar sta sama okusila. To bi storila le v slučaju, da ne bi imela drugega izhoda, vendar jaz tega ne bi storil. To govorjenje na mene ni toliko vplivalo, kot spomini na lepo prebiti dve leti v Novem mestu. Prevzelo me je hrepenenje in želja po svetu. To hrepenenje je bilo iz dneva v dan večje in ko se je približevalo novo šolsko leto, se temu hrepenenju nisem mogel zoperstaviti. V sebi sem čutil željo po nadaljevanju študija, po družbi veselih tovarišev. Te moje težave sem zaupal vodji novicev. Poskušal me je pomiriti in dejal da so to satanove skušnjave. Vendar nič ni pomagalo, fantazija mi je prikazala življenje zunaj. V zadnjih dveh letih sem deloma spoznal udobje sveta, kar pa je bila za mene slaba priprava za samostansko življenje. Vse te okoliščine so vplivale na to, da nisem postal menih. Nekega jutra sem zaprosil za civilno obleko, slekel kuto in se preko hribov in dolin napotil proti Celju. Del poti me je spremljal vodja novicev in mi dal dobronamerne napotke. Spremljal me je tudi kolega Anžlovar, misleč da me še prepriča o vrnitvi v samostan, vendar ni uspel. V Celje sem prišel pozno zvečer in prenočil v gostilni Rožanc, ki je nasproti vojaške bolnice. Lastnikov sin je bil moj bivši sošolec, tako da sem imel brezplačno prenočišče. Pripovedoval sem mu o svojem samostanskem življenju in o načinu tega življenja. Na poti k jedi se je moral glasno moliti Miserere, veckrat leči na tla in jih poljubiti. V noviciatu se je moralo ob petkih po golem hrbtu samobičati. To se je dogajalo v temnem refektoriju, kjer smo morali klečati, razkriti hrbet in ob molitvi Miserere drug drugega bičati z usnjenim bičem po golem hrbtu, tako da je kar močno pokalo in je vodja novicev menil da se dobro in pravilno biča. Vsi, ki so poslušali moje pripovedovanje, so se zgražali in menili da to ni primerno za današnji čas. Ko sem nadaljeval s pripovedovanjem sem rekel, da sem si olajšal samopremagovanje tako, da sem si bič ovil, kar je povzročalo pri udarcih močan pok in manj bolečin. Najbolj so me pa motili kratko ostriženi lasje. Zaradi tega nisem hodil po Celju in sramoval sem se tokrat stopiti pred svojega dobrotnika Siebenbürgerja, ki bi prav gotovo grajal moj postopek. Tu se nisem dobro počutil, zato sem čakal na splav, da odplujem v Videm. Splavarji so bili iz Nazareta in so menili, da sem preoblečeni klerik in se norčevali iz mene. Padale so različne pripombe, med ostalim, da sem zaljubljen, kar je tudi edini razlog, da sem zapustil samostan, kar jih je že veliko naredilo. Obetali so mi tudi, da ne bom imel nobene sreče. Komaj sem čakal, da pridem na Videm. Z grenkim nasmeškom sem rekel, da mi ne smejo zaračunati voznine, ker sem dobrohotno moral poslušati njihova zbadanja. Strinjali so se s tem in rekli, da je to pač bila samo šala. S težkim srcem sem se podal proti domu. Sramoval sem se stopiti pred očeta in vse znane sosede. Ko sem prišel domov, očeta ni bilo doma, bila je le mati z brati in sestrami. To mi je bilo kar prav, ker mati ni bila za to, da grem v samostan in zato tudi od nje nisem pričakoval nekih hujših očitkov. Pozdravil sem jo s solzami v očeh, tudi ona jih je imela. Rekla mi je, da je oče omenil, da me je nagovarjal, naj vstopim v samostan, ker ni imel denarja za moje šolanje. Ob srečanju z očetom sem sklenil mu povedati da grem v Novo mesto, kjer se bom preživljal z instrukcijami, tako da mu ne bo potrebno prodati posestva. Ko je oče prišel domov, ni bil zadovoljen, ko me je videl. Nekaj časa je molčal in končno rekel: "Kaj pa sedaj?" Nastopil sem odlocno in pogumno. V svoji notranjosti sem pa imel popolnoma druge občutke in mu rekel, da se bom v Grazu preživljal z instrukcijami. "V Grazu ne bo nič, kaj le boš tam počel?" Prišle so mi solze v oči, ta resnica je bila za mene uničujoča. Gospodu dekanu sem se plaho približal. On je bil znan nasprotnik frančiškanov in tako je iz prve roke zvedel, da pri frančiškanih ni vse tako vzgojno, kot mislijo nekateri gospodje. Za bodočnost mi je dal poguma in pripovedoval mi je o njegovem sošolcu, ki je uradnik v Grazu, za katerega mi bo dal priporočilno pismo. Počitnice so se iztekle in mudilo se mi je odpotovati v Graz na študij filozofije, ali v 1. letnik filozofije logike.

Šolsko leto 1840, 1. letnik filozofije

Jurij Kugler, tudi iz Vidma, je absolviral v Grazu logiko in bil doma na počitnicah ter se pripravljal na vrnitev. Janez Kranjc iz Rajhenburga se pa je odpravljal obiskovat tečaj za domačega učitelja. Ker sem tudi jaz hotel v Graz, sem se jima priključil. Kranjčev brat nas je peljal preko Podsrede, Kozjega, Pristave, Poljčan in Slovenske Bistrice

do Maribora. V Slovenski Bistrici sem obiskal svojega prvega kateheta na Vidmu Janeza Rahneta, ki me je tudi krstil. Nekoč je to bil močan mož. Leta 1813 je pobegnll iz Kranjske na Štajersko pred Francozi, ker so ga hoteli ustreliti zaradi neposlušnosti. Kasneje se je preveč predal pijači. Koncem leta 1831 je odšel iz Vidma in od takrat ga nisem več videl. Ker sem že bil tam, sem si zaželel se sreati z njim. Kako se je spremenil v devetih letih. Po desni strani je bil prizadet od kapi in hrom, gibal se je samo z berglami. Umrl je star sedemdeset let.

Prvi dan naše poti v Graz je mimo. Prišli smo v mariborsko Magdalensko predmestje in prenočili pri Lešniku v bližini mostu. Od Maribora do Graza je dnevno obratovala hitra proga. Da bi si zagotovili sedeže, smo se morali za vožnjo prijaviti že dan prej, sicer bi morali čakati še kakšen dan. Že dopoldan smo rezervirali sedeže po ceni goldinar 20 kr. za osebo. Vozovi so bili zelo neudobni in vožnja navzgor je bila zelo počasna. Pogosto se je zgodilo, da so morali potniki izstopiti in iti ob vozu. Vozniki so ustavljali pri določenih gostilnah, kjer so se potniki lahko odpočili in okrepčali, oni so se pa zastonj okrepčali. Škilil sem na sosedno mizo, kjer se je voznik mastil s svinjsko pečenko, medtem ko smo zaužili skromno kosilo, saj smo vsi trije imeli zelo malo denarja pri sebi, le Kranjc je imel 70 goldinarjev, Kugler 15, jaz pa 7, katere mi je dal oče. Proti večeru smo prispeli v Graz in se pozanimali za ceneno prenočišče. Svetovali so nam gostilno pri Florijanu, ki stoji še danes na istem mestu, vendar je obnovljena.Tako sem prišel v glavno mesto Štajerske, čudil sem se ljudem, lepim ulicam in izložbam. Šel sem na grad in nisem se mogel nagledati lepe okolice. Pot navzgor je bila ozka steza, danes pa je čisto drugače, gori vodi lepa cesta in okoli so lepe gredice. Javil sem se pri univerzitetnih profesorjih in začel obiskovati predavanja s 150 kolegi. Bil bi sedaj srečen in zadovoljen, če mi ne bi bilo mesto všeč. Sedem goldinarjev je vkljub skromnosti in odpovedovanju začelo počasi kopneti. Iskal sem instrukcije na vse strani. Pisal sem domov in jih prosil, da mi pošljejo nekaj denarja. Pri Kranjcu sem si sposodil nekaj goldinarjev. Za kratek čas sem dobil kosilo pri uršulinkah. Začel sem dvomiti, če bom lahko ostal v Grazu brez pomoči. Resno sem zacel obžalovati da sem zapustil samostan Nazaret, kjer se mi je godilo glede hrane zelo dobro in spominjal sem se na petke, ko je bila mesto mesa dobra sladica. Tudi Janezu Trobeju je šlo slabo. Pogovarjala sva se in prišla nama je na misel, da bi vstopila v jezuitski red, kjer sprejemajo kandidate, ki so koncali 6. šolo. Jezuitski kolegij je bil v Münzgrabnu, kamor sva se napotila in se prijavila na razgovor s patrom priorjem. Sprejel naju je in izrazila sva mu najine želje. Rekel nama je, da to ne gre tako hitro, ker se opravijo poizvedbe, predložiti se mora zadnje spricevalo, iz katerega je razvidno, koliko šol (razredov) se je obiskovalo in če so bile odlične ocene iz vseh predmetov in da ni neki vzrok za vstop v red To so bili glavni pogoji za sprejem v ta red. Ob zaključku so nama rekli, naj se javimo po končani 7. šoli, katero sva obiskovala. Sram naju je bilo reči, da sva lačna, verjetno so to opazili in naju postregli s kruhom, sirom in vinom.

Tolažilni pregovor "Ko je stiska največja, je pomoč najbližja" se je tudi tokrat uresničil. Janez Kranjc je dobil v Grazu s posredovanjem Rajhenburžana Križana instrukcijo z oskrbo in mesečno 5 goldinarjev. Istočasno je dobil ponudbo za pomožnega ucitelja, kar je sprejel. Kot dobrem sosedu mi je prepustil ponujeno mesto, kar me je zelo razveselilo. Postal sem hišni učitelj treh dečkov od 9 do 13 let, otroci bogatega lastnika tovarne kos v Rottenmannu pri Admontu, gospoda Weinmeistra in njegove žene. V Grazu so živeli zaradi vzgoje svojih otrok, v Kesičevi hiši nasproti Joaneuma. Ti gojenci so bili živo nasprotje gojencem iz Novega mesta, slabo talentirani s slabim izgledom za dober poklic. Vendar jaz sem bil vesel, da sem sploh dobil prenočišče v Grazu in sem lahko poslušal predavanja iz filozofije. V začetku sem se zelo potrudil s poukom. Ko sem pa opazil, da ne bo nobenega pravega uspeha, sem usmeril svojo pozornost k temu, samo da obdržim to delo in poskušal pomiriti mater, da otroci niso brez talenta, temveč je iskati vzrok pri prejšnjih učiteljih, ki so dajali prednost samo mestnim otrokom. Vsaka mati rada sliši pohvalo o njenih otrocih ali pa vsaj opravičilo. Tako sem ostal vse leto v tej hiši, kar so mi zavidali moji kolegi, ki so se morali boriti z lakoto.

V šoli mi je bilo všeč, ker so nas profesorji nagovarjali z "gospod". Filozofija, t.j. 7. in 8. šola, je bil univerzitetni študij, slušatelje so imenovali za akademske meščane, enako kot juriste. Profesorji so bili Knarr za matematiko, Gabrijel za filozofijo, Muhar za filologijo, Wiederhoffer za religijo. Slednja dva sta bila benediktinca iz Admonta, po naravi pa zelo različna. Muhar je bil genialen, veder in zelo priljubljen med študenti. Njegova predavanja so bila zelo vzgojna in ko je predaval o klasikih, je to začinil z duhovitimi pripombami, čeravno se je bližal že častitljivi starosti. Njegov duh je bil mladosten, kar se je odražalo v njegovih predavanjih, tako da so študentje večkrat že med predavanjem vzklikali "Vivat!" Popolnoma drugačen pa je bil Wiederhoffer, zagrizeno zavzet za svoj predmet in med študenti ni bil priljubljen. Slušatelje je hotel zainteresirati za svoj predmet, dosegal pa je nasprotne učinke. Večkrat se je zgodilo, ko je hotel med slušatelji pritegniti pozornost, se je v avditoriju zaslišalo sikanje. Italijanski študentje so obicajno imeli v žepih piščalke ki so na rahel pritisk dale kaj smešne glasove, kar je izzvalo smeh. Za šalo smo Wiederhofferja imenovali "Barjona" ker ni nikoli s poudarkom omenjal mesto iz sv. pisma : "Senior Barjona, ali me ljubiš?" Krožilo pa je tudi veliko njegovih izrazov, kot na primer "Moja ušesa segajo do peči!" S tem je hotel reci da opazi tudi tisto, kar se dogaja tam zadaj, ali pa "Vidim nekatere, ki jih ni tu!" Profesorja matematike Knarra smo imenovali Knarrov Seppl, ker so študentje iz njegovega

rojstnega kraja Hartberg pripovedovali, da ga tam poznajo pod imenom Knarrov Seppl, ki uči graške pobe računstva. Profesor filozofije Gabriel je bil Tirolec, ki mi je bil zelo všeč. Njegova predavanja so bile kritika na slabo politiko, o krivici, o neenakopravnosti pred zakoni, o neučinkovitosti deželnih stanov. Takrat se še ni vedelo o svobodi govora, tudi filozofiji ni bilo dovoljeno kritizirati zakone in o strogih monarhističnih in absolutističnih študijskih smereh. To je znal tako izvajati, da smo ga vsi prav dobro razumeli, kaj je hotel reči in vprašanj ni bilo potrebno postavljati. Pri mladini je znal spodbuditi svobodomiselnost, kar nas je navduševalo. V začetku predavanj se nismo preveč učili, proti koncu šolskega leta smo pa morali zamujeno nadoknaditi. Neopravljeni izpit bi pomenil izgubo leta, kar pa je prizadelo predvsem talentirane študente, ki so med letom živeli preveč razposajeno.

V 2. semestru, o Veliki noči, sem zbolel, tako da so me dali v bolnico Usmiljenih bratov. Bolezen se je začela z močnim šenom na obrazu in končala s tifusom na glavi. Dva meseca sem bil v bolnici in mislil sem že, da se bom moral posloviti od tega sveta, vendar sem začel počasi okrevati. Izgubil sem lase in si zato nabavil lasuljo, da sem se sploh lahko pojavil med ljudi. Po ozdravitvi sem zopet prišel v hišo lastnika tovarne kos Weinmeisterja, kjer sem ostal do konca 2. semestra. Zaradi bolezni mi je bilo dovoljeno, da opravim izpit iz predmetov geometrija in filozofija po počitnicah. Doma pa je medtem prišlo do nekaterih sprememb. Moj stari oce Bernard Novak, po domače stari Gregorič, je kot vdovec tega leta umrl v starosti 71 let. Njegov najmlajši

24-letni sedlarski pomocnik Blaž Novak je prevzel kmetijo. Naslednje leto se je poročil. Dote ni dobil in pečal se je s prevozništvom. Kasneje je začel piti in iz urejenega mladega človeka je postal zapuščen, gospodarstvo je začelo propadati. Prodal je lep vinograd na Sremiču in umrl v najlepših letih kot propadel človek. Žena je ostala sama s tremi otroki in se prebijala skozi življenje še nekaj let, dokler ni umrla. Sin Janez Novak, izučeni čevljar, je bil dedič in prav kmalu je bilo vse posestvo na prodaj. Da se to ne bi zgodilo, se je moj brat Franc trudil, kar mu je uspelo ob pomoči Graške hranilnice. Tudi v hiši mojega očeta je prišlo do spremembe. Moj brat Franc, tri leta mlajši od mene, je leta 1840 odšel od doma, kjer je pridno in trdno delal na kmetiji. Kot je znano, so morali kmetje od leta 1848 opravljati tlako, t.j. brezplačno obdelovati gosposki po nekaj dni v tednu ali mesecu polja in vinograde. Gosposki je to zelo godilo, vendar tlačani so pa zaradi tega močno trpeli. Spominjam se, da sem kot otrok pogosto slišal preklinjanje zaradi teh nepravičnih in krutih obvez. Tudi moj brat je razmišljal o tej stvari in lotil se ga je dvom, ali naj ostane doma in hodi na tlako, ali pa naj pobegne na Hrvaško in se izogne tej prisili. Pogosto mi je rekel, da sem lahko srečen, ker hodim v višje šole in da imam izglede postati nekaj drugega. Večkrat je obžaloval, da ni šel po koncani osnovni šoli na Vidmu še kam drugam. Pripovedoval sem mu o mojih počitniških izkušnjah, da se pri frančiškanih v Novem mestu lahko nauči veliko koristnih stvari, saj je med njimi veliko bivših študentov. O tem je brat že razmišljal in ob svoji polnoletnosti 18 let prosil oceta, da ga kot mladoletnega odpelje v Novo mesto za sprejem v finančno stražo, ki se je takrat imenovala mejna straža. Brat je bil sprejet v to službo in bil zadovoljen s svojo usodo, toliko več, ker je že napredoval v višji čin in je bil v štabu na položaju komisarja.

Kot absolvirani filozof 1. letnika (imenovanega tudi logika), sem šel peš na počitniško potovanje skupaj z Janezom Einsiedlerjem, ki je sedaj župnik v Tremerjah, Jožefom Zorčičem, sedaj železničarjem na Dunaju, Jurijem Kuglerjem, umrlim leta 1862 kot župnik, Markom Vucanjkom, umrlim 1871, kot župnik, Jurijem Radejem, umrl leta 1860 kot kaplan, Jurijem Tofantom, umrl 1875, kot župnik. Skupaj smo šli nekega dne iz Graza in pozno zvecer prišli v Wildon. V gostilni Troll, kjer je bil doma eden mojih kolegov, smo se okrepčali in proti polnoči smo šli naprej, kar nam je zaradi hlada godilo. V Ehrenhausenu smo se pod košatimi drevesi, nedalec od mavzoleja, odpočili in tudi zaspali, ko nas je zbudilo sonce, ki je stalo že visoko na nebu.

Doma so bili starši in sestre Barbara, rojena 1826, Marija, rojena 1831, Lucija, rojena 1835 in brat Ignac rojen 1839. Posebno vesela je bila mati, ko me je videla, ker je mislila da sem že mrtev. V počitnicah sem imel veliko dela, ker sem se moral pripravljati na dva izpita in tako v osmih tednih komaj da sem prišel iz hiše. Lasje mi še niso zrasli, tako da sem moral nositi rjavo lasuljo, kar me je zelo motilo in to je tudi bil eden od glavnih vzrokov, da sem se v glavnem zadrževal doma. Zbiral sem moči in se pripravljal na novo šolsko leto ter koval načrte za bodočnost.

Šolsko leto 1841 (kot slušatelj 2. filozofskega leta)

Zaradi izpitov in priprav za novo šolsko leto sem se podal na pot že teden preje. Oče mi je tokrat dal 20 goldinarjev, ki si jih je sposodil od Sajovca v Zgornji Resi. Bratranec Blaž je vpregel in me peljal preko Podsrede in Kozjega do Poljčan. Od tod sem peš nadaljeval pot v Maribor in se peljal s konjsko vprego v Graz. Nasproti meni je sedela neka nobel dama, njen svak in neki stari uradnik. Dolga in počasna vožnja je nehote sprožila pogovor med nami potniki, ki smo si vsi bili tujci. Takšnih konjskih vpreg so se takrat posluževali tudi imenitnejši ljudje, kot obrtniki, pomočniki in drugi. Kmetje so hodili peš. Poštna ali hitra kočija je bila predraga in posluževali so si jo samo bogati kavalirji. Dama je bila iz Graza in pripovedoval sem ji o svojih načrtih in o inštruiranju in da sem praktičen in izprašan pedagog. Povabila me je domov. Imela je sina, katerega bi naj inštruiral. Izkazalo se je da

sem potoval z okrajnim komisarjem Marnom in njegovo ženo in bratom. V pouk so mi zaupali sina Karla z mesečno placo 4 goldinarjev in trikrat kosilo na teden.

Ta gospa me je priporočila dobri, stari ženi Sunko. Njeno nečakinjo sem inštruiral za kosilo za preostale štiri dni in za 2 goldinarja. Tako sem bil rešen in preskrbljen za eno leto, saj sem preje zelo obžaloval zaradi odselitve od družine Weinmeister iz Graza.

V fiziki, ki sem jo imel v 2. filozofskem letniku, sem imel iste profesorje razen profesorja matematike dr. Knarra, ki je predaval matematiko in geometrijo v 7. šoli. V 8. šoli je bil novi predmet fizika, ki jo je predaval dr. Gietl, znan po svoji strogosti. Sošolci so bili isti, razen tistih, ki so ponavljali 7. razred. Stanoval sem pri neki stari ženi, ki so jo študentje splošno poznali pod imenom Tirolka. Kot rojakinja dr. Muharja so jo študentje naprošali za njena posredovanja pri njem, pri čemer je bila skoraj vedno uspešna. Ta žena je napolnila vse sobe 3. nadstropja pri Ogrski kroni v Landhausgasse s študenti, sama pa je spala v kuhinji. Stanoval sem skupaj v sobi z Merhardom, kolegom iz mariborske gimnazije, sicer nadarjenim, a radoživim študentom. Leta 1866 sem ga srečal na Dunaju kot ministerialnega uradnika in družinskega očeta dveh odraslih hčera. Pripovedoval mi je o svojem pestrem življenju. Več let je bil pisar pri gosposki, kar je bila večina študentov z nedokončanim študijem. Po mnogih letih je koncal študij prava in leta 1872 je umrl na Dunaju. O njem mi je veliko pripovedovala njegova žena.

Prvi semester fizike sem srečno končal, opraviti še moram semester fizike in potem se bo izpolnila želja mojih staršev in moja, da se lahko vpišem na teologijo. Tam je za vsa štiri leta zagotovljena celotna oskrba, tako tudi študij teologije za študente brez sredstev lažji od študija filozofije. Duhovniški stan je bil pred 1848 veliko bolj ugleden kot danes. Absolvirani pravniki brez premoženja so takrat imeli slabe izglede, marsikateri je takrat moral brezplačno prakticirati, preživljal pa se je z inštrukcijami. Zato se je marsikdo odločil za duhovniški poklic. Sinovi ravninskih kmetov so vedno veljali kot propadli pridaniči, če so šli študirat in niso izbrali duhovniškega poklica. Ljudje so imeli poseben odpor do uradništva, za kar so pa prav oni dali povod za to.

Veleposestniki, v glavnem plemenitaši, so pretežno živeli v mestih. Na njihovih posestvih so pa upravniki uveljavljali oblast nad še poslušnimi kmeti in podložniki. Uradniki veleposestnikov so si pa dovoljevali veliko zlorab in prevar, zlasti pri oddajah vina in žita. Desetine so morali tako oddajati, da jim je lahko ostala ena ovčka. Ubogi kmetje so morali oddajati žito preko mere, tako so zahtevali prisotni uradniki, medtem ko so pa lastniku oddajali le skromen odmerek, brez tistega, ki so ga morali dajati preko mere. Na velikem gospostvu v Brežicah je na takšen v nebo kričeči način ostalo grabežnim uradnikom kot razbojniški plen samo pšenice okoli 1 tone v vrednosti okoli 2.000 goldinarjev. Isto se je dogajalo pri vinski desetini in tlaki. Enako je postopalo tudi veliko zakupnikov gosposke pred letom 1848. Kmetje so imeli tehtne razloge za nezadovoljstvo. Zakupniki so se hoteli obogatiti za vsako ceno in so zato nastopali zelo nepravično. Ubogi kmet si ni znal pomagati zaradi neznanja in nebogljenosti, pa tudi iz strahu in cagavosti, da na okrajnem uradu vloži tožbo zoper gosposko. Na ta način so zakupniki gosposke v nekaj letih zelo obogateli in iz lastnih izkušenj lahko trdim, da njihovi potomci živijo kot bogati in ugledni ljudje. Zaradi takšnih okoliščin je popolnoma razumljivo, da so vsi kmetje, katerih sinovi so se odlocili za študij, jih preklinjali, kakor tudi celo vas, če se niso odlocili za študij duhovniškega stanu. Poznal sem veliko obetavnih študentov, ki so imeli izgledov, da lahko nekaj postanejo v svetu, pa so se zaradi preje navedenega odločili za duhovniški poklic. Ta poklic pa je tudi pred 1848 užival zaščito s strani monarhistično-absolutistične vlade. Mnogo, skoraj večina far, so bile večja ali manjša imenja s podložniki in njihovi zemljiški gospodje so pomenili politično in svetovljansko zelo veliko in so se dali nagovarjati kot "milostljivi gospodje", tako kot grofovski zemljiški gospodi.

Duhovniški stan je bil v materialnem pogledu veliko boljši kot sedaj. Duhovnik v družini je imel možnost pomagati svojim revnim sorodnikom, kar je bil tudi motiv revnih staršev, da je njihov sin duhovnik. Medtem se je na žalost veliko spremenilo, ker sedaj ljudje iz dežele opažajo, da so duhovniki sedaj s strani moderne države manj upoštevani in podpirani, v prejemkih so prizadeti, medtem ko pa javni uradniki doživljajo ravno nasprotno. Že od mladosti sem imel veliko nagnjenje do duhovniškega poklica, ker pač ni mogel biti nikoli zapostavljen ali zasmehovan.

Ko sem z materjo obiskoval farno cerkev, sta me prevzela dekan in kaplan, kot edina srečna človeka med vsemi ljudmi, ki sta mi predstavljala zbrane vse farne otroke in ves svet in jim gre najbolje. Najlepše pa jim je, kar je največ vredno, da pridejo po smrti v nebesa, kamor tudi mi lahko pridemo, če bomo sledili njihovim naukom. Poslušal sem duhovnika na prižnici, ko je dejal, da bomo za plačilo prišli v nebesa in njegove besede sem si tolmačil z besedami iz sv. pisma: "Ni vsakdo ki mi reče: gospod, gospod bo prišel v nebeško kraljestvo". Tako se je duhovnik, sklicujoč se na sebe, hotel reči, da pridem samo jaz v nebesa, tudi vi boste lahko prišli, če boste pridni. Tako sem v svoji notranjosti slavil duhovnika in si želel biti nekoč tako srečen clovek, za katerega so nebesa.

To otroško naivno verovanje se je kasneje zmanjšalo v glavnem pri filozofiji v Grazu, vendar ostala je želja in nepreklicen sklep postati duhovnik. Samo še pet mesecev, sem si dejal, po končanem 1. semestru 2. letnika filozofije bom v semenišču kot bodoči duhovnik. Vendar naj bi prišlo drugače! Zgodilo se je nenadejano, nepričakovano. Zgodilo se je proti moji volji. Bil sem neizmerno nesrečen.

22. aprila 1841 sem bil vpoklican v vojsko in podal prisego. Edino upanje, da bom v dopustu lahko študiral naprej, da bom odpuščen in ne bom ostal pri vojakih. To me je pomirjalo in na začetku nisem bil žalosten, niti obupan. Kdor pa je primerjal takratni naborni sistem in vojaško ureditev s sedanjim in ni nabor za študenta vzrok za obup. Kdor pa je vedel da se je do 1848 v Avstriji služilo vojsko 14 let in potem 6 let pri brambovcih in so bili v vojski postopki in grdo ravnanje na dnevnem redu. Ta bo lahko razumel, da to ni vseeno, najmanj študentu, da se ga prisili v vojsko. Vojaščina je bila med ljudstvom že nepriljubljena in mladi so se ji odmikali, saj je služenje v njej bilo skoraj doživljensko. Iz našega brežiškega okraja je veliko fantov pobegnilo v Hrvaško, gosposka jih je pa lovila, da zbere določeno število, kot je bilo zahtevano. Kar se pa tiče tistih, ki so študirali, so bilo oproščeni le tisti, ki so imeli najboljše ocene, tudi ostalim študentom ni bilo potrebno služiti vojsko. Če pa v nekem okraju ni bilo dovolj rekrutov, potem so pa tudi te študente vpoklicali. V brežiškem okraju niso poklicali nobenega študenta, ker so imeli pri upravniku Kellnerju zaščito. Leta 1841 ni bilo v Grazu nobenega študenta iz Brežic, bili smo le trije kmečki sinovi iz okolice in to Marko Vučanjk, Katič iz Globokega in jaz iz Vidma. Upravnik Kellner nas je pozval v Brežice na nabor, če nimamo odličnih ocen. To je bil izredno osovražen človek, ki je moral leta 1848 pobegniti iz Brežic, ker bi ga sicer ubili. 21. aprila smo prejeli pozive za nabor, na katerega se moramo javiti naslednjega dne. Dogovarjali smo se, kaj naj storimo in rekli, da se raje obesimo, kot iti na nabor. Kdo nam bo stal ob strani, če gremo tja in da ne ostanemo, je menil Vučanjk in rekel naj odidemo iz Graza in gremo k njemu domov in od tu lahko gremo na Hrvaško in nihče ne bo za to zvedel. Vučanjk in Katič sta ponoči odšla v Gorico, kjer sta končala drugi tečaj. Jaz sem ostal in iskal drugo rešitev, ki pa ni bila dobro premišljena, saj me je privedla do tega, da sem bil pozvan na nabor. Moj sobni tovariš Janez Menhart je dobil teden preje tudi poziv na nabor od svojega mariborskega okraja. Odšel je domov in se vrnil kot oproščen vojaščine. Svetoval mi je naj tudi jaz tako storim. On je s pomočjo deteljne kisline in čopiča popravil v spričevalu vse ocene na odlične. Ta spričevala je predložil in na podlagi tega je bil oproščen vojaščine. To se mi je zdelo posrečeno. Kupil sem deteljno kislino in čopič. Kmalu so bili prvi razredi izbrisani, spričevalo se je posušilo in potem so se ponarejali podpisi profesorjev in v vsaki stolpec se je vpisalo "prvi odlicni razred". Vse je šlo tako, kot sem želel in poln zmagoslavja sem šel spat. Zjutraj sem pogledal spricevalo in bolj kot sem ga gledal, bolj sem bil prepričan, da je brisanje vidno in preden sem stopil pred naborno komisijo, sem spričevalo raztrgal in si pri tem mislil "Poštenje velja najdlje". Pred naborno komisijo nisem mogel dokazati, da sem opravil izpite za prvi semester, medtem ko sta pa moja rojaka uspela. Bil sem v veliki nevarnosti. Na moje moledovanje me je naborna komisija pomirila, da me bodo pustili pri miru zaradi študija in da bom lahko šel na študij teologije in po absolviranju bom odpuščen iz vojaščine. Na žalost so me kasneje stvari poučile, da je vse to obljubljanje le zamegljevanje, ki pa je imelo edino prednost, da nisem popolnoma obupal. Naslednji teden nisem skoraj nič spal. Po posvetovanjih s strokovnjaki, pri katerih sem iskal nasvete, so mi rekli, da sem sedaj pod samovoljo regimenta Kinski (sedaj baron Hartaneg 47) in naj bi takoj vložil prošnjo, da se mi dovoli nadaljevati študij. V prošnji sem hinavsko omenil, da imam vojsko rad.

Na naboru sem bil 22. aprila 1841 in izrazil željo, da končam vsaj šolsko leto. To so mi ugodili in končal sem 2. semester fizike z najboljšo oceno. Da ne bi bil vpoklican k regimentu, mi je upokojeni stotnik Kollmann svetoval, naj takoj zaprosim za sprejem v semenišče. Ker spadam v lavantinsko škofijo, sem se takoj podal v Šentandraž v Lavantinski dolini. Prvega dne sem prišel do Köflacha, kjer sem prenočil v župnišcu. Naslednjega dne sem se oglasil v frančiškanskem samostanu, kjer je bil gcvardijan, ne da bi vedel, rojen Krčan, po imenu Arh. Njegova rojstna hiša je na drugi strani Save, nasproti železniške postaje. Kot rojaka in bodočega teologa me je prisrčno sprejel in pogostil. Tu sem ostal tri dni. Potem sem nadaljeval pot, prekoračil sem Pako in prišel v Wolfsberg in se oglasil v kapucinskem samostanu. Od tu ni več daleč Šentandraž. V škofiji sem povedal svoje težave in nisem še napisal prošnje, zato mi je pater gvardijan svetoval, naj mi to narekuje internirani duhovnik Roppert, ki bi naj bil vešč v teh zadevah. Tu v samostanu sem napisal prošnjo. Roppert mi je med ostalim narekoval, kar bi se lahko razumelo dvoumno, da bi me osrečilo, če bi lahko bil v hlevu z ovcami kneza Zimmermanna. To se mi je zdelo nesmiselno, vendar Roppert je trdil, da se takšni izrazi konzistoriju všeč, ker je to citat iz sv. pisma. Vse se mi je zdelo nesmiselno, vendar pisal sem naprej po nareku, da ne užalim Rotterta. S prošnjo v žepu sem odšel v dve uri oddaljeno škofovo rezidenco. Pri portalu je stal neki starejši stolni kanonik, šel sem proti njemu, ga ponižno pozdravil in rekel, po kaj sem prišel. Stolni kanonik, ki je sprejemal teologe, je bil odsoten, zato so lahko to naredili drugi stolni kanoniki pod pogojem, da so spričevala v redu. Običajno je bilo, da so se dekreti o sprejemu pošiljali za časa počitnic. Stolni kanonik Juvančič me je opozoril na to, vendar sem menil, naj bi mi ta dekret takoj izročili, kar bi mi služilo kot dokazilo pri regimentu Kinski in me na podlagi tega že med šolanjem ne vpokličejo. To moje pojasnilo je presenetilo tega dobrega gospoda in me je povabil v svojo pisarno. Tu je začel iskati po pravilnikih in enega mi je dal, da ga preberem. V njem je pisalo: "Bili so primeri, da študentje, ki so bili na naboru, so se vpisali na teologijo in tako prelisičili vojsko. Zaradi tega je konzistorij sklenil, da se v bodoče takšni študentje ne sprejemajo." Ko sem to prebral, so mi solze zalile oči in vzkliknil sem : "O Bog, sedaj bom pa le moral k vojakom!". Stolnem kanoniku Juvančiču sem se očitno zasmilil in po razmisleku mi reče: "Če vas sprejem zavaruje pred vpoklicem, potem bom poskušal pregovoriti preostale gospode, da izdajo soglasje, toda ne smete nikomur omeniti, da ste vojni obveznik." Morda kasneje bi to bil izgovor za konzistorij, češ, da ni vedel o moji nameri in da bi se rešil vojaščine. Nato sva šla iz njegove pisarne do tajnika dr. Ladinega, ki je rekel: "Lahko bi takoj dali potrdilo temu kandidatu, ker ne gre na dopust domov, temveč v Graz, kjer bo instruiral." Dr. Ladineg je takoj napisal dekret, mi ga izročil in vesel sem se vrnil v Graz, kjer sem instruiral. Dr. Ladineg je bil kasneje v Ljubljani gubernijski svetnik in pri 50 letih umrl zaradi prehlada, ki ga je staknil v Postonjski jami.

Medtem so se iztekle počitnice in odšel sem v Celovec na študij teologije. Pod celovško škofijo je spadala Spodnja Štajerska in slovenski del Koroške, vse do leta 1859, sedež škofije je bil v Šantandražu v Lavantinski dolini. Seminar pa je bil v Celovcu. Že nekaj tednov sem poslušal teološka predavanja, ko pride od škofije preklic mojega sprejema in odpust, ker se mora upoštevati odločbo, ki jo je izdala vojaška oblast, ker se študentje-naborniki ne smejo sprejeti na študij teologije,

Stolni kanonik Friedrich je medtem zvedel, da sem vojni obveznik in to odgovornost ne more prevzeti na sebe. Kot sem naknadno zvedel, je menil, da ne mislim resno s teologijo, ker sem v prošnji preveč pisal o hlevu za ovce in o ovčji čredi. Direkcija mi je izroila spričevala, bil sem brez besed in kaj mi je sedaj storiti? Nekateri so mi svetovali naj nadaljujem s študijem, ker bi še imel dopust. Nikoli nisem mislil na študij prava, mislil sem samo na teologijo, kar pa v tistem času ni bilo najbolj smotrno za mene. Goriški teolog Fergol je še bil na počitnicah v Celovcu, ker so imeli v Gorici začetek pouka mesec kasneje, to je novembra. Svetoval mi je naj potujem z njim v Gorico, kjer bi me knezoškof Zuhikin, ki je bil spovednik cesarske družine in bi me vkljub vojni prepovedi smel sprejeti, bil je plemenit in dober škof. Nedolgo tega je vojaka Goloba, ki je bil na dopustu, posvetil v duhovnika, zaradi česar je bil odpuščen iz vojske.

Seminaristi so zbrali za mojo popotnico 12 goldinarjev, ki so mi jo tudi predali. Skupaj s Cergolom sva se podala na pot preko Ljubelja, Ljubljane, Postojne , Vipave do novega kraja, kjer bi našel sreco - Gorico. Knezoškof Lušin, rojen Korošec iz Lainacha, me je zelo prijazno sprejel in mi rekel, da me lahko sprejme kot eksternega študenta s tem, da si sam krijem stroške. Priskrbel mi je dve dobri službi, pri grofu Attemsu in baronu Codelliju, s čemer bi si olajšal življenje. Tako sem začel v Gorici znova študirati historia entehiastica in arheologijo kot v Celovcu in bilo mi je lažje v upanju, da bo šlo vse po želji. Vendar nad mojo glavo so se zbirali težki nevihtni oblaki in prav kmalu je prišlo do orkana. 3. bataljon infanterijskega regimenta 47 grof Kinski je bil v Mariboru, prva dva bataljona pa sta bila v Padovi, Italija. Dodeljen sem bil 3. bataljonu v Mariboru, kjer so me vodili v evidenci kot na dopustu. Zvedelo se je, da sem prestopil na teologijo in me vpoklicali, ker so menili da se bom tako umaknil služenju vojske. Pisali so na vojno komando v Gorici in nekega decemberskega jutra 1841 je prišel korporal v semenišče in mi predal poziv, da se naj takoj javim adjutantu tamkajšnjega regimenta. Tja sem odšel s slabo slutnjo. Rečeno mi je da se moram javiti v Mariboru in se na državne stroške takoj podati na pot. Ni mi preostalo drugega, kot se podati na pot. Pred odhodom sem šel do knezoškofa, mu potožil svoje težave in ga prosil za pomoč in nasvet. Menil je, da bi lahko ustno izposloval dopust pri vojaški komandi v Mariboru. Svetoval mi je, naj poskusim še to in mi postavil rok enega meseca da bom sprejet, če se vrnem v tem času. Sama prazna upanja! V spremstvu vojaka sem šel na pot v Ljubljano. Ni me razumel, da mi ni prijetno pri duši. Deloma pot, deloma pa žalost je bilo krivo, ko sem po štirih dneh prišel v Ljubljano, da sem moral takoj v vojaško bolnico. V nekaj dneh sem okreval in medtem je nastopil močan mraz in moral sem oditi v zbirališče in počakati na primeren čas za odhod.

Do tu sem imel civilno obleko in sem bil glede na okoliščine še dobro in čedno oblečen. Perilo sem imel v telečnjaku. V zbirališču so me obiskali moji znanci, ki so študirali v Ljubljani. Nekega dne sta me obiskala v zbirališču Kosar, ki je sedaj stolni kanonik in bo morda nekoč škof v Mariboru, če preje ne umre in Ivanc, ki je sedaj dekan v Šmarju. Skupaj smo šli na sprehod. Ko sem se zvečer vrnil, ni bilo več mojega telečnjaka. Preiskava v zbirališcu je bila brez uspeha, denarja ni bilo več. Rešil sem le to, kar sem imel na sebi. Sedaj sem moral obleči vojaško spodnje perilo, na katero se nisem mogel navaditi. V začetku 1842 je mraz popustil in nekaj voz je šlo v Maribor in na enega sem prisedel. Po šestih dnevih sem prišel v Maribor, kjer sem dobil vso vojaško opremo. Preoblekel sem se, kot novak sem se priglasil na četni in bataljonski raport. Čas trpljenja prvega leta mojega vojaškega življenja se je začel januarja 1842. 3. bataljon v Mariboru so sestavljale 4 čete, medtem ko sta 1. in 2. bataljon v Italiji imela po 6 čet. Dodeljen sem bil 14. četi, kateri je poveljeval stotnik Urbani. Imel je veliko posebnosti, ki so mejile že na smešno. Pogosto je ponavljal vojakom isto grajo: "Sicer ni tako slab, ne žre plinskih luci, tudi nobenega kmeta ne ugrizne, je pa želodec." Od takšnega govorjenja se je lahko le pričakovalo huronsko smejanje. Urbani je bil star okoli 60 let in tako zrel za pokoj, kar je bil končni cilj vseh stotnikov, ki niso imeli izgledov postati štabni oficirji. Bil je le nekaj tednov komandant moje čete. Bil mi je naklonjen in skušal olajšati moje težave in mi svetoval naj bi koristil pravico

služenja na preizkus, kar bi se dalo narediti za bivšega študenta samo proti pologu 40 goldinarjev. Vsekakor je to bilo veliko zagotovilo in prednost ter upanje in moji starši bi pri tem pomagali, ker od vojaščine nisem hotel sploh nič slišati. Bataljonskega komandanta majorja Klotza sem s solzami v očeh prosil za dopust, da bi lahko nadaljeval študij teologije. Odgovoril mi je, da to ni v njegovi pristojnosti in se pač moram podrediti vojaškem življenju. Sicer se pa lahko kaj kmalu spremeni kakšen predpis. Tolažil me je, da izobraženi vojaki preko noči napredujejo v oficirje, kar pa ni blažilo moje bolečine.

V filozofiji sem se učil, da je vojaštvo vse do oficirjev, stroj in naj bom del tega stroja. Da bi mi major Klotz skušal olajšati stanje, je ukazal da me oficirji nagovorijo z vi. Moštvo se je v tistem casu nagovarjalo z "oni", korporal pa z "on". Izkazana pozornost s strani majorja in stotnika je povzročila veliko nevoščljivost pri ostalih vojakih in korporalih. Predvsem so me z največjo nevoljo in surovostjo slednji ponižujoče obravnavali. Razmišljal sem, kaj mi naj pomaga. Če me nagovarjajo z "Vaša visokost" ali z drugimi častitljivimi nazivi, če je moj predpostavljeni tako surov korporal in me ima pravico šikanirati na vse načine. Škoda, da je dal major takšen ukaz. Glede na te okoliščine mi je hotel pred svojo upokojitvijo stotnik izposlovati napredovanje v korporala, o čemer nisem hotel nič slišati, želel sem samo dopust, kar so pa podoficirji le težko in redko dobili. Moral sem se sprijazniti s položajem, v katerem se nahajam in tudi računati na telesno trpinčenje s strani nekaterih korporalov. Izzivali so me, kolikor so le mogli, z namenom, da se spozabim in naredim usodno napako, ki bi se mi hudo maščevala. Pazil sem, da ne pride do telesnega kaznovanja, ker sem to smatral kot smrtno kazen in odločil sem se, da v tem primeru raje naredim samomor, kot da bi bil telesno kaznovan.

V 3. bataljonu Kinski (4. regiment) v Mariboru se je takrat zelo pretepalo. V tamkajšnjem zaporu je bilo vedno veliko zapornikov, tudi dezerterjev, ki so odslužili svoje kazni. Redno, vsako soboto, je bilo dolocenih 200-300 vojakov, ki so se morali na dvorišcu vojašnice postaviti v dvorede. Vsak je dobil brezovo šibo in prestopnik je moral z golim hrbtom iti skozi te dvorede in ob udarcu na boben ga je moral vsak vojak udariti po golem hrbtu. To je trajalo tako dolgo, da je dobil do 1000 udarcev. Nekoč, ko sem prvič videl to nečloveško ravnanje in razmesarjene hrbte prestopnikov, sem mislil, da bodo kar umrli. Vendar umrl ni nihče, vse te reveže so odpremili v bolnico, kjer so jih pozdravili, vendar brazgotine so ostale. Še hujša kazen so se mi zdeli udarci s palico. Vsak stotnik je imel pravico odrediti do 25 udarcev in nihče ga ni za to pozval na odgovornost. Bili so obsedeni stotniki, ki so odredili od 10 do 25 udarcev, tudi za malenkosti, če je hotel kaznovati nekega vojaka, kar pa ni bila težka utemeljitev za neki vzrok. Zgodilo se je, da je po vajah dobilo 15 vojakov kazen s palico, ker niso hitro izvrševali povelja. Vsak normalno misleč človek mora obsojati to grozljivo samovoljo stotnikov. Sedaj so vojaki pred vojaki iz leta 1848 v zavidljivem položaju. Sedanja vlada ni najboljša, vendar ima velike zasluge, da je odpravila nevzdržne razmere v vojski in skrajšala obvezno služenje. Stotnik Urbani je šel po dveh mesecih v pokoj in pred tem mi je dal sočuten in dobronameren nasvet, naj se po možnosti uklonim in moja bodočnost je v vojski. Mislil sem si, da lahko on tako govori, v svoji notranjosti sem pa čutil brezupnost.

Četo je prevzel nadporočnik in kasneje stotnik Germak. Do mene je bil tako sočustvujoč, čeprav so se korporali trudili me očrniti, češ da nimam orožje v redu itd. Toda stotnik Germak je bil uvideven in dovolj plemenit, da je uvidel zlobo in nevoščljivost tistih, ki so me skušali očrniti prav zaradi duhovne superiornosti. Uvidel je, da se počutim nesrečnega v tej druščini, vendar ni nič ukrepal. Rekel je, če nočem napredovati, potem pa naj opravljam stražarsko službo, saj je njemu to vseeno, če je tudi meni. Dopusta nisem dobil, zato sem pa vse leto 1842 hodil na stražo, razen nekaj tednov, ko sem bil pisar v garnizonskem štabu. V 14. četi je bil nekdanji teolog, desetar Zweifler, ki je bil pisar pri pribočniku . On mi je nabavil knjige, da sem jih lahko bral na straži. Moj kolega je bil Ribič iz Vojnika, sin zakupnika gospostva. Včasih je bil huzarski oficir, ki je ta čin prodal leta 1813. Potem je ponovno stopil v vojsko in prišel samo do čina narednika, potem so ga pa degradirali za navadnega vojaka.

Največsem se družil z baronom Gemmelom, rojenem Dunajčanom, ki je bil pisar pri poveljujočem korporalu. Bil je sin upokojenega dvornega svetnika. Pred tem je bil cesarski kadet narednik, tako da je kmalu pričakoval napredovanje v oficirja. Medtem pa je prodajal iz skladišca stare uniforme in so ga zasačili pri tem dejanju. Za kazen je zgubil čin kadeta in postal navaden vojak. Izkazal se je kot spreten risar in pisar v finančnem oddelku in je zato napredoval v korporala. Baron Gemmel je bil zelo načitan in bil naročen na knjižno zbirko in posojal mi je razne zgodovinske knjige.

S svojim položajem je bil tako nesrečen kot jaz. Pripovedoval mi je, da je po degradaciji dvakrat uperil puško na sebe. Streznil se je. Zopet ga je prevzel obup in ponovno je segel po puški, ker ni videl nobenega izhoda iz svojega položaja. Menil je, da tudi jaz nimam drugega izhoda iz svojega položaja, kot samomor. Pogovori z njim niso bili za mene ohrabrujoči, na samomor pa nisem mislil, pa tudi baron Gemmel ne. Vendar se je zgodilo drugače. Na Dan mrtvih se je ob šesti uri zjutraj slišal strel na hodniku. Stekli smo ven in videl na tleh ležati nesrečnega barona. Krogla mu je šla skozi glavo. Prejšnji večer je hotel imeti knjigo, ki mi jo je posodil. Založil sem jo in jo nisem mogel takoj najti. Sporekla sva se, nato sva odšla v kantino na hladni fižol po 3 krajcarje. Tokrat se mi je zdel zelo zmeden, vendar o samomoru ni bilo govora. Znano je bilo, da sva se

v prostem času družila, zato sem bil zaslišan, zakaj nisem nič opozoril na njegove namene itd. Opravičeval sem se, kolikor sem le mogel. Sumili so me, da bom tudi jaz storil nekaj takega. Iz bataljonske komande je prišlo povelje, ki se je prebralo pred vsemi vojaki. Šlo je za slučaj samomora, kjer se je opozarjalo na nesmisel takšnega dejanja. Gemmelova mati je pisala komandantu obupana pisma, kar pa je bil tudi končno vzrok te tragedije.

Februarja 1842 me je obiskal oče v Mariboru in mi prinesel nekaj goldinarjev. Branil sem se vzeti ta denar, nakar sva oba bruhnila v jok. Očeta sem pospremil do Magdalenskega predmestja. Obiskal me je tudi moj birmanski boter Eker, kramar iz Vidma, ki je šel v Graz nabavljat blago in trgovec Novak iz Rajhenburga. Doma so govorili da ne bom več dolgo živel. Obiskali so me tudi študentje, ki so imeli počitnice leta 1842. Spominjam se, da so me obiskali Vucanjk, Ripšl, Ratej, Menhard, Lubec in Trefalt. Vsi so bili študentje in mi dajali žalostne tolažbe, ker bodo tudi oni morali v vojsko. Tachmeister, Rojko, Košmrl, Požar in Pipan niso smatrali vojaško življenje za tragično tako kot jaz in tudi niso bili tako nesrečni. Razen Pipana, ki je že bil na teologiji in se je prostovoljno javil v vojsko, kar mi je popolnoma nerazumljivo, ker ni nihče od teh absolviral oba letnika filozofije. Za naslednje šolsko leto je bila možnost dobiti dopust zaradi študija. Vedelo se je, da ne bom študiral medicine niti prava, temveč edino teologijo, za kar sem pa imel samo nasprotnike. Četni komandant ni hotel priporočiti moje prošnje. Novo šolsko leto se je že začelo, imel sem zelo malo upanja za nadaljevanje študija. Začel sem razmišljati o premestitvi k regimentu v Padovo po dveh letih služenja vojaščine. Slišal sem, da se pri regimentu v Italiji takšne stvari lažje rešujejo. Moja premestitev k regimentu v Padovo-Italija je bila takšna: v transportu nas je bilo 24 oseb, večina so bili kadeti in vojaški muzikanti. To skupino je vodil korporal Wenk. Prva postaja tega marša je bila Slovenska Bistrica, nato Konjice in tretjega dne smo prišli v Celje, kjer smo počivali en dan. Vsake tri dni smo imeli dan počitka. Opremili so nas s starimi uniformami, ki so bile zelo slabe. V Celju me je bilo sram, če bi srečal znanca, ker so to bile stare uniforme, ki se niso več nosile. Bile so bele barve in rekli so jim "Schwalbenfrack" - lastavičji frak. V Celju sem imel nekaj znancev, med drugimi dobrotnika Siebenbürgerja in davkarja Hafnerja, doma iz Rajhenburga, kateremu sem poslal sporočilo, da sem v Celju. Obiskal me je in prinesel civilno obleko, se preoblekel in skupaj sva obiskala Siebenbürgerja in druge. On in Siebenbürger sta se potrudila, da bi bil za mene dan počitka kar se da prijeten. To uslugo jima ne bom nikoli pozabil. Kasneje je Hafner skrenil na stranpota. Zaradi nesrečne poroke se je predal pijači in živel je naprej v Celju. Ko sem prišel kot kaplan v Celje, se ga nisem izogibal prav zaradi pravega in plemenitega tovariškega odnosa. Bilo mi je v veselje, če sem ga lahko povabil v gostilno in marsikdo se je čudil kaj ima duhovnik opraviti s Hafnerjem, ki je bil čisto zgubljen in zanemarjen - dobesedno je bil bos. Nekega dne je padel po stopnicah in se ubil.

Naslednja postaja po Celju je bilo Vransko. Tu v bližini so živeli bogati starši dveh vojakov, ki sta bila v Mariboru in sta me prosila naj jih obiščem, kar sem tudi storil, v upanju na dobro postrežbo. Moje upanje se je izpolnilo, še za pot so mi dali mesa in kruha kolikor sem ga mogel nesti. Zlasti Košmelovi starši so bili zelo širokogrudni. Naslednje počivališče je bilo v Krašnji, nato pa v Ljubljani. Tu sem imel nekaj znanih teologov, ki sem jim sporočil, da sem tu in se naj oglasijo pri meni, ker kot vojak nisem hotel iti v seminar. Dva sta me obiskala in pripovedoval sem jimq o svojih doživetjih pri vojakih. Z njima sem bil nekaj ur.

Naslednji postanki so bili na Vrhniki, v Planini, v Prevolah in Vipavi. Vse mi je bilo tuje, ljudje in pokrajina. V Gorici je bilo zopet nekaj študentov, katere sem poznal, bivšega kolego Walenka iz Graza, ki je kot kapucin in vojni kurat umrl 1856 in teologa Laha. Oba sta storila vse, da sem preživel prijeten večer. V gostilni smo peli in pili in jedli pozno v noč. Oba vesela kolega sta izrazila željo, da me spremljata na moji poti in si še ogledata raj Avstrije, kot se je tedaj reklo za ta del pokrajine. To je bila zgolj obljuba, kot se bo pokazalo kasneje. Walenko me je na maršu spremljal kakšno uro Bilo je še kar prijetno, ker nam ni bilo potrebno nositi prtljage in sva kar prijetno klepetala. Bilo je lepo spomladansko vreme, ko smo pri Gradini prekoračili mejo.

Ljudje, jezik, pokrajina, vse to je bilo za mene novo in me tako prevzelo, da sem pozabil na svoje tegobe. Občudoval sem velike trte, debele kot drevesa, ki so se raztezala kot na travnikih ali sadovnjakih. Pred očmi sem imel vinograde pri nas, ki so se obdelovali z veliko truda in napora. Občudoval sem Italijane, ki so bili pri svojem delu v vinogradu dobre volje, zlasti ob trgatvi. To malo dela v vinogradu jim napolni kleti. To sem opazoval na poti skozi kraje Versa, Codraiso, Udine, kjer sem prvič videl večje italijansko mesto z močnim vrvežem. Naslednja mesta, ki sem jih videl so bila Pordenone, Covegliano, Treviso, Mestre. To so vse bila ljubka mesta z veselimi prebivalci, med katerimi je bil Treviso večje. O Pordenonu sem slišal od domačinov, kjer smo stanovali, pripoved o ogrskem vojaku, ki je imel veliko srečo. Bil je sin svinjskega pastirja, ki je poročil hčerko bogatega conteja. Zgodilo pa bi se naj tako. Lepi Oger si je pri oknu urejeval svoje brke. V nasproti stojeci hiši je živela contejeva hčerka in vnela se je velika ljubezen, čemur so zelo nasprotovali njeni starši, ki so jo za nekaj časa poslali drugam.

V Mestre sem z zanimanjem opazoval lagune, kjer so se v daljavi videli stolpi Benetk. Rad bi si ogledal to mesto, vendar mi ni dopuščal čas, ker smo imeli le pol dneva počitek in naslednje jutro smo že bili na maršu proti Padovi. Zanimiva je bila pot do Benetk, vendar od tod do

Padove je bila še veliko bolj zanimiva. Na obeh straneh glavne ceste so bili prelepi vrtovi z drevesi in cvetjem, okrašeni z lepimi kipi. Od Benetk do Padove je takrat že bila speljana železnica, o kateri se je v Avstriji le govorilo in tudi branilo. Eden največjih nasprotnikov je bil cesar Franc, ki je umrl leta 1835. Rekel je: "Ne potrebujem nobene železnice, ona prinese le lakoto v deželo in pridne ljudi odpelje iz nje!"

Z začudenjem in zanimanjem smo opazovali hitro drvenje tega velikega parnega kotla in prav kmalu je mene in moje spremljevalce prevzela strašna groza, ko se je približeval naš transport tračnicam in vlak je povozil enega od vojakov. Nesrečni se je pisal Konrad, doma pri Leibnitzu. Bil je simpatičen, vendar prepirljiv, ki je povzročil tudi vodji transporta velike težave. Za seboj je imel zelo burno preteklost. Kaznovan je tudi že bil s 15 udarci. Splošno mnenje je bilo, da je sam iskal smrt. Reveža so pokopali v kraju Dolo, nas so pa zasliševali v Padovi in stotnik, ki je zasliševal, je rekel: "Hotel je pač zaustaviti vlak". Tako je bila ta žalostna zgodba končana.

V Padovi sem bil dodeljen 10. četi regimenta. To četo je vodil stari stotnik Mundhieger. Glede na svoje filozofske principe sem do sedaj smatral, da so bili korporalski in naredniški čini velike ničle. Vse bolj sem se prepričal, da so bili ti čini veliko na boljšem. Vse to me ni pomirjevalo in ko sem se prepričal, da nimam nobenih izgledov se rešiti vojske, sem se odločil svoje notranje težave prikriti in se navzven izkazati kot odločen vojak.

Predpisano ekserciranje sem že osvojil kakor tudi obnašanje do predpostavljenih in opazili so, da sem dober in odločen vojak in imam možnost za napredovanje. Slučajno je bil četni narednik dober in razumevajoč človek. Predpostavljenim sem dajal glasne in jasne vojaške odgovore, tako da so kmalu postali pozorni name. Ko so zvedeli, da sem študent so rekli "Novak mora dobiti čin, saj je strumen vojak." Smatrali so me za dobrega vojaka in nisem pomislil na to, da sem doživel v Mariboru že križev pot. V 14 dnevih sem že napredoval v desetnika in po dveh mesecih od vpoklica sem junija 1843 napredoval v korporala.

Ko sem opazoval v vojski čine korporala ali narednika, sem prišel do prepričanja o nesmislu študija. Kako vzvišenega se je ob premestitvi počutil v svoji časti korporal, ki je bil prej hlapec. Pred svojimi vojaki je nastopal poln samozavesti in zadovoljstva, kot primer kako si ustvariti kariero. Predvsem je bilo njegovo oblastno obnašanje do vojakov izrazito ob plačilnih dnevih, ko je zvečer preverjal prisotnost vojakov, če so doma. Ob takšni priložnosti je običajno imel na vojake nagovor in sicer tako, da mora vojak A bolje cistiti svoje orožje, vojak B mora bolj paziti na svojo zunanjost. vojak C se mora bolje naučiti pravila, vojak D mora izboljšati svoj vojaški korak, da ne koraka kot stara baba. Vsem pa recem: "Zberite se skupaj, bodite vojaki z dušo in telesom, imejte ogenj v telesu, kajti le tako boste nekaj dosegli v vojski. Tudi jaz sem bil neveden in neroden, ko sem prišel v vojsko. Zbral sem se in s predrzno zavestjo sem dosegel visoko čast (in se potrkal na prsi) in postal to, kar sem. Takšno možnost imate danes vi vsi!" Da, ko sem to poslušal, sem menil, da kmalu lahko nekdo postane takšen. Miselnost, ki jo je nekoč imel korporal o sebi, se lahko tolmači s tem, da je nekoč vojak slepo prisegel na besede svojih predpostavljenih. Oni so znali svoje položaje sprejemljivo zagovarjati, tako da veliki gospodje in uradniki v civilu niso uživali tega javnega spoštovanja s strani kot korporal, on je predpostavljen vsem vojakom v Avstriji. Nič ne pomeni, če ima civilni uradnik še tako visoko plačo, on ni deležen te časti, kot čin v vojski. Nihče ne bo kaznovan, če ne pozdravi še tako visokostoječega civilnega uradnika. Kaznovan pa bo vojak, če ne pozdravi svojega predpostavljenega. Tudi besede, ki jih navaja Schiller v Wallensteinu: "In tisti, ki je prišel do korporala ima možnost doseči najvišjo čast". Praviloma se je počutil korporal ali narednik vzvišenega pred civili, ki jih je tudi podcenjeval. Kako so se obnašali šele oficirji, zavedajoč se svojega poklica. Takšna je bila takrat vojaška miselnost, ki je imela v sebi vsaj eno dobro, ker je bil vojaški stan vsaj delno odškodovan za svoje težke obveznosti, ki jih ta stan ima. Veliko tega se je medtem spremenilo v Avstriji. Prišlo je do zmanjšanja napetosti med vojaki, k čemer je prispevalo tudi povečanje plač. Čas celi bolečine, če popuščajo, se človek obrne v sebe in izbere manjše zlo. V času, ko sem dobil v Padovi cičn korporala, je bil iz svojega mesta odstranjen zaradi goljufij korporal Blažek, pisar v regimentu. Za tri mesece je dvigoval svojo korporalsko plačo pri štabu in pri četi.

Bil je degradiran in poslan v zapor. Regiment je iskal novega pisarja. Javil sem se stotniku Hochburgu, ki me je sprejel v njegovi pisarni. Bil sem imenovan za konditorialnega pisarja. Želel sem biti le konditorialni adjunkt, predvsem zato, da bi bil kmalu odpuščen iz vojske. Šikaniranja so prenehala. Delovni čas sem imel od 8. ure zjutraj do 2. - 3. ure popoldan. S preostalim časom sem razpolagal sam. Pogoste menjave mesta garnizona, marširanje v nove garnizone je bilo olajšano, ker sem lahko vse svoje stvari vzel seboj. Najbolj sem pa bil zadovoljen, ker sem dobil 3 goldinarje. Hrana je bila dobra in sem se kar razvadil. Edino, kar me je stalno mučilo, je bila moja bodočnost. Zastavi sem prisegel za 14 let. Ali moram res toliko časa služiti vojaščino in potem še šest let biti v deželni brambi? In kaj in kako na stara leta? Te težke misli so me pogosto preganjale, saj sem vedel za veliko težkih primerov, ko so stari odsluženi, obupani vojaki, pa tudi naredniki brezciljno živeli v strahu, ce bodo dobili v civilu še sploh kakšno službo.

Ob koncu julija 1843 je prišlo opoldan za ves regiment nepričakovano povelje za pohod. Zaradi vročine je predviden odhod opolnoči s ciljem v Bologno. Tam bi se naj pripravljala revolucija, katero bi naj zadušil naš regiment. Hitro so bili vsi stražarji v in okoli Padove prestavljeni v

vojašnico in zamenjani z drugimi. V sami vojašnici je bilo zelo burno in živahno, saj je moralo biti moštvo čimprej pripravljeno za odhod. Točno ob 12. uri, tako kot je bilo zaukazano, je vseh dvanajst čet šlo v hladni noči na pot skozi mesto Piero, Monselive v Rovigo, kjer smo imel dan počitka. Pot smo nadaljevali preko reke Po v Ferraro.

V prvih dneh avgusta 1843 smo prišli okoli 9. ure dopoldan v mesto, kjer nas je spremljala vojaška godba regimenta. Pred neko veliko vojašnico, kjer je preje bil samostam St. Benedetto, je bil postrojen ves regiment.

Mesto Ferarra je bilo papeško mesto in tu sem prvič videl papeški denar in papeževe vojake, ki so v glavnem bili Švicarji, ki niso imeli tako stroge discipline, kot Avstrijci. V Ferarri so rekli, da so bili v Bologni le manjši nemiri, ki so se pa medtem zatrli. Menili so, da bi ostali tu, vendar nam to ni bilo po volji. Okoli mesta je bilo veliko stoječih voda, iz katerih je v veliki vrocini močno smrdelo in bilo je zdravju škodljivo. Ljudje, pa tudi vojaki so oboleli za lagunsko vročico. Domačini so to bolezen veliko lažje prebolevali kot tujci. V kratkem časovnem razdobju štirih do pet tednov smo zgubili preko sto mož, prav zaradi te bolezni. Dana so bila stroga navodila in opozorila naj se ne je sadja, slabega mesa in ne pije nezdravo vodo. To opozorilo je malo pomagalo, saj je bilo dnevno poslanih v bolnico kar dosti vojakov, od katerih pa veliko ni nikoli več prišlo iz nje. Jaz sem upošteval ta navodila in nekaj tednov sem se počutil dobro in bil zdrav. K temu je veliko pripomoglo poznanstvo s papeškim advokatom, katerega sem spoznal prvega dne mojega prihoda, ko sem si ogledoval mesto. Proti večeru sem se vračal v vojašnico in zgrešil pot. Srečal sem nekega mladega moža, za katerega sem mislil da je študent in ga povprašal, kje je vojašnica St. Benedetto. Rekel sem mu, da sem ravnokar prišel v Italijo in da nisem vešč italijanskega jezika, kar je opazil in uporabil sem latinske besede. Pogovor sva nadaljevala v latinščini. Rekel je, da ima osem šol in da prakticira pri svaku. Spremil me je do vojašnice in se zanimal za moje ime. Rekel mi je, da me obišče naslednjega dne, kar sem smatral le kot vljudnost. Vendar mladi kavalir Andreassi me je obiskal naslednjega dne, v spremstvu svojega svaka, mladega odvetnika. Oba sta bila čedna gospoda, me vzela v sredino in skupaj smo se sprehajali po širokih ulicah mesta, dokler nismo prišli do njunega stanovanja. Gospodinja nam je postregla kavo, prigrizek, vino in grozdje. Pogovarjali smo se v latinščini in prosila sta me, da ju učim nemščine, ona pa mene italijanščino. Šele sedaj mi je postalo jasno, zakaj sem kot tujec naletel na takšno ustrežljivost. To so bili ukaželjni Italijani, ki so imeli željo naučiti se nemščine. Brez oklevanja smo se lotili dela. V naslednjih dnevih sta prišla skupaj po mene, kasneje sem pa sam šel na njun dom. Pouk se je začel z veliko veselja. Zelo mi je godilo, da sem kot korporal bil učitelj nemščine v ugledni italijanski hiši. Oficirji, ki so me srečali v družbi teh kavalirjev, so se čudili, ker sem kot tujec zašel v to imenitno družbo. Šele sedaj so oficirji zvedeli, da sem študent teolog, kar mi je dalo določen nimb, ko sem se preje počutil tako zanič in obupan glede na mojo bodočnost. Čeprav se mi ni godilo slabo, sem septembra 1843 zbolel z vrocino. Moral sem v bolnico, v kateri sem bil še nekaj časa. Prišel sem v delirij in se počasi zavedati, kje se nahajam. Bil sem pa tako slab, da nisem mogel govoriti niti se premikati. Premestili so me v sobo za umirajoče. Ob viziti sem opazil, da je zdravnik s pogledom opozoril kaplana na mene. Stopil je k meni, da me spove. Opazil je da nisem sposoben govoriti, zato me je obhajal in me dal v poslednje olje. Tako sem bil pripravljen na popotovanje v onostranstvo. Ker sem pa to zaznal, je verjetno to bila spodbuda za ozdravitev. Vročina je začela popuščati in polagoma sem začel dobivati tek. Iz Andrassijeve hiše sem dnevno dobival hrano, kar je odobril komandant bolnice. Temu moram biti hvaležen, da sem vse bolj okreval, vendar je bilo še daleč do popolne ozdravitve. Podnebje in razmere v bolnici niso pripomogle k popolni ozdravitvi. V Ferarri jih je že veliko umrlo, zato so nameravali za transport sposobne bolnike poslati v Padovo, medtem pa je šel regiment v zimovališce preko Padove v Vizenzo in Bassano. Precej časa sem bil kot rekonvalescent, skoraj do decembra 1843 v bolnici v Padovi. Tu sem imel dober tek in da bi si potešil lakoto, sem prodal obleko. Dodeljen nam je bil neki zdravnik v regimentu. Bil je v sporu z mladim poročnikom in bil sem edina in merodajna priča škandaloznega nastopa med njima. Prišlo je do težke provokacije, katero je povzročil poročnik, ki jo je izzval zdravnik. Moje pričanje je bilo merodajno, tako da je bil zdravnik oproščen, poročnik nekega ogrskega regimenta Franz Carl pa je bil obsojen na nekajtedensko zaporno kazen. Od tu naprej sem imel dobre odnose, celo bil prijatelj tega zdravnika. Takrat je imel zdravnik regimenta komaj čin najmlajšega poročnika. Običajno je bilo, da so izobražene šarže - zdravniki nižjih in višjih činov- posedali v gostilnah za isto mizo, kar so smatrali za samoumevno. Ta zdravnik me je priporočil zdravniku regimenta, kar mi je koristilo za bodoče.

Junija 1843 se je zgodil v moji domači hiši velik in žalosten dogodek, umrla je mati, stara komaj 49 let, kar sem zvedel šele leto kasneje. V tem času nisem pisal nič domov, saj jim nisem imel kaj veselega sporočiti. Pa tudi moji domači so že obupali da bi kdaj postal duhovnik in bi se jim izpolnila pobožna želja in družina bi to smatrala kot veliko srečo. Zvedeli so za mojo premestitev v Italijo in menili da bom tam tudi umrl. Vsi moji sorodniki so živeli v tem prepricanju, kot so mi kasneje rekli.

Kot že omenjeno, je v Ferarri malo manjkalo, da bi umrl istočasno kot mati. Ko sem spomladi 1844 dobil od brata Franca sporočilo o smrti, sem bil po eni strani zadovoljen, da je prišlo to žalostno sporočilo tako pozno, kajti v tistem času sem se sam boril s smrtjo in bi prav verjetno tudi zgubil to bitko.

V začetku leta 1844 sem okreval in odšel iz Padove v Vizenzo, kjer sem zopet delal kot pisar. Tu sem tako okreval, da sem opustil upanje, da me odpustijo iz vojske zaradi bolezni. Ob nekem sprehodu sem se srečal z italijanskimi banditi. Iz strahu da bi jih izdal, me niso pustili nazaj v mesto. Skoraj eno uro sem moral z njimi hoditi skozi gozdove. Potem so me spustili in iskal sem pot nazaj v mesto, kamor sem prišel zelo pozno. 12 oborožen-ih banditov se je balo, da jih ujame vojska. Kasneje sem zvedel, da so to bili vojni begunci, ki niso hoteli služiti v avstrijski vojski.

O tem dogodku sem pripovedoval svojim kolegom in vso zadevo še močno začinil. Rekel sem, da so me banditi vtaknili v sod in pustili odprto samo odprtino za veho da sem dobil zrak. Ponoči so prišle lisice in ena je slučajno vtaknila svoj rep v odprtino. V smrtnem strahu sem podzavestno močno potegnil rep in lisica se je prestrašila in rep je ostal v mojih rokah. Sod je ležal na pobočju in zaradi nastalega gibanja se je začel kotaliti po pobočju navzdol in po čudežu sem se rešil sigurne smrti. Nekateri so bili ganjeni do solz in ko so nato prišli k sebi, sem rekel, da ni vse bilo dobesedno tako. Res sem bil med banditi, nisem pa bil v sodu. Vsi smo se smejali in nekateri so se jezili, vendar so le slutili, da ni vse tako, kot sem pripovedoval.

Po Veliki noči leta 1844 je dobil regiment povelje, da se preseli v Benetke, česar sem bil zelo vesel. Tu sem ostal tako dolgo, dokler nisem zapustil regiment. Pot je vodila preko Padove, katero sem si še enkrat ogledal in obiskal nekaj nemških študentov, katere sem poznal že od preje.

Preko Dola smo šli proti Benetkam, mojem zadnjem garnizonu. Strmel sem nad lepotami Benetk. Ko sem videl toliko kanalov, dejansko vodne ceste, veliko gondol z veselimi in pojočimi gondoljeri, veliko mostov, veliko starinskih palač in hiš, ki so izgledale, kot da rastejo iz morja, veliko lepih cerkva, kjer se nisem mogel nagledati prečudovitih slik in kipov, prelepi Markov trg, doževa palača. Belli arti! Veselo gibanje na vseh cestah in trgih. Kdor lahko vse to popiše, kako to opisati tujcu, ki prvič vidi Benetke. Edino most Ponte Rialto me je razočaral.

V zemljepisni knjigi sem bral o znamenitostih Benetk in o mostu Ponte Rialto. O vsem tem sem si ustvaril veličastno sliko, ki pa v resnici ni bila takšna. Stopil sem na most in razmišljal o tem in šele tedaj sem z velikim začudenjem opazil veliki lok mosta. Navdušen sem bil nad pogledom na morje iz stolpa sv. Marka, z ladjami, ki so izgledale v daljavi kot plavajoce hiše. Javne tombole, ki so se občasno igrale v Benetkah in drugod v Italiji, so pogosto imele human namen, kar me je zelo navdušilo. Na Markovem trgu so se do polnoči izvlekle številke, ki so se preko trobil prenašale od ulice do ulice. Takšna javna tombola se je prirejala večkrat na leto in kot so mi pripovedovali, je marsikaterega spravila na beraško palico, kakor tudi loterija. Nekateri so pa priigrali lepe denarce. Izvlečenih je bilo šestdeset do sedemdeset številk, dokler štiri niso zadele. Večina igralcev je zadela skupaj od dvanajst do štirinajst številk in za srečo je največkrat manjkalo do treh številk. Nekateri so hoteli odkupiti od soigralca kakšno številko, ki jim je manjkala, za kar so hoteli plačati do petdeset lir. Le redki so to storili, kajti vsak je upal na dobicek.

V življenju sem samo trikrat igral loterijo in si priigral 16 goldinarjev. Skušnjavi se nisem mogel zoperstaviti, da tudi jaz ne igram. Razumljivo je, da je pogosto igranje na javnih tombolah pogubno in je zato za Italijane prepoved pogostega igranja koristna.

Za pustne parade ima Italijan veliko več smisla in navdušenja kot Nemec. Maskirani muzikanti gredo v pustnem času po Markovem trgu in stranskih ulicah in ob koncu pusta se mi že zdi, da je vsega dobrega preveč. Takrat vsi mislijo, da se morajo maskirati. Uglednike, ki jih je že po njihovi zunanjosti tako ocenilo, so se sprehajali po Markovem trgu in imeli nataknjene dolge nosove, kar se mi ni zdelo primerno. Vsi sprehajalci so imeli piščalke, tako da takšen trušč na Markovem trgu ni bil prijeten. Za tujca je bil takšen živ-žav nenavaden in nelagoden. Skoraj vsak večer je nastopil neki Antonin da bona gratia, kot so ga imenovali, in zabaval je občinstvo. Bil je že starejši clovek, ki je bil v mladosti igralec in je sedaj na cesti še dajal duška svoji umetnosti. Večkrat je menjal svoj kostum in ko se je postavil na določeno mesto, se je takoj zbrala množica ljudi okoli njega in na pamet je govoril šaljive prigode, katerim so se ljudje od srca smejali. Na šaljiv način je obdelal življenje Benečanov, pri tem pa pazil, da ne pride v spor s policijo. Vsak dan je pripovedoval o dogodkih preteklega dne in kaj se je zgodilo v neki ugledni in znani družini, pri tem pa ni omenil imena te družine. Ko je končal s svojo predstavo, je spravil nabirek in zginil neznano kam.

Benetke in druga italijanska mesta so bila v tistih časih, verjetno tudi danes, zelo nevarna in zapeljiva za mladino. Veliko "lahkih" žensk z njihovo najstarejšo obrtjo je bilo za mlade moške usodno, tako moralno kot fizicno. V vojaški bolnici, katero sem večkrat obiskal, je bilo skoraj vedno do petsto vojakov. Veliko jih je tudi umrlo, kar pa ni bilo opazno, saj je bilo v garnizonu vedno veliko vojakov. Če sem šel skozi bolniške sobe in videl umirati spolno bolne vojake, me je zgrabil bes, gnus in groza do teh nesrečnih bitij. Deloma zaradi teh okoliščin in mojega moralnega občutka časti sem sovražil kvantanje, s katerim so se zabavali ljudje brez dobre vzgoje. Ta moj odpor do vsega tega sem izražal, kadar se je tako govorilo v vojašnici. Prav kmalu ni noben vojak, pa tudi šarže ali korporal kvantal v moji prisotnosti. Samoumevno to ni nobena zasluga, če je človek preživel svojo mladost v šolskih klopeh, kjer si je pridobil nekaj več estetskega okusa. To omenjam zato, ko sem bil na mojem prvem službenem mestu na Razborju, je bivši vojak, ki je bil potem posestnik

v fari. govoril: "Tega kaplana poznam, on je dobrodušen, vendar, kdo ga je poslal sem in če ima kdo kaj na vesti, naj ne gre k njemu k spovedi!". Ob tem sem si mislil, hvala Bogu, da ne more govoriti nasprotno. To bi bilo pogubno za mene. V Benetkah sem bil kot korporal in štabni pisar tudi v letu 1845.

Z mojim šefom, stotnikom Hochburgom sva se dobro razumela. Moje lepopisje, kar je bilo splošno v vojaški administraciji zelo važno, me je reševalo. Šef je imel nenavadno nečitljivo pisavo, kar je bila že redkost. Ni mu bilo do tega, da ga njegov pisar prekaša, edino važno mu je bila pravilna konstrukcija stavkov in sposobnost manjših zaslišanj vojakov zaradi poškodovanj oblačil in opreme, kar sem prav kmalu bolje opravljal kot on.

Oficirji so pred letom 1848 uživali veliko večji ugled kot danes. Bili so elegantno oblečeni v črne uniforme. Izstopali so tudi v civilnih oblekah pred civilnim prebivalstvom. Zaradi mesečnih odtegljajev za uniforme in krojača v regimentu je bilo poskrbljeno za zunanjo eleganco, vendar v žepih pa je bila skoraj vedno praznina. Moštvu je bila prikrita ta sijajna beda. Pri sodnih oblasteh sem imel priložnost videti o finančnih zadevah mnogih oficirjev, kjer so bile stalne tožbe gostilničarjev, kavarnarjev, pa tudi zaradi alimentacij. Zaradi tega so bili zelo visoki odtegljaji od plač. Ta ugotovitev me je v celoti prepričala in zresnila. Večkrat sem si mislil, da bi rad bil oficir, vendar samo zato, da bi se lahko čimprej poslovil od vojaščine. V avditorski pisarni mi je bilo bolj všeč kot v ostalih vojaških pisarnah, kjer se ni dogajalo nič novega in posebnega. Obsojali smo oficirje in zdravnike, jih degradirali, vendar le na podlagi zakonov in ne avditorji (vojaški sodniki). Vendar sem kot pisar užival med vojaki ugled.

Ko sem prišel v Italijo, sem bil odrejen v 10. četo, katero je vodil stotnik Mundhinzer, ki pa je bil istega leta - 1843 - upokojen. Od njega je prevzel četo stotnik Meštrović. Ob reorganizaciji sem bil odrejen v 12. četo, katero je vodil stotnik Joh. Langer, ki je bil v regimentu najboljši človek. Bil je izobražen, dobrodušen in plemenit. Še preden je prišel v četo, sem ga prvič srečal in prišla sva v pogovor. Opazil je, da sem bolj izobražen kot ostali podoficirji, vendar mu nisem hotel govoriti o moji preteklosti. V splošnem niso imeli oficirji kakšne posebne simpatije do študentov, ker so občutili neko nelagodje zaradi obsežnejšega znanja. Njihovo napredovanje je bilo odvisno od položaja njihovih staršev in bogastva. Upoštevani so bili sinovi oficirjev, kar pa je imelo vpliv tudi na napredovanje v višji čin. To je bil glavni vzrok sovraštva in odpora do vseh bivših študentov. Enako veliko sovraštvo je bilo med oficirji in zdravniki. Prvi so imeli izkušnje samo v svoji stroki, medtem ko so pa slednji bili bolj izobraženi. Največja napaka je bila, da so imeli zdravniki oficirske čine. Stotnik Langer ni imel teh lastnosti.

Ko sem prišel po nekaj mesecih v njegovo četo in se mu predstavil, se je spomnil najinega prvega srečanja. Zanimal se je, kako mi gre. Menil je, da bi bilo za mene bolje da nisem več pisar pri avditorju, temveč v četi in mi zagotovi v najkrajšem času čin narednika in kmalu na to še oficirskega. Ko sem videl, da je plemenit in sočustvujoč, sem sklenil stopiti pred njega in se mu zaupati, kar se do tedaj še nisem nobenemu, saj so vsi delali proti meni. Do sedaj sem predvideval samo en dopust, ki bi mi omogočal pravne študije in si tako po tihem želel popolni odpust.

Zdravnik regimenta mi je bil naklonjen, pridobiti bi si moral komandanta moje čete in stotnika avditorja. Šel sem v stanovanje stotnika Langerja. Odkrito sem mu govoril o skrbi za mojo bodočnost, kako hudo mi je, da sem bil oviran pri nadaljevanju študija. Prizadeto mi je rekel: "Kar se mene tiče, bi vsakemu, seveda tudi vam pomagal pri uresničitvi vaše sreče. Kot veste, ne morem storiti nič drugega kot da vas, ki ste že nekaj let v vojski, predlagam za narednika in da delate v četi". Zelo žal bi mi bilo zapustiti delo v avditorialni pisarni in vprašanje je, če bi stotnik avditor s tem soglašal, ker sem že imel nekaj prakse pri tem delu. Dejal sem: "Sedaj ali nikoli!" Stotnika Langerja sem prosil naj se dogovori s stotnikom avditorjem za njegovo soglasje o moji premestitvi nazaj v četo, ker želim zaprositi za odpust iz vojske. V regimentu so dobili novega pisarja in po zaslugi mojega dobrega stotnika sem bil premeščen v četo, kjer sem delal na stotnikovo željo v četni pisarni skupaj z narednikom Vogrinom. Po nekaj tednih sem začel simulirati, da imam v nogah reumatične bolečine. Moj stotnik je takoj vedel za kaj gre. Na štiri oči mi je rekel, kako slabo bi se izšlo, če bi me zdravnik spoznal za simulanta. Stotniku nisem rekel, če imam ali nimam reumatične bolečine, prosil sem ga le, da mi ne bi delal težav. Obljubil mi je da jih ne bo, vendar zdravnikom pa ne bo mogel potrditi da imam že dalj časa težave z reumo. Vedel sem dovolj in upal, da ne bo težav s strani zdravnika regimenta, skrbelo me je samo kakšno stališče bo zavzel moj stotnik.

Po nekaj tednih sem se javil kot bolan in obema zdravnikoma sem govoril isto. Dobil sem neko mazilo in nisem bil poslan v bolnico. Delal sem naprej v pisarni in začelo se je zopet trganje v nogah. Po nekaj tednih sem se prijavil na super pregled. Zdravniki so potrdili moje reumatične težave in 2. marca 1846 sem se moral javiti na pregled komisiji v Benetkah. Bolj ko se je bližal čas pregleda, bolj sem bil nemiren, ker se mi je obetala premestitev v neki garnizonski bataljon, pod poveljstvom generala Weigelsberga, kjer se ni marširalo. S tem bi si svoj položaj samo poslabšal, saj so bili z garnizonskimi bataljoni povezane tudi kazenske čete. To je bil eden od glavnih vzrokov za moj nemir. Vendar so se zadeve k sreči odvijale drugače. Komandant trdnjave Chichi je imel zadnjo besedo. Če je prišla stvar do njega, je bil najpogosteje že dosežen namen. Ko sem stal pred komisijo, me je predsednik komisije Chichi vprašal, kaj si želim. Kot korporal sem zmignil z rameni in rekel: "Vaša ekscelen-

ca, prosim za odpust iz vojaščine." Nato je pristojnem komisarju narekoval brez razmisleka: "Korporal Jožef Novak iz 12. čete regimenta "Grof Kinski" je po sklepu super naborne komisije v Benetkah dne 2. marca 1846 spoznan za nesposobnega opravljati vojaško službo in se ga odpusti iz vojske." Človekova volja so nebesa! Resnico tega izreka sem občutil, ko sem slišal ta narek. Zaukazano mi je bilo :"Odstopite!" Strumno sem pozdravil in se odstranil. Ko sem prišel na cesto in se napotil proti vojašnici, sem občutil neizmerno ugodje in srečo. Zavest, da ne bom več vojak, je bilo isto, kot če bi na smrt obsojenega iznenada pomilostili. Šel sem do gospoda stotnika in se mu s solzami v očeh zahvalil za njegovo pomoč. Tudi on je bil ganjen zaradi moje sreče. Nato mi s poudarkom reče: "Ce ste, kot to predvidevam, popolnoma zdravi in vas bo v civilnem življenju spremljala nesreča, boste verjetno obžalovali ta korak!" Tega nisem nikoli obžaloval, saj sem postal vojak proti svoji volji. Če bi pa imel nagnjenje do vojaškega življenja, potem mi ne bi bilo vseeno prekiniti to pot, ki je bila v začetku trnasta, vendar kasneje je pa le vodila do nekega cilja. Tako sem bil v vojašnici najsrečnejši človek, kateremu so vsi zavidali. Nastale so razne govorice, češ da je nekdo podkupil zdravnika, da je nekdo posredoval pri cesarju in podobna natolcevanja. Iz tega sledi, da je zaradi takratnega stanja bila v vojski velika redkost glede odpusta iz aktivne vojaške službe. Sedaj sem moral samo nekaj tednov čakati na spomladanski transport v domovino. Nekaj dni po komisiji sem pisal bratu Francu o moji sreči in da pridem kmalu domov. On je bil takrat finančni nadzornik v Novem mestu. Moje pismo je poslal očetu na Videm zaradi civilne obleke. Oče ni zaupal mojem pisanju, saj je bil nezaupljiv clovek in je vedel kako težko je doseči odpust iz aktivne vojaške službe. Medtem sem nestrpno čakal v doževem mestu na odhod domov. Končno je prišel dan odhoda 1. aprila 1846. V tem transportu je bilo 40 mož, največ je bilo odsluženih vojakov in vojaških muzikantov, ki so dobili v dar stare instrumente. Med seboj so imenovali vodjo tega glasbenega zbora, nekega velikega, na pogled grozljivega človeka. Iz preje si je naredil brado, se namazal s sajami, na glavi pa je imel turban, ki si ga je kupil v Benetkah. V roki je držal v zlat papir ovito palico in tako korakal na čelu muzikantov. Pred vsakim krajem smo se zbrali skupaj in po vojaško korakali skozi kraj. Ves kraj se je zbral, veselil se je glasbe in zabaval ob smešnem vodji muzikantov. V nekem kraju so se ob cesti zbrali šolski otroci z učiteljem in gledali to skupino. Našemljeni vodja zbora je skočil proti otrokom, ki so se iz strahu pred njim razbežali na vse strani.

Na poti smo imeli lepo spomladansko vreme, prtljago smo imeli naloženo na vozu in tako je bila ta pot za nas kar zabavna. Ker je bila skupina številčno mala, ni bilo težav s prenočevanjem. Ko smo prispeli v Gorico, sem se javil v frančiškanskem samostanu, kjer sem imel več znancev. Nagovarjali so me, da vstopim v red, ker bi imel vse pogoje za to, saj sem že absolviral filozofijo, vendar se nisem odločil za to. Nekaj znancev sem imel tudi v Ljubljani, s katerimi sem govoril o svoji bodočnosti. V Celju sem srečal kaplana Orožna. Od daleč sem menil, da je to moj prijatelj Rožanc. Z Orožnom sva govorila o moji bodočnosti. Omenil mi je opata Slomška, ki je prišel pred kratkim iz Štandraža in mi predlagal, naj ga obiščem in se z njim pogovorim glede sprejema na teologijo. Šel sem k njemu in mu na kratko pripovedoval o svoji usodi. Vprašal sem ga če bi konzistorij soglašal s sprejemom v semenišče, čeprav sem prekinil študij za dalj časa. Rekel mi je, da še ni znan naslednik pred kratkim umrlega škofa Kutnerja in ne bo pomislekov zaradi daljše prekinitve študija, seveda če bom ostal pri sklepu nadaljevati ta študij. Nekaj mesecev kasneje je postal Slomšek škof. Krajevni dekan Reit mu je pisal o moji želji glede nadaljnjega študija teologije. Odgovorili mu je: "Novak je bil pri meni v Celju in menim, da ima poklic za duhovnika. To mi je pomenilo toliko, kot zagotovilo za sprejem.

Ob vrnitvi domov po štirih letih, ni več bilo moje dobre matere. Ob očetu sta bili dve hčerki in to Barbara, umrla leta 1853 in Marija, ki se je leta 1856 poročila s ključavničarjem Saulom v Brežicah in leta 1862 umrla.

Doma sem ostal skoraj neprekinjeno do naslednjega šolskega leta. Na dopust je prišel tudi brat Franc iz Novega mesta in bilo nam je lepo. Gospod dekan Reit me je zaposlil s pisanjem, za kar sem bil še kar dobro plačan in bil stalno povabljen na kosilo. Večkrat sem tudi obiskal gvardijana Zupana v krškem kapucinskem samostanu. Koncem julija 1846 sem poslal prošnjo za sprejem v semenišče in kmalu dobil odločbo za sprejem in čakal na začetek naslednjega šolskega leta.

1847

Zopet sem bil v Celovcu in v semenišču, katerega sem moral pred leti žalostno zapustiti. Profesorji teologije so bili še isti, v prvem letniku Weber in Placid Javornik. Oba sta me spoznala in me prijazno sprejela. Kar se tiče teologije je bilo sedaj drugače. Moji takratni sošolci so bili medtem že duhovniki in kaplani. Sedanji seminaristi so bili pri študiju veliko za menoj. To mi je povzročalo težave, zlasti ko sem opažal, da so opravljali naloge z večjo lahkoto kot jaz. Vendar vse težave se prebrodijo, če je le volja in ljubezen do znanja. Ponovno sem se privadil učenju na pamet, vkljub daljši prekinitvi študija, za kar sem bil pohvaljen in to je na mene delovalo zelo pomirjujoče. Moji sošolci v prvem letniku so bili Hofmayer, Jarec, ki je sedaj župnik pri sv. Florjanu na Bocu, Paar, župnik v Dobrepolju, Pirtovšek, Olibar, Ratej, Požar, Simandl in Urban, Sevnik, župnik na Koroškem, Cenc, župnik v Kerschbachu. Urban, Iz krške škofije so bili Jacobitz,

Gross, Kassel, Kasda, Braun, Rainer, Tausitsch, Trost, Fuchs, Müller, Wavra, Heiser, Oppelt in Moser. Od naštetih sta umrla Kasda in Moser. Od prvo naštetih jih je nenavadno veliko umrlo. Vsi so bili talentirani in sposobni fantje. Vinogradniški kraji, kjer so službovali, so prav gotovo prispevali k njihovi tako kratki življenjski dobi.

Hitro so minevali meseci prvega leta teologije in že so bile počitnice. Pri krojaču Herbstu sem naročil teološko obleko. Vsem teologom je bil pripravljen kreditirati, dokler niso postali duhovniki in so lahko poravnali račun pri krojaču.

Ko sem bil doma na počitnicah, sem se družil z dekanom Reitzem, ki je umrl leta 1875, in kaplanom Otom Trabantom, ki je kasneje kot misionar umrl v Afriki.

Proti koncu leta 1846 je že bila zgrajena železnica do Trbovelj. Štirinajst dni pred koncem počitnic sem se odpravil na teološke študije preko Graza in Leobna v Celovec. Do Zidanega mosta sem šel peš in od tu pa naprej z vlakom. V Grazu sem obiskal znance in mojo nekdanjo gospodinjo Katarino Tuchlechner. Bila je vdova in po rodu Tirolka. Pripovedovala mi je o dogodkih v Grazu, ki so se zgodili v času moje odsotnosti. Tu sem ostal en teden, nato sem se pa s študentom prava Sevnikom odpeljal do Brucka. Od tu sem šel peš preko Leobna, Knittelfelda v Judenburg. Tu je bil okrajni glavar Hann, njegovega sina sem instruiral. Dva dni sem bil pri tej družini, kjer sem bil deležen vse pozornosti in cenili so mojo trdno odločenost postati duhovnik.

V Celovcu se ni nič spremenilo od preteklega leta. Začelo se je novo šolsko leto, kjer sem končal drugi teološki letnik in to leto mi je ostalo v spominu.

1848

Bil sem v seminarju in tako precej oddaljen od dogajanj zunaj, vendar to leto - 1848 - kljub temu ni šlo mimo nas. Skoraj v vsej Evropi je prišlo do prevratov. O teh dogodkih v tem letu nočem in ne morem pisati, kajti takrat niti danes prav ne vem, zakaj se je to dogajalo. Zapomnil sem si samo imena nekaterih oseb, ki so bile takrat omenjene v senzacionalističnih časopisih, ki so usodno vplivale na avstrijsko zgodovino. Govorilo in pisalo se je, da hoče ta revolucija obnoviti togi Metternichov sistem in pripraviti pot za človeški način vladanja po vzorcu Jožefa II. V kolikor je to kakorkoli pripomoglo k uresničitvi teh stremljenj, si ne upam dati nobene sodbe. Drži pa eno, da je bilo pred letom 1848 v državi že toliko gnilega in je skrajni čas da se zadeve razčistijo. Revolucija odstrani nekatere težave in hkrati povzroči nove. Tako ni pod soncem nič popolnega in katerakoli vlada ali državni sistem ne more zadovoljiti želje vseh podložnikov.

Z izgonom francoskega kralja 24. februarja je bil dan signal za revolucijo tudi v Avstriji. Bilo je splošno nezadovoljstvo s starim sistemom in splošna zahteva za odstranitev dolgoletnega ministra Metternicha. 13. marca 1848 je prišlo do splošnega in javnega protesta. Študentje in občani so se zbrali pred parlamentom in prišlo je do nemirov in vojaki so ustrelili 17 demonstrantov. 18. maja je cesar Ferdinand pobegnil z družino v Innsbruck. Nemiri niso bili samo na Dunaju, temveč istočasno tudi v ostalih mestih, zlasti v Pragi, kjer je Windischgrätz razglasil obsedno stanje. Nemiri so bili tudi v Italiji. Ta nemirni čas ni takoj prenehal. Na Dunaju so postavili barikade, na katerih so se branili uporniki vojnega ministra, grofa Latoura so umorili na Dunaju in grofa Lamberga v Budimpešti. Končno so oktobra 1848 na Dunaju postavili straže. Poveljnik upornih Dunajcanov je bil Messenhauser. Pri tem so bili najaktivnejši študentje. Ob zavzetju mesta, katerega obrambo je vodil Windischgrätz, je bil 16. novembra ubit Messenhauser in revolucionarni pisatelj Blum. Veliko jih je pobegnilo v Ameriko, da si rešijo življenje, med ostalimi tudi univerzitetni profesor in duhovnik Fühter, rodom iz Gorenjskega. Pred kratkim se je vrnil iz Amerike in se na Dunaju skromno preživljal. Na Ogrskem je bil Kossuth junak dneva, ki si je svoje življenje rešil z begom. Ko so Avstrijci zavzeli Heinau, je bil ustreljenih več magnatov. Görgey, Dembinski, Klapka, Bem in ostali so bili glavni kolovodje na Ogrskem.

V Italiji so bili s poveljnikom Radetzkyjem v sporu general Asprey, polkovnik Benedek, general Haynen in drugi, ki so se bojevali za Avstrijo, vojaško manj uspešni. Za sodobnika je priporočljivo, da bere zgodovino teh dogodkov in tako zve, da so se še nedolgo tega v Avstriji dogajale drugačne stvari. Vendar nočem pisati zgodovine, temveč le pripovedovati, kje sem bil leta 1848. Kot sem že omenil, sem bil takrat v 2. letniku teologije v Celovcu. Po Veliki noči je bilo tudi v Celovcu zelo pestro. Na Dunaju so se oblikovale prostovoljne legije, poslane v Italijo, ki so korakale skozi Celovec, med ostalimi tudi eden od bataljonov iz regimenta 117 Kinski, kjer sem imel veliko tovarišev. Znanci, ki so medtem napredovali v oficirje, so me obiskali v semenišču. Nekateri so mi očitali napako, ker sem šel iz vojske, saj bi imel lepe izglede za napredovanje. Priznati moram, da sem si včasih zaželel stopiti v regiment, ker sem pač že bil izkušen vojak - podoficir - in v kratkem bi napredoval v oficirja. Posvetoval sem se tudi s svojim spovednikom gvardijanom Kerubinom Hoferjem. Ugotovil sem, da je bila to le občasna želja, glede na ne preveč rožnati položaj duhovščine. Direktor semenišča Pichler, ki je veljal za uvidevnega politika, mi je rekel: "Ne veselite se tega, kar se sedaj dogaja v Avstriji. Nastal je močan boj med monarhističnimi in demokratskimi principi. Zaskrbljujoče je, da lahko slednji zmaga. Če bi se to zgodilo, potem gorje nam duhovnikom!". Nicč čudnega, če je nekaj mojih sošolcev resnično izstopilo iz semenišča in vstopilo v vojsko. Po kratkem času so postali oficirji, med drugimi sta to bila Chappie in Koch. Kmalu

sem zopet začutil odpor do vojaškega življenja in do "srečnega" oficirskega stanu.

Po naključju sem se leta 1866 v Grazu srečal z mojim zadnjim komandantom, že upokojenim polkovnikom Langerjem. Vprašal me je, če bi bil sedaj srečnejši kot štabni oficir. Odkritosrčno sem mu odgovoril, da mi ni bilo in ni žal, da sem zapustil vojsko in se odločil za duhovniški poklic

V sicer mirnem Celovcu je leta 1848 tudi prišlo do nemirov. Imena in slike avstrijskih junakov iz tistih časov so bile v izložbenih oknih. Mladino so predvsem zanimali borci za svobodo in njihove portrete so občudovali z velikim zanosom. Vsi, ki so bili za tako imenovano svobodo, so nosili na pokrivalih kokarde. Teologi smo dnevno morali iti na predavanja preko Glavnega trga. Teh kokard nismo nosili, kar študentom ni bilo po godu. Nekega dne so nas pričakali na Glavnem trgu. Ko smo prišli do njih, so vsakemu od nas nataknili kokardo na klobuk. Rekli so nam, da moramo od sedaj to imeti na klobuku, sicer bo prišlo do problemov. V Celovcu je bilo precej vročeglavih, s katerimi se ni bilo dobro srečati. Tudi med semeniščniki so bili takšni. Veliko jih je napačno dojelo željo po svobodi, ker se je preveč govorilo in pisalo o novostih in uvajanju svoboščin in stalno so pošiljali zahteve na vlado in organe, ki se pa niso ugodno reševale.

Semeniščniki so tudi menili da v semenišču ni vse tako kot bi moralo biti in je potrebno uvesti novosti. Zbrali so se in pripravili zahtevek na knezoškofa za odpravo nekih zastarelih zadev in uvedbo sodobnih novih. Spominjam se samo na nekaj zahtev, ki so jih predložili. Ena je bila "Prosimo da sedanjega spirituala gospoda Pikla odstranite iz seminarja in postavite novega, ki razume čas. Pikel je bil v vseh pogledih izreden duhovnik, deloven in vesten. Trudil se je uvesti gojence v pravi duh cerkve. Temu so se uprli teologi leta 1848 in zahtevali njegovo odstranitev. Prepričani so bili, da imajo pravico postaviti predpostavljene in učitelje. Druga zahteva je bila, da se naj odpravi klavzura, ker to ni več sodobno in semenišče je podobno kaznilnici. Neki Možgan, ki je umrl v Afriki kot misionar, je predlagal in prosil naj bi se v bodoče delil beli fini kruh, mesto dosedanjega domačega. Ta predlog ni bil osvojen, saj je bil v nasprotju z resnim stanjem, ki je takrat vladal. Šlo se je za svobodo duha in ne za želodec. Zaželen bi bil beli kruh in ne takšen, kot ga imamo sedaj, kar pa bi končno le škodovalo dobri stvari, za katero smo se odlocili boriti, če bi izpolnili Možganovo željo. Glede prošnje za beli kruh se po debati z večino glasov ni sprejela ta zahteva. Mislim, da je peticija, ki so jo podpisali vsi teologi imela 11 točk.

Iz mojega letnika nisem sodeloval pri tej peticiji skupaj s Paarom, Pirtovškom in Jaričem. Tudi Oppelt iz krške škofije je odklonil svoj podpis. Možgan iz 1. letnika tudi ni podpisal. Ves četrti letnik tudi ni podpisal, vedoč, da s podpisi ne bodo dosegli nič. Vsi ostali so podpisali, mi pa, ki smo bili izjema, so nas obdolžili, da smo strahopetci, ki se pa ne bi branili koristi, če bi bila peticija ugodno rešena. Od vsakega, ki ni podpisal, so zahtevali naj pove razlog, zakaj ni podpisal. Glede 1. točke zahtevka o odstranitvi spirituala Pikla, sem sklenil, da jo bom utemeljeval s tem, da je bil v mojih študentovskih letih kaplan v moji domači fari, s katerim sem se družil in mi pomagal po dolgoletni prekinitvi pri študiju. Kako naj zdaj dvignem roko za njegovo odstranitev iz semenišča. Večini je bilo jasno, da ne bom storil žalega dušnem pastirju svojih staršev, tistemu, ki je dal mojo pokojno mater v poslednje olje. Vsa ta dejstva mi niso povzročila večjih težav, vendar moji kolegi so imeli zaradi upornosti in odklonilnega stališča do podpisa precej več težav.

Ko je Možgan od vsega začetka navajal razlog svojega odklonilnega stališča, je rekel: "Ne podpišem zato, ker ni bil sprejet moj predlog, da dobimo bel kruh." Zaradi te izjave so ga zelo zasmehovali.

Ko se je naslednje leto bližalo miklavževanje, se je na predvečer uprizorila igra o Miklavžu, v kateri so sodelovali nekateri teologi. Miklavž se je bližal Možganu in angel mu je dal paket, ki ga je takoj odprl, v katerem je bila štruca belega kruha. Že pokojni Hermeter je bil Miklavž in štruco mu je predal z besedami: "Angeli v nebesih so slišali tvojo vročo željo in ljubi Bog ti pošilja lep pšenični kruh. Vsaki dan boš dobil štruco, vendar le pri peku!"

Kot se je pričakovalo, ni peticija dobila soglasja škofa Slomška in celovškega škofa Jydmanskega. Po nekem času je prišel škof Slomšek iz Štandraža v Celovec in teologom govoril o nedopustnosti takšne peticije, ki je bila le prava fantazija. Kdor ni tu zadovoljen, lahko izstopi. Za uvajanje novosti niso poklicani teologi. Nadalje je dejal, da raje vse odpusti, kot da bi trpel takšne zlorabe. Saj zaradi tega ne bi primanjkovalo duhovnikov. Resnično je po končanem drugem letniku odpustil vse kandidate. Za naslednje šolsko leto so morali vsi na novo vložiti prošnje za sprejem, ki so jim bila ugodno rešene, razen kolovodjem, ki so pa bili iz drugih škofij.

Leto 1848 je bilo zelo burno, tako da so bile motene tudi pobožnosti zaradi uličnega ropota, vpitja in kričanja. Zaradi tega se je šolsko leto že končalo koncem junija.

Leta 1847 je bil moj brat Franc kot finančni stražnik premeščen iz Novega mesta na Koroško. Najprej je bil v Zgornjem Dravogradu in nato v Beljaku, od koder je bil leta 1848 premešcen v Železno Kaplo, kjer je ostal do leta 1851 in se potem vrnil domov na Videm. Po končanem drugem teološkem letniku sem ga obiskal v Železni Kapli in ostal pri njem 14 dni in se nato vrnil. Med potjo sem obiskal samostan Marija Nazaret, kjer sem bil nekoč za nekaj tednov novic. Od Celja sem se peljal z železnico do Zidanega mosta. Za nekaj dni sem se ustavil pri mojem prijatelju Zupancu, ki je bil takrat kaplan v Loki, kjer sem spoznal tamkajšnjega župnika Plešnika. Zupanc me je spremljal do Sevnice, kjer me je čakal kaplan Trefalt,

doma iz Vidma, kateremu sem se javil da ga pridem obiskat. Takšno je bilo moje potovanje od Celovca do doma. Ljubeznivo me je sprejel dekan Reitz, pri katerem sem bil vsakodnevni gost.

Počitnice 1848 so bile dolge, saj so trajale kar 4 mesece. Bile so prijetne in so zato tudi tako hitro minile. Ob vrnitvi sem zopet hotel obiskati mojega brata Franca v Železni Kapli. Namenil sem se iti preko Šoštanja in Črne. Uro pred Železno Kaplo mi slučajno pride naproti moj brat Franc. Sploh ni vedel za moj prihod in šel je na redni obhod po tej poti. Med potjo sva prijetno klepetala in pred ciljem najine poti sva se krepko podprla v neki gostilni. Pri njemu sem ostal en teden in okoli Vseh svetih sem bil že v Celovcu. Šolsko leto se je tokrat pričelo tako pozno, bil sem že v 3. teološkem letniku.

1849

Ludwig Weber in dr. Otto Habermann, ki sta bila med teologi znana kot zelo stroga, nista imela v 3. letniku več kaj reči. Dobil sem nove kolege, med ostalim dva iz ljubljanske škofije in to Jerič a in Jugovica. Bila sta tudi dva nova profesorja, za moraliko Alfonza Dollingerja in za dogmatiko Benedikta Romanija. Bila sta dva zelo prijetna človeka, ki nista grenila življenja sebi niti drugim. Njun način spraševanja je bil takšen, da je vsakdo vedel, kdaj bo vprašan. Profesor Romani je redno politiziral in se rad pogovarjal z nami. Močno je spremljal dogodke na Ogrskem in v Italiji. Iz časopisov je zvedel o vsaki avstrijski zmagi ali porazu, o čemer nam je potem pripovedoval. Izgleda, da je zelo simpatiziral z Ogri in njihovimi generali Benom, Dembinskim, Vetterjem, Görggijem (katerega pa je kasneje sovražil kot izdajalca Ogrov) in Klapkom in jih cenil bolj kot avstrijske. Menil je, da tisti, ki se hoče vojskovati, se mora te veščine najprej naučiti. Odprto nam je rekel, da ne soglaša z ustrelitvijo Mehlenhäuserja in Roberta Bluma. 18-letni cesar Franc Jožef (izvoljen decembra 1848) mu ni bil všeč, še manj mu pa je bil všeč razpust poslancev v Kremsirju 7. marca 1849, ki ga je povzročil knez Schwarzenberg. To preglasno in preveč svobodomiselno politiziranje profesorja Romanija ni bilo po volji oblastem in tudi nam teologom. V naslednjem letu ni bil več profesor na teologiji, temveč je predaval grščino na gimnaziji. Čeprav so se Avstrijci 1849 vojskovali na Ogrskem in v Italiji, je dal Celovec zopet videz mirnega mesta. Mladi 18. letni cesar je prišel v Celovec, kjer se je njemu na čast pripravilo veliko slavje. Slišal sem in tudi bral v časopisu, da ni povsod tako kot v Celovcu in naša vojska ima velike težave v Italiji in na Ogrskem in nisem prišel v skušnjavo uživati dvomljivo čast in srečo biti vojak in iskati lovorike na bojišču.

Koncem šolskega leta 1849 je več ogrskih huzarjev pobegnilo iz Judenburga z namenom da pomagajo svojim bratom na Ogrskem v borbi proti Avstrijcem. Šli so preko Šentvida in Celovca, da pridejo preko Maribora in Ptuja na Ogrsko. Prebivalci Šentvida so hoteli preprečiti begunce na njihovi poti, vendar so jih huzarji obkolili in jim preprečili nadaljnjo pot. Profesor Romani se je zaradi tega srčno smejal. Huzarji so obšli Celovec in po stranskih poteh šli proti Velikovcu.

Sel, preoblečen v kmeta, je odjezdil iz Celovca v Maribor s sporočilom da prihajajo huzarji. Takrat brzojava še ni bilo. Huzarji so zajeli tega sla, ki je jezdil poštnega konja. Prepričeval jih je. da je to njegov konj, ki ga je kupil na sejmu. Niso ga pustili naprej, temveč je moral jezditi za njimi. V Marenbergu se je kolona ustavila, da nahrani konje in to je izkoristil sel, uspelo mu je pobegniti in v Maribor je prišel uro pred prihodom huzarjev. Vojaštvo je takoj šlo na položaje in v neki ozki dolini so jih zajeli. Sedem konj je bilo ustreljenih in pobeg iz tega kroga ni bil več mogoč. Kolovodjo upora stražmojstra in štiri korporale so kmalu ustrelili. Nekaj tednov kasneje sem se domov grede oglasil v Mariboru in moj nekdanji vojni tovariš profesor Gasparič mi je pripovedoval o tragičnem koncu teh domoljubov. Pokazal mi je dva zlata prstana, ki jih je dobil v spomin od stražmojstra. Kot očevidec mi je pripovedoval kako je eden med tistimi, ki je bil določen za ustrelitev, zakričal:" Mi nismo razbojniki, temveč veliki domoljubi, pripravljeni umreti za našo domovino, streljajte v sodrgo, ki ne zna drugega kot moriti in krasti!" Takšen grob govor je za te reveže opravičljiv, ker imajo v svojem stališču prav. V svojem domoljubju so bili prepričani, da niso storili nobenega velikega zločina, če so prelomili vojaško prisego.

Leto 1849 je za mene pomembno leto, kajti 25. julija 1849 sem bil posvečen v duhovnika.

Konjice, 4. avgusta 1879.

Teologije sicer nisem v celoti absolviral, vendar je škof vsako leto tri teologe ordiniral. Tokrat so bili izbrani Paar, Jaritz in jaz in to predvsem zato, ker nismo leta 1848 podpisali peticije. Godilo mi je, vendar nisem bil siguren in nisem nič pisal ocetu. Tik pred koncem šole je zvedel od kaplana Trabanta, da pridem na počitnice kot novomašnik. Kot so mi rekli, je to očeta tako razveselilo, da je kar ozdravel, ker je bil pred tem že zelo bolan. Bog bi ga verjetno ozdravil tudi brez te vesti. Ker pa je njegova ozdravitev bila povezana s to vestjo, so nastale govorice, da je sinova vest ozdravila Novaka. Zaradi ordinacije sem odšel v Štandraž, kjer sem s svojimi kolegi prejel mašniško posvečenje. Nato sem se podal na pot preko Maribora in Celja. V Mariboru sem obiskal nekaj oficirjev in vojakov kot duhovnik, ki so me še pred nedavnim videli v beli vojaški suknji in niso mogli razumeti, da se lahko tako spremeni iz vojaka v duhovnika. Moja pokojna sestra Barbara, dober in veren otrok, me je, ko sem prišel domov, s solzami v očeh prosila za blagoslov in rekla:" To ti je mati v nebesih izprosila. Prvo mašo boš namenil njej, ali ne ?"

Z mojim velikim dobrotnikom, gospodom dekanom Reitzem sem se pogovarjal zaradi nove maše. Ta dober človek mi je ponudil svečano kosilo ob novi maši in dal mi je prosto voljo, da lahko na gostijo povabim kogar hočem. Iz moje skromnosti sem mu predlagal, naj on povabi tiste, ki bi jih želel videti pri mizi.

Na 3. nedeljo avgusta je bilo tako daleč. Zgodaj zjutraj so pokali možnarji na Nečemerjevem bregu in neznani muzikanti so naznanili slavje tega dne, ko sem lahko imel prvo mašniško darovanje.

V župnišču sem imel na razpolago lepo sobo, ki jo pa nisem uporabljal. Želel sem stanovati v domači hiši, v skromni sobici, v kateri sem prebival kot študent.

Vsi nismo več mogli spati, zdramilo nas je jutranje zvonjenje, glasba in pokanje možnarjev. Oče se je z brati in sestrami glasno zahvalil Bogu, da so lahko doživeli ta dan. To mi je godilo, vendar sem se spomnil, kar so pripovedovali stari duhovniki, da je bil za njih najlepši dan v duhovniškem stanu dan maše. Približevala se je 10. ura. Prišli so duhovniki iz okolice in skupaj smo šli v župnišče, kjer smo oblekli mašniška oblačila in začel se je svečan prihod v cerkev. Na čelu so bili muzikanti, nato pa asistenti Trabant, Centrih, Mikuž, Urankar, Fon, Ramor, Zupančič, Špan, Svetlin, nato pa moja malenkost, v spremstvu arhidiakonov Svetlina iz Leskovca in dekana Reitza. Gospod Centrih iz Rajhenburga je imel lepo pridigo, v kateri je omenil tudi mojo vojaščino, kar je povzročilo pri poslušalcih veliko pozornost. Neki odsluženi vojak je po svečanosti dejal: "Iz vojaka postati duhovnik je pač tako velika sreča, kot da prideš iz pekla v nebesa!" Bilo je opravljeno tudi darovanje, ki pa ni dalo veliko, pa vendar le nekaj.

Po končani službi božji, pri kateri so mi veliko prišepetevali, tako da sem v tej zmedi hotel zapeti Orate fratres. Po istem vrstnem redu smo se vračali v župnišče. Na gostiji so bili poleg duhovnikov moj oče, teolog Simandl, sosed Nemanič z ženo in nekaj uradnikov iz Rajhenburga in Brežic. Izpolnila se je želja mojih staršev in moja. Dosegel sem duhovniški stan, vse ostalo, to je če bom srečen ali nesrečen, vse je v božjih rokah.

Po novi maši sem večji del časa bil doma, v družbi krajevne duhovščine, s katero sem obiskoval duhovščino v soseščini.

Konjice, 4. avgusta 1879.

1850

Prehitro so minile te zadnje počitnice. Pot nazaj v Celovec, kjer bom obiskoval 4. letnik, je vodila preko Zidanega mosta. Do tja me je peljal stric Štefan Riher. Od Zidanega mosta do Ljubljane sem se peljal z vlakom. Tu sem ostal en dan v družbi starega gubernijskega praktikanta, ki je tega dne končno dobil dekret za pisarja v Trebnjem. Imenoval se je Peer in umrl je pred dvema letoma kot upokojenec v Ljubljani. Pot sem nadaljeval s poštno kočijo preko Kranja, Tržica in Ljubelja.

Zadnje, četrto študijsko leto je bilo zelo prijetno. Udobje je bilo v prednosti da se zjutraj celebrira sveto mašo. Mi duhovniki alamni nismo imeli nobene klavzure. V četrtem teološkem razredu sem mašo vedno bral pri kapucinih. Po maši smo si lahko privoščili zajtrk z denarjem ki smo ga dobili za mašo. S kolegi smo šli v lokal pri sedanji železniški postaji.

Za Božič ali Veliko noč ali pa ob drugih praznikih v letu smo poizvedovali, kje bi potrebovali pomoč pri strežbi. Tako sem prišel v Šentvid, Feldkirchen, kjer sem bil z mojim kolegom Appeltom za Veliko noč. Starše je imel v Stranghofu pri Freudenbergu. Tu sem videl pasionske igre, ki jih igrajo na Koroškem in to ljudje iz dežele, ki zelo lepo prikazujejo trpljenje Kristusovo. Posamezne scene so zelo prevzele gledalce.

Direkcija semenišča ni bila prestroga in nihče ni imel razloga pritoževati se zoper spirituala gospoda Zorčiča, ki je pred leti vodil gojence lavantinske škofije, njegov predhodnik gospod Mihael Pikel (v nemilosti zaradi zloglasne peticije iz leta 1848) je prostovoljno odstopil in bil dušni pastir v Brežicah.

Prehrana v seminarju ni bila slaba in veliko gojencev, ki so potem postali kaplani, so se spomnili besed direktorja semenišča gospoda Pihlerja, da je v marsikaterem podeželskem župnišču hrana slabša, kot v seminarju.

Bolj ko se je bližal konec zadnjega študijskega leta, toliko bolj smo si želeli čim preje nastopiti mesto kaplana. Preden smo se razšli, je prišel k nam na spraševanje škof Slomšek. Vprašal nas je tudi o našem zdravju in telesnih močeh. Preden sem odgovoril na to vprašanje, sem pomislil, da bi sebi samo škodoval, ce bi rekel resnico. Kasneje sem zelo obžaloval, da sem svoje zdravje in telesno moc tako rožnato opisal. Kmalu sem dobil dekret iz škofije. Preden smo se razšli smo si medsebojno obljubili, da se bomo veckrat srečali in po 25 letih se bomo zbrali pri tistemu, ki je dosegel najvišji položaj. Medtem je že preteklo teh 25 duhovniških let, vendar nobeden iz tega letnika se ni povzpel po hierarhični lestvici do vrtoglavih višin. Pa tudi nobenega izgleda niso imeli kolegi za dosego visokega položaja, Paar je župnik v Gutendorfu, Jarič je župnik pri sv. Florijanu, Appelt je župnik na Koroškem, vsi ti našteti so živi. Za 25. ordinatiatsko leto sta prišla k Paaru v Gutendorf samo dva kolega, Appelt in Jakobič. Čas, kraj in okoliščine so bile odločilne za uresničitev naše želje.

Vedel sem, da po absolvirani teologiji ne bom imel dolgih počitnic in zato sem želel čim preje priti domov, da bi se lahko podal na pot iz Marenberga preko Dobelbacha do Graza s poštno kočijo. Od tu sem se peljal z železnico do Zidanega mosta in naprej s krško poštno kočijo.

Gospod dekan Reitz me je gostoljubno sprejel. Pretežno sem bil v njegovi družbi in v družbi kaplana Trabanta.

Z veliko radovednostjo sem pričakoval nastavitveni dekret. Po približno desetih dnevih sem ga dobil. 20. avgusta sem nastopil službo kaplana na Razborju v dekaniji Laško. Sedaj mi je bilo jasno, zakaj me je knezoškof vprašal za moje zdravje in žal mi je, da sem se pokazal krepkega. Kot študent sem veckrat šel ob Savi mimo Razbòrja in videl visoko v hribih cerkveni stolp Razborja. Sedaj se spominjam, da mi ni nikoli prišlo na misel, da bi nekoč tu kot dušni pastir pasel ovčice knezoškofa Zimmermanna. Vendar pregovor pravi, da je vsak začetek težak, zlasti za mladega duhovnika, ki nima pravice, da dobi za začetek neko dobro službeno mesto. Tako so mi pripovedovali starejši duhovniki in menili, da Razbor ni ravno tako slabo mesto, čeprav leži višje. Odločil sem se, da se v nekaj dnevih preselim tja. Župnik je samotno živel v hribih in menil sem, da ne potrebujem preveč dragocene opreme, zato se tudi nisem zadolžil. Nekega dne je oče naložil na voz pohištvo, ki sem ga imel v svoji sobi doma na Polšci št. 12, kar je naredil videmski mizar Papež. S plahtami sem pokril pohištvo, ne toliko zaradi cestnega prahu, temvec zato, da ljudje ne bi bili toliko pozorni na pohištvo. Tako me je moj 60-letni oče odpeljal na moje prvo mesto kaplana. Vso pot je bil dobre volje, tudi ko se je pot vzpenjala strmo proti Razborju. Ta strmina je bila precej dolga in hoja je bila vse težja, tudi konji so morali vmes počivati, potem mi je oče dokazal, da je za mene kot začetnika takšna pokrajina zaželena. Rekel mi je: " Imaš različne sorodnike in želeli te bodo obiskati, vendar ta težak pristop jih bo odvrnil, zlasti nekaj tvojih tet, ki so že stare in to je sreča za tebe. Bilo bi ti nerodno, ker jih ne bi imel s čim postreči, kar pa ne bi mogle razumeti, da tebi kot duhovniku to ne bi bilo mogoče. Končno pa ne boš ostal tukaj za vedno!" Če bi mi to rekel nekdo drug, potem bi bil zelo užaljen. Ker mi je pa to rekel moj oče, sem vedel da je na tem veliko resnice. Razborski župnik Jakob Paltauf (še edini živeči župnik, pri katerem sem bil kaplan) se je pred menoj obnašal zelo objestno, vendar sem si mislil, saj ni še nikogar požrl, tudi mene ne bo. Opazil sem da v tem uživa, če bom imel pred njim veliko strahospoštovanje. Večkrat sem pokazal strah pred njim, on pa svojo moč. Kmalu sem ugotovil, da on tako ne misli resno, zato sem lažje prenašal njegovo despotsko obnašanje. Ko je opazil da mu popuščam, je šel še dalje in med farani je začel manifestirati svojo moč. To sem nekako prenašal in pred ljudmi nisem hotel biti zapostavljen in v meni je nastal močan notranji boj. Nisem hotel reagirati, ker so takrat župniki polletno pisali karakteristiko kaplanov. Kako lahko bi o meni napisal nekaj, kar bi mi lahko škodovalo, zato raje potrpim, saj sem se pri vojakih naučil potrpljenja.

Šele v drugem letu, ko je napisal o meni že dve karakteristiki, v katerih me je opisal kot skromnega in miroljubnega, sem se odločil odločno nastopiti in mu dati malo lekcijo za vse nazaj. Dolgo sem se pripravljal na ta korak, ki je bil uspešen in meni je to pomenilo veliko olajšanje. Nekega večera po večerji je zopet začel zbadati po svoji navadi. V začetku sem bil miren in se obvladoval, vendar ne dolgo. Obnašal se je vse bolj grobo. Rekel sem mu, da se pri vojakih nobeden oficir ni tako grobo obnašal do mene, kot on. Rekel sem mu, da se ga nikoli nisem bal, ker sem vedel, kaj moram delati in da nima župnik do kaplana nobenega posebnega položaja glede na hierarhičen red, razen da piše karakteristike svojih kaplanov. Moj nastop ga je presenetil. Opravičil se mi je, njegov jeznorit značaj ga privede v takšen položaj in v sebi ne čuti sovraštva do mene zato mi ponudi roko in obljubi, da me ne bo več napadal. Od takrat naprej je še kar držal besedo, vendar nisem imel želje še dalj časa ostati na Razborju. Samota me je vse bolj naredila melanholičnega in začel sem si domišljati, da sem zbolel na pljučih in bom kmalu umrl. Tri leta so pretekla in potem sem zaprosil stolnega prošta Friedricha v Rimskih toplicah za premestitev, ki mi je bila ugodno rešena, premeščen sem bil v Laporje. Župnik Košenina v Laporjah pri Slovenski Bistrici je bil kot župnik veliko bolj prilagodljiv. Bil je vesel če ga ljudje niso preveč nadlegovali z dušebrižniškimi zadevami, da se je lažje posvečal svojem gospodarstvu. Ljudje so to dobro vedeli, zato so se obračali na kaplana. Zaradi tega ni bil na mene ljubosumen, kar mi je bilo kar prav. Ceprav je bil Košenina precej glasen človek, nisem imel razloga biti nezadovoljen. Gospodinja je zame zelo dobro skrbela. Po sedemnajstih mesecih v Laporjah sem dobil dekret, s katerim sem bil junija 1855 premeščen kot kaplan v Rogaško. Dekan Wessermayer se je odselil v Pliberg na Koroško, Hoffaut Jurij je bil provizor, jaz pa kaplan. Bližina toplic je bila prijetna, saj sem pridno koristil kopanje in goldinarji, ki sem jih prinesel seboj, so kmalu skopneli in tako ni bilo nič več s kopanjem. Razširila se je kolera, predvsem v občini Šent Jurij in duhovščina je bila zelo izpostavljena tej hudi bolezni. V neki hiši so umrli vsi razen gospodinje. Večino sem še sprevidel z zakramenti. Ko sem prišel do hiše, so se odprla okna in tu sem počakal. Medtem sta umrla dva krepka moška, ki ju je okraj postavil za bolničarja z dnevno placo 5 goldinarjev. Duhovniki smo bili z božjo pomocjo obvarovani te bolezni. Zaradi pojava te bolezni so gostje zapuščali toplice v Rogaški slatini. K sreci je epidemija po nekaj tednih prenehala.

Bližina Hrvaške in mejna reka Sotle mi ni bilo všeč, pa tudi kaplanovi dohodki so bili zelo mali. Pisal sem Slomšku in ga zaprosil za drugo delovno mesto. On je rad uslišal prošnje svojih duhovnikov in po pol leta sem bil decembra 1855 premeščen v Šentvid pri Ponikvi. Župnik Hočevar je bil dober, plemenit in izobražen človek, star 60 let. Zelo veliko je bral in njegov odnos do mene je bil odličen. Vse bolj sem opažal, da si je popoldan gasil žejo. Ker pa je bilo znano da je šentviško vino kislo in se ga ne

more jemati kot zdravilo, zato je to mojem dobrem župniku le slabo koristilo. Leta 1857 je umrl zaradi vodenice. V Šentvidu sem bil Kaplan samo eno leto, to je do 1856. V naslednjem letu sem prišel kot kaplan na Ponikvo, ki je oddaljena od Šentvida samo uro hoda. Moj predhodnik je bil sokrajan Ivanc, ki je bil v Jurkloštru za kurata. Sedaj pa je dekan v Šmarju pri Jelšah. V tistih časih je bilo mesto kaplana na Ponikvi zelo želeno mesto, že zato, ker je to bil rojstni kraj škofa Slomška. Večkrat je obiskal svoje vaške tovariše in sošolce. Takratni župnik Keše je večkrat poudaril, da je mesto kaplana na Ponikvi zelo cenjeno. Razumljivo je, da sem zelo rad odšel tja. kjer sem preživel pet lepih in nepozabnih let v mojem štirinajstletnem duhovniškem poklicu. Farani so bili bolj premožni in naklonjeni nam duhovnikom. Župnik Keše je znal ljudi pridobiti za sebe in mene in so nam vedno izkazali izredno gostoljubnost.

Ob beri pšenice ali mošta se sploh ni moglo oditi od ene hiše do druge. Povsod je bila bogato obložena miza. Keše je bil znan kot zelo veder mož in je zato imel veliko obiskov, kjer je vedno bilo zelo veselo. Znal je pritegniti ljudi. Tudi škof Slomšek ga je imel rad in zelo rad je prišel iz Maribora k nam. Večkrat nas je presenetil ob nedeljah. Nekoč je bilo prvič, da je njegov sluga pred 10. uro brzojavno sporočil škofov prihod. Bil sem v veliki zadregi, ker za mašo ob 10. uri nisem imel pripravljene dobre pridige. V tem, ko sem hotel stopiti na prižnico, pride škof Slomšek v zakristijo z namenom, da stopi na prižnico mesto mene. V šali me vpraša, če mu dovolim, da pridiga mesto mene. V zadregi nisem znal odgovoriti drugega, kot zelo krepak "Bog lonaj!"

Slomšek je bil, kot splošno znano, pri svojem delu resen, tudi strog, tako da so se ga tudi bali, če je opazil, da se pri pastoralnem delu ni delalo tako, kot bi se moralo. Kot človek je bil plemenita duša, svoje duhovnike je spoštoval in cenil. Zadovoljen je bil, če je bilo veliko ljudi okoli njega in če so se do njega obnašali neprisiljeno. V Ponikvi je rad obiskal nekatere gostilničarje, ki so bili njegovi prijatelji še iz otroških let Ob takšnih priložnostih je župnik Keše pripravil srečanja, katerih se je Slomšek zelo rad udeležil, kjer so skupaj obujali spomine na otroška in šolska leta. Vse to je zelo ugodno vplivalo na celotno faro Ponikva.

Tu sem začel resno razmišljati o samostojnosti in se prijavil na izpit za župnika in leta 1859 sem odpotoval v Šentandraž z namenom da opravim ta izpit. Izpit sem uspešno opravil in prišel na faro sv. Roka na Sotli. Zaradi slabih življenskih pogojev sem odstopil od te fare, kar pa mi je povzročilo težave v konzistoriju in rekli so mi, da bom še moral čakati na mesto župnika. Prevzel me je nemir in nisem imel želje za vedno ostati kaplan, pa čeprav se mi je dobro godilo v Ponikvi. K sreči nisem moral predolgo čakati na mesto župnika. Spomladi 1861 sem dobil dekret za provizorja k sv. Antonu na Pohorju. To mesto je bilo razpisano, na katerega sem se prijavil in 8. septembra 1861 sem dobil dekret za župnika. Škof Slomšek mi je izrecno poudaril, da ne bom dolgo ostal tam gori in na njegove besede se je zanesti. Torej sem nastopil službo pri sv. Antonu z dobrim upanjem na bodočnost, vendar prišlo je drugače. Leta 1862 je nenadoma umrl Slomšek. Kratko pred tem, 1. februarja 1862 je požar uničil župnišče in vse moje stvari. Tu mi je naredil s svojo plemenitostjo še zadnjo uslugo. Med duhovniki je organiziral akcijo zbiranja pomoči za mene. Imel sem veliko težav pri gradnji novega župnišča, tudi zdravstvenih. Leta 1864 sem zbolel za tifusom in prepeljali so me v mariborsko bolnišnico. Od 25. avgusta do 8. septembra 1864 sem brez zavesti ležal v bolnici usmiljenih sester v Mariboru. Zahvaljujoč božji pomoči in skrbni negi sem ostal živ. Po ozdravitvi sem bil po nalogu zdravnikov še pol leta rekonvalescent, kar so mi podaljšali, ker mi je v Grazu že sedaj pokojni škof grof Attems dal upanje, da lahko dobim faro, katero si želim, če sprejmem mesto hišnega duhovnika pri grofu Pallfyju v Stubingu. Ponujeno mesto sem sprejel, imel sem pa tiho željo da bi se mi ponudila priložnost vrniti se v pastoralo. Nepričakovano je preteklo 50 let življenja in opazil sem, da z mojim zdravjem in telesno mocjo ni najbolje, zato sem se odločil, da se odpovem dobrem zaslužku in bom skrbel odslej le za svoje zdravje, v kolikor mi bo stala ob strani božja previdnost. Hitro so mi pretekla ta leta v miru in postal sem starec. Leta o katerih piše v svetem pismu "Ne dopadejo se mi več" so me dosegla. Matematično sem ugotovil, da mi je po zakonu narave na razpolago le še malo časa, da naredim obračun svojega življenja. Ko sem postajal starejši, sem vse bolj obžaloval, da nisem prevzel neke fare, da bi lahko umrl v svojem poklicu. Človek postaja star in starost je bolezen in če pride poleg še ena, potem jih pa je več. Popolnoma naravno je, da se človek ne počuti nelagodno v nobenem gradu ali knežjem dvorcu, temveč le v lastnem župnišču. V pokoju sem kot hišni duhovnik pri grofu Pallfyju v Stanzfenu in Stubingu in tu pri knezu Windischgrätzu sem imel priložnost se prepričati, da ni resnične sreče in zadovoljstva v hišah in dvorih knezov in kraljev, da je svet sicer lep, so pa ljudje, ki ga spreminjano v dolino solz. Če mi bo dano živeti še nekaj let, bom bežil, kar sem doživel v pokoju. Morda bo potem bralec razočaran, mislec da sem med najsrečnejšimi in najbolj preskrbljenimi.

Dalje kot se živi, več izkušenj se pridobi in končno pride do prepričanja o neizpodbitni resnici, da človek resnično srečo najde v svoji notranjosti.

Konjice, 7. avgusta 1879
Jožef Novak

Naš beg v Argentino

Katja Zorc de Kobi

Leta 2004 je slovenska ambasada v Buenos Airesu priredila razstavo slovenske emigracije v Muzeju priseljenstva (Museo de los inmigrantes) v bližini pristanišča. V tem zbirnem sprejemnem centru so milijoni priseljencev preživljali prve dni po svojem prihodu v Argentino.

Resnično se mi zdi, da je bila to izredna zamisel za tiste reveže, ki so prišli brez denarja, pregnani, lačni, brezdomci, begunci, ko so za mesec dni dobili bivanje in oskrbo v tem zatočišču, kjer so tudi lahko uredili zakonsko predpisane zadeve, si preskrbeli dokumente, izkaznice, itd. Vsak je imel pravico do tridesetdnevnega brezplačnega bivanja, da si je v tem času lahko poiskal stanovanje.

Spalnice so bile deljene za moške in ženske po 300 oseb (150 dvojnih ležišč) v vsaki dvorani. Imeli so skupne čiste umivalnice in tuše, dobili so tudi zajtrk (belo kavo ali matee z mlekom in kruhom), kosilo, večerjo, torej dva polna obroka z mesom.

Ko je prenehalo množično priseljevanje v Argentino, so to ogromno stavbo z dvoriščem in parkom preuredili v muzej priseljenstva v katerem so zastopani vsi narodi, ki so v stoletjih prihajali v Argentino in prišli v to lepo, radodarno in prijetno državo, ki je na žalost že od nekdaj bila slabo upravljana in koruptna.

Ko sem stopila pri otvoritvi razstave na dvorišče oz. park pred muzejem, sem se z grenkobo spomnila tistega božičnega večera leta 1947, ko sem se z vlakom iz Rosaria, kjer smo se izkrcali, pripeljala na postajo, ki stoji ravno na trgu Retiro nasproti emigrantskega hotela. Ker nismo vedeli kam in nismo imeli tudi več denarja in ne znancev v Buenos Airesu, nas je nekdo ob treh zjutraj na postaji napotil v emigrantski hotel, češ da bomo tam dobili zavetje. Naša trgovska ladja Liberty je namreč pristala v Rosariu kakih 300 km severno od Buenos Airesa ob reki Parana, kamor je bila namenjena tovoriti žito. Tako smo se iz Rosaria v Buenos Aires pripeljali z vlakom. Takrat sem prvikrat res občutila, da sem daleč od doma in domovine, da je to sedaj resno življenje. V tistih prvih letih v Italiji smo imeli še upanje, da se bomo vrnili domov in so vse težave in tudi lakota izgledale kot neko prehodno stanje, kot neka pustolovščina, ki se bo končala in bomo kmalu spet doma. Vendar, ko sem stala na trgu Retiro pred angleškim stolpom (zahvala Angležem za vse kar so izropali iz Argentine), sem začutila, da se sedaj začenja novo življenje, trdo, hudo in v tuji okolici. Ko so nas sprejeli tisto božično noč v sprejemnem centru, sva s sestro Mišo dobili dvojni pograd v sobani, kjer je bilo 300 Italijank iz Kalabrije in Sicilije, ki so vpile, smrdele in se na vse strani prerekale. Najina moža in oče so dobili prostor v moški sobani. Presenečena sem bila, kako dobro je bilo vse organizirano z ambulanto, ki je bila neprekinjeno dostopna, z zdravniki, pisarnami za dodelitev dokumentov in izkaznic, jedilnic in postrežbo v jedilnicah.

Drugi dan je bil Božič. Nekdo je prišel in rekel, da je tu več Slovencev in da gremo skupaj k maši v neko slovensko cerkev v Docksudu, to je v južnem delu pristanišča za manjše ladje, precej reven del mesta (Boca), tipičen po svojih pločevinastih živo pobarvanih hišicah. Kam smo prišli, sem si pomislila, v kako siromaštvo! Seveda, to je bilo prvo kar sem videla v Buenos Airesu in ne tiste palače argentinske oligarhije, ki je v tistem času še živela v neki vrsti fevdalizma - v severnem predelu mesta. Ti ljudje so še imeli po deset oseb služinčadi. Stanovati v stanovanju in ne v hiši in brez moške služinčadi v tisti družbi ni bilo priporočljivo. Veleposestniki so imeli na sto tisoče hektarov zemlje in tisoče glav živine. Preživeli niso nobene vojne in nikdar niso bili lačni. Vsega je bilo v izobilju in poceni. Tudi ni bilo videti beračev in prosjakov. Vsakdo je lahko dobil delo. (Danes je na vsakem vogalu kup beračev, otrok in odraslih). Na posestvih so sicer delavci stanovali v zelo preprostih kočah, stradal in zmrzoval pa ni nihče. Torej prvi dan v Buenos Airesu je bilo veliko razočaranje v tistem zanikrnem delu mesta s čisto majhno slovensko cerkvico, kjer smo bili pri maši. Ko smo se vrnili v emigrantski hotel, nas je čakalo drugo presenečenje. Dvorišče in park so bili polni šotorov s pogrnjenimi mizami za božično kosilo. Pri naši mizi so slučajno stregle slovenske šolske sestre z jedmi, sladicami in sladoledom, vse na račun države. Mala tolažba. A kje so bili tisti krasni božični večeri v moji mladosti v ribniškem gradu pri starih starših, svečani, tradicionalni, polni spoštovanja za ta velik praznik in zvečer sani, sneg, kraguljčki, ko smo se peljali k polnočnici, zaviti v topla in mehka krzna.

Pomislila sem na naše zadnje bivanje v Evropi, v taboru Bagnoli pri Neaplju in se še danes spominjam, kako sem se poslavljala od Evrope. Zvečer sem stala na palubi ladje. Bil je mesec november in gledala sem lučke Neapeljskega pristanišča, dokler se tudi zadnja ni ugasnila. Pluli smo v črno noč, v neznano usodo in neznano deželo. Ladja je bila neka stara Liberty. Te ladje so Američani gradili na hitro

med vojno za transport materiala in ljudi. Enostavno grajene, rekli so jim škatle. Bile so nestabilne in nič kaj varne. Ali to je bila naša edina možnost, ker smo že mesec dni čakali na prevoz, ki ga je obljubljala Mednarodna begunska organizacija (IRO). Po naključju smo našli prevoz na tej trgovski ladji, ki je šla v Argentino tovorit žito. Prevoz smo seveda plačali. Ladja se je imenovala Atlantic Wind. Kapitan je bil Grk, plula pa je pod panamsko zastavo naravnost v Rosario, kjer je veliko pristanišče za žitarice. Že drugi dan po odhodu se je vreme poslabšalo. Tretji dan smo pa prišli v strašno nevihto v Lionskem zalivu, da smo vsi sedeli okoli kurilnice v centru ladje, medtem ko so valovi metali ladjo na vse strani in pljuskali čez celo palubo. Na poti smo srečali neki tanker, ki je izgledal kot orehova lupinica, ki jo je brez cilja metalo sem in tja. Počasi je nevihta ponehala in peti dan smo po mirnem morju zapustili Sredozemlje in skozi Gibraltar prišli na Atlantik. Zdel se mi je miren in neskončen. Čez nekaj dni smo zagledali Kanarske otoke, plavi hribi, ki so štrleli iz morja. Potem je vožnja normalno potekala, imeli smo tudi nekaj smeha in veselja, ko so nekem precej primitivnem gospodu razlagali, da je ekvator pobarvan z rumeno črto in je potem treba zavirati, da ne bi ladja zdrsela na jug.

V Rosariu smo se izkrcali in poiskali vlak za Buenos Aires. Zelo me je presenetilo, da je tudi tretji razred imel jedilni voz in smo zelo poceni večerjali. Evropa je bila še vedno pod vplivom vojnih razmer in pomanjkanja, v Argentini pa je bila hrana zelo poceni in je bilo vsega v izobilju.

Ostali smo mesec dni v priseljenskem centru. Jaz sem zbolela, moj mož, ki je doštudiral pravo na univerzi v Padovi, pa je pa dobil delo kot delavec v veliki pivovarni. Knjigovodja v tej pivovarni je bil nek stari Avstrijec, ki je živel v skromni hišici blizu pivovarne. Ta nam je ponudil sobo s souporabo kopalnice, pod pogojem, da bi mu vsak dan skuham evropsko večerjo. Največkrat so bili to kruhovi cmoki z mesno omako. To sem res delala vsak večer več kot leto dni. Potem štirideset let nikoli več. Gospod Schramm, tako mu je bilo ime, se je vsak večer najedel domače hrane in napil argentinskega vina, mi smo pa leto dni pri njemu zastonj stanovali v zasilno opremljeni sobi. Najprej nismo imeli niti omare, tako da smo obleko obešali na napeljano vrv, edina postelja je bil nizki pograd, za odejo pa smo imeli stare plašče, ki smo jih še v Italiji dobili od ameriškega Karitasa. Predmestje, kjer smo prvo leto stanovali, se imenuje Mataderos (klavnice), ker so tam res velike klavnice, kjer dnevno koljejo desetttisoče glav živine Če je vreme vlažno in piha severovzhodni veter je smrad neznosen. Čisto svojevrsten duh po klanju, krvi in smrti. Počasi smo dobili boljše službe in se preselili v lastno stanovanje tudi v predmestju a v lepšem kraju z vrtom in lepimi vrtnicami, pač pa ob neasfaltirani cesti, tako da sem do asfalta, kjer je ustavil avtobus imela 200 metrov. Ker me je bilo sram priti z umazanimi čevlji v elegantno pisarno, sem si položila opeko (cesta tudi ni imela pločnika), da sem, če je bilo mokro, preskakovala te položene opeke. Netlakovane ceste v Buenos Airesu so sama zemlja, tako da so v deževnem času take kot zorane njive. Več kot tri ure sem se vsak dan vozila v službo z avtobusom, vlakom in podzemno železnico. Delala sem kot tajnica v veliki firmi, ker sem znala več jezikov. To je bil začetek našega revnega življenja. Tudi mož je potem dobil delo v pisarni. Dosti smo delali in tudi imeli srečo. Spoznali smo dosti novih prijateljev in se prilagodili novemu okolju. S časom smo se osamosvojili v tekstilni panogi, najprej s pleteninami in konfekcijo, potem pa še s kopalnimi oblekami ter smo ustanovili svoje podjetje. Sezidali smo industrijsko poslopje in nam je dolga leta posel dobro tekel.

Ker nisem imela otrok, je bil velik dogodek, ko je moja sestra Miša dobila hčerko Marjanco, ki je v mojem življenju važna oseba. Dala mi je dosti skrbi, pa tudi dosti veselja in sreče. Kasneje smo se zopet preselili v boljši predel in kupili vilo, v kateri še danes stanujem. Kako so drvela leta še danes ne morem verjeti. Vedno se je dogajalo toliko stvari. Po osmih letih v Argentini sta tudi prišli moja mati in moja sestra, ki se je poročila z argentinskim posestnikom in ima tri otroke, ki so tudi moji nečaki. Veliko je bilo sprememb, doživetij, družbe, dela, potovanj itd. Najsrečnejše čase pa sem preživljala na farmi, katero sva z možem kupila na deželi kakih 800 km daleč od Buenos Airesa in tam bila res srečna. Mislim, da sem tam spoznala resnično Argentino in tiste preproste ponižne, pogumne in tudi prefrigane gauče. Dosti dobrega in dosti hudega sem preživela ob njih. Na žalost sem morala po smrti mojega moža posestvo prodati.

O tem posestvu na severu Argentine sem napisala spomine v španščini. Ti spomini bi bili morda zanimivi za tiste, ki poznajo deželo in okoliščine. Santiago je ena najstarejših argentinskih provinc, mesto Santiago pa je bilo prvo, ki so ga ustanovili španski osvajalci, ki so prihajali iz Peruja. Je tudi ena najbolj revnih in najbolj tipičnih provinc, kjer večina ljudi še govori indijanski jezik kečuo. Ta jezik še govorijo v severnem delu Argentine, kjer se je obdržalo dosti starih navad in običajev.

Kdor gre na rajžo, ima tudi kaj povedat

Spomin na naš prihod v Argentino leta 1867

G. Schnack
prevedla Katja Zorc de Kobi

Opisala bom svoje potovanje, kolikor se še spominjam po tolikem času. Zaradi tega mislim, da sem izbrala pravi naslov. Gre za moje prvo potovanje v inozemstvo, in to v Argentino, ko sem spremljala mojo sestro z otroci. 2. 12. 1866 smo zapustili naše mesto Kappeln ob reki Schlei. Nekaj dni smo ostali v Hamburgu in smo se 14. istega meseca vkrcali na dvojambornik Antilope pod poveljstvom kapitana Böhma. Z nami je potovala gospa Heiland s svojim sinom in več družin iz Mecklenburga, ki so nameravale ustanoviti estancijo (farmo) za gospoda Krella pod vodstvom gospoda Heilanda, zeta gospoda

Wheelrighta (Angleža ki je zidal eno od železnic v Argentini). Bilo nas je dosti na tej majhni ladji. Poleg posadke bila na ladji še dva gospoda. Nihče ni vedel, koliko časa bo trajala vožnja in kakšne težave nas bodo še čakale. Ko so vzdignili sidra in smo zapluli navzdol po Elbi, nismo prišli daleč. Vse je bilo zaledenelo in obdajala nas je gosta megla, da nismo videli z ene strani ladje na drugo. Slišali smo zvonce in piščali in zaradi tega sklepali, da so v naši bližini še druge ladje in se zelo bali, ko smo poslušali kako se led lomi ob stenah naše ladje. Ne zaman, saj smo kmalu zvedeli, da se je v tisti noči potopilo več ladij. Ko je sonce zasijalo in predrlo meglo, smo res videli več ladij, ki so ležale na obrežju in druge, ki so kakor mi, plule med ledenimi ploščami.

Prišli smo do mesta Glückstadt. Tam smo ugotovili, da moramo z Antilopo na popravilo nazaj v dok v Hamburg, saj ladja zaradi poškodb ni bila sposobna za dolgo plovbo. Ko smo prišli v Hamburg, sta se moja sestra in svak z otroci izkrcala, ker nam je naša dobra mati poslala več pločevink svežega prepečenca za dolgo pot. Ko so po dolgem času bila končana popravila in je bila ladja usposobljena za dolgo pot, je bil že februar. Zapustili smo Cuxhafen in v Severnem morju prišli v veliko neurje, ki nas je spremljalo skozi angleški kanal in Biskajski zaliv. Vse te dni so bili vsi potniki zaprti pod palubo, ko so veliki valovi neusmiljeno metali našo malo orehovo lupinico z ene strani na drugo. Končno je nevihta ponehala in smo imeli lepo vreme na celi vožnji. Včasih smo kar pogrešali malo tistega vetra iz prejšnjih dni. Čez nekaj dni smo pluli ob otoku Madeiri, in sicer ob nasprotni strani od Funchala. Zame je bil to krasen pogled, ker še nikdar nisem videla hribov.

Življenje na ladji je bilo precej monotono in dolgočasno. Včasih smo videli leteče ribe in trume delfinov. Spominjam se tudi, da smo srečevali veliko ladij in kljub temu, da je vožnja bila zelo neudobna, je vendar lepo potovati z jadrnico. Seveda vsi niso bili tega .mnenja. Dobra gospa Heiland je bila skoraj celo pot bolna. Moja sestra tudi ni bila pri moči ali vendar toliko, da je od časa do časa prišla na palubo, jaz pa sem bila mlada in sem vsak dan bila močnejša, čeprav sem pred odhodom doma imela tifus. Drugih potnikov se ne spominjam več. Naša družina se je držala skupaj. Moj svak Reun je bil prej kapitan dvojambornika in je zelo skrbel za nas. Na različne načine nam je skušal lajšati potovanje. Gospo Heiland je spremljal, ji stregel in pomagal njen sin Otto. Potniki smo imeli lastno shrambo za hrano, pripravljal pa jo je ladijski kuhar. V kuhinji so mu pomagale potnice. Velika sreča je bila, da na poti ni nihče zbolel. Kot sem že omenila, smo imeli potniki lastno hrano in shrambo v skladišču, ki je bila poleg moje kajute in sicer samo predeljena z leseno pregrado, tako da sem ponoči poslušala, kako so se podgane sladile z našimi jedili. Včasih je ponoči celo kakšna švignila prek mojih nog. Podgane so na vsaki ladji in mornarji pravijo, da je slabo znamenje če podgane zapustijo ladjo.

Mladi Otto Heiland je moral vsak dan razdeliti naše porcije in jih izročiti kuharju. Čeprav je bilo bivanje na ladji skrajno neugodno in neudobno, je le bilo lepo. Dneve in mesece smo gledali samo morje in nebo in čeprav tega takrat nisem tako razumela, sem v srcu le začutila neskončnost. Tako so minevali dnevi in ko smo 1. 5. 1867 zagledali obalo Urugvaja, je celo gospa Heiland prišla na palubo in se razveselila lepega razgleda in dobrega zraka po ravno pokošeni detelji. Upali smo, da bomo vsak čas na cilju, pa se je vožnja do pristanišča Rosario še kar vlekla. Po Rio de la Plata in Parana so nas včasih vlekli s čolni na vesla, ker ni bilo vetra. Po treh tednih smo končno prispeli v Rosario 24. maja 1867. Gospo Heiland sta pričakovala mož in najstarejši sin skupaj z gospodom Majerjem in vsi skupaj smo se odpeljali na posestvo prijatelja mojih sorodnikov kapitana Thompsona, kjer so nas sprejele njegove hčerke, katere so se že poznale z mojo sestro in svakom. Veselje snidenja je bilo veliko. Tukaj bi omenila, da je hčere kapitana Thompsona, sirote po materi, pripeljal iz Liverpoola moj svak, ko je bil kapitan na ladji gospoda Georga Krella. Takrat se je z njimi peljala tudi moja sestra, ter so se deklice ob tem nanjo zelo navezale. V Rosariu smo ostali približno tri mesece. Po priporočilu gospoda Wheelrighta je moj svak dobil mesto šefa postaje na novo zgrajeni železnici v Canada de Gomez, kamor smo se preselili 1. 8. 1867.

Razlog, da se je moj svak v tistih časih odločil za ne zelo privlačno Argentino, oziroma za okolico Rosaria, je bil ta, da je že večkrat prihajal v ta del sveta in tam že imel prijatelje, verjetno pa tudi zato, ker je bil iz svojih prihrankov kupil nekaj delnic železnice Ferrocarril Central Argentino, ki se je v tem času gradila. Še nekaj bi tukaj

omenila - med dolgočasnim potovanjem po reki Parana so se gospodje včasih odpravili s čolni na otoke na lov. Eden od lovcev pa je imel smolo, da je obstrelil vola, sicer ne dosmrtno, vendar so se vsi ustrašili in so se urno podali na ladjo. Potem ni šel nihče več lovit.

Canada de Gomez

Če danes pride kdo v mesto ali železniško postajo, ne bi verjel, da leta 1867 ni bilo niti enega poslopja, hleva, šupe ali delavnice, ki danes stojijo na tem mestu. Železniška postaja sta bili dve sobi in mala kuhinja. Hiša je bila dobro grajena in se še danes uporablja za pisarno in okence za prodajo vozovnic. Ko smo prispeli, je nasproti postaje stala še mala šupa, zraven pa vodnjak in kakor tudi majhen »corral« - ograda za domače živali. Ni bilo dreves in grmovja, razen enega samega pohabljenega paraisa (avtohtono drevo). Vse do koder je segel pogled je bila pampa, ravnina s trdo travo. Naši najbližji sosedje so stanovali tam, kjer je danes pokopališče in sicer v kompleksu rančev (bajte iz adobe - zemlje mešane z travo in slamo) obdani z zidom iste izdelave, za obrambo pred podivjano živino, ki se je pasla po pampi in ponoči tudi razgrajala okoli naselbin pa tudi zaradi drugih divjih živali, včasih pa tudi v obrambo pred Indijanci, ki so vpadali v naselja. Tam živeči Argentinci zelo vljudni in pošteni. Kot rečeno bilo je veliko živali, ki so se ponoči potepale po poljih, tako da je naša psica čeprav priklenjena, neko noč ubila lisico. Na drugi strani so naši najbližji sosedje bili rodbina Heiland, ki so z Mecklenburškimi delavci postavljali estancijo (farmo) Schönberg. Ta se danes nahaja med postajami Canada in Corea. Hospod Heiland in njegov sin, kakor tudi gospod Meier so bili že predhodno v tem kraju in izbrali ta prostor za bodočo farmo.

Sedaj je pa čas dragi bralec, da pogledamo v samo postajo. Prvi prostor je bil kar velik, z veliko mizo - šankom, ki je zavzemala skoraj celo dolžino sobe in izpolnjevala razne funkcije. En del mize je služil za železnico, prodajo vozovnic, prejem pošiljk in telegraf. Drugi del mize pa je bil neke vrste kavarna. Seveda smo najprej hoteli videti kje bo pravzaprav naše stanovanje. Odprli smo drugi prostor. Pogled je bil strašno neprijazen. Niti koraka naprej nismo mogli, ker je bilo vse polno stvari. Vreče, polne mrtvih jerebic, kozjih mehurjev napolnjenih z žganjem, žive jerebice in martinete (vrsta večjih jerebic), vse je mrgolelo. Groza. Toda tudi tega je bilo enkrat konec. Ko se je prvi vlak odpeljal, je tudi to vse izginilo. Z veliko mujo in dosti vode smo očistili opečni tlak, da smo lahko za silo postavili naše žimnice in tam prespali prvo noč. Kavo, ki nam jo je ponudila kuharica domačinka smo hvaležno odklonili. Kavo je namreč pripravljala v stari nogavici, napolnjeni z mleto kavo in na to vlivala vodo. Nam se je gnusilo. Pa tudi to se je kmalu končalo. Moji sorodniki so predvidevali tako situacijo in pripeljali s seboj pohištvo in kuhinjsko posodo, tako smo kar hitro napravili red v hiši in v tako imenovani kavarni, kjer smo za na vlak čakajoče potnike kuhali kavo in prodajali pečene jerebice, kar je bil kar dober stranski posel. Razumljivo je, da prvi časi našega bivanja niso bili lahki in prijetni in je dolgo trajalo, da smo vse očistili. Ker v hiši nismo imeli dovolj prostora za vse naše pohištvo, nam je železnica postavila leseno hišico tipa henly hut, kamor smo spravili vse naše stvari. Canada je bila najbolj ugodna postaja za vse severno in južno ležeče farme za potovanje v Rosario ali Cordobo. Prihajali so konjeniki iz angleških estancij na severu, in ko so gospodje čakali na vlak, so se okrepili z domačim kruhom, sirom in pijačo. Konji in hlapci, ki so čuvali konje na prostem, pa so ostali zunaj in čakali, dokler se ni gospodar vrnil. Na jugu so bila samo velika posestva staro naseljenih Argentincev, večina zelo rezerviranih in ošabnih. Na severu je bilo tudi nekaj nemških posestnikov, ki so tudi prihajali in se oglašali pri nas, ko so prihajali na vlak. Tako je minila zima 1867/68 in prišlo poletje.

To je bilo prvo poletje v novi deželi in je prineslo veliko težav. Z vročino je namreč prišla kolera in to tako hudo, da je požela tisoče žrtev, predvsem zaradi pomanjkanja preventivnih sredstev in zdravil. Pri naših najbližjih sosedih je umrlo kar sedem ljudi. Na Estanciji Schönberg pa trinajst, tistih ki so se z nami pripeljali na Antilopi. Družina Heiland je že prej zapustila Schönberg in se preselila v mesto Villa Maria, kjer je stari gospod Heiland dobil zaposlitev na postaji, kakor tudi sin Wilhelm in gospod Meier. Tudi tam se je širila epidemija. Zboleli so tudi naši prijatelji, vendar z božjo pomočjo preživeli. Ko so se razmere normalizirale, smo videli koliko ljudi je pomrlo. Naš ljuba gospa Heiland in otroci so se vrnili in z preživelimi nemškimi delavci nadaljevali delo v Schönbergu. Doživljali so veliko žalost, marsikaj bi še napisala ali se ne da pomagati temu, kar se je zgodilo in je treba pozabiti. Čas je hitel. Vživeli smo se v nove razmere in se trudili urediti prijazno bivanje doma. V splošnem je naše prizadevanje imelo uspeh in je naša kavarna tudi kar zaslovela ter smo našim strankam sedaj lahko nudili zavreto mleko. Imeli smo tudi vedno pripravljenih deset pečenih jerebic, ki so skupaj z domačim kruhom bile zelo zaželene. Ker smo imeli zelo malo prostora za družino, smo povečali stanovanje, tako da smo prezidali kuhinjo in dozidali prizidek. Prvi prostor, prehod v kuhinjo, je bil obenem moja izba, kamor sem lahko postavila samo posteljo in umivalnik. Kuhinja ni bila majhna. Človek se hitro privadi na vse. Edino žabe, ki so popoldan priskakljale v kuhinjo, so bile gnusne, predvsem če smo morali skozi kuhinjo na dvorišče. Tudi sem nekega dne našla veliko kačo v kuhinji, ki pa je hitro izginila pod zid. Ni bila strupena. Počasi se je življenje izboljšalo in postalo bolj znosno. Na žalost se je prihodnje poletje zopet pojavila epidemija. Hvala Bogu, ne v tako hudi obliki. Verjetno je

pa tudi prebivalstvo postalo bolj previdno. Kot sem že omenila, so bili naši sosedje zelo ljubeznivi in uslužni. Ne samo najbližji ampak vsi v okolici. Ker je bil moj svak zelo priljubljen in pošten, je pri posestnikih v okolici dobil dovoljenje, da za domačo uporabo zakolje kako govedo, ki se je paslo v pampi. Lastniku je moral oddati kožo in plačati 15 bolivijskih pezov za vsako govedo. Takrat je bila to povprečna cena in si za to isto ceno lahko dobil kravo s teletom ali pa dobrega konja. Ovca je stala enega ali en in pol pezo. Življenje je bilo res poceni. Zelenjave in sadja je bilo zelo malo, dobili smo ga le redko iz Rosaria in ponudba je bila zelo majhna. Res je, da smo za postajnim poslopjem uredili mali vrt, ne spomnim pa se, da bi kdaj kaj pridelali. V naši kavarnici smo tudi začeli prodajati stvari, ki se Argentincem všeč, na primer poceni jedi, poceni obleko, itd., seveda vse v malih količinah. Včasih so se dogajale kar nevarne epizode, ko je kak pijanec želel več žganja, katerega mu nismo hoteli dati. Nekega dne sem bila sama v prodajalni, ostali so bili zunaj, ko je nezadovoljni gost, ki je stal pred šankom, potegnil nož, jaz sem pa že imela revolver v roki in sem ga tako prestrašila, da je hitro zbežal. Vsekakor se ta trik ne posreči vedno ali z božjo pomočjo smo se vedno rešili. Kako primitivni so bili nekateri domačini, prikazuje sledeče zgodba. Nekoč se je pojavil najmočnejši in najspretnejši »enlazador«, to je tisti, ki z lasom lovi živali, na svojem lepo osedlanem konju s srebrom okinčanim sedlom in uzdo. Bilo je več ljudi na postaji, ki so čakali na vlak iz Cordobe, ko je izjavil, da bo z lasom ustavil lokomotivo. Češ, če zmore najbolj divjega bika, bo tudi lokomotivo. Noben svarilni nasvet ni pomagal, odjahal je lokomotivi nasproti. Seveda so ga čez pol ure prinesli mrtvega in tudi lepega konja, žrtev neumnega, predrznega konjenika. Take nesreče so bile izjema. V glavnem je bilo manj nesreč na progi kot danes, ko se skoraj vsak dan v časopisu objavi kaka nesreča.

Prišli so počasi časi, ko se je naše življenje uredilo in smo poleg našega domačega dela imeli časa za druge opravke. Kuhinja je v glavnem bila moja naloga, ker je moja sestra imela več drugega dela. V lastni kuhinji smo tudi lahko iz ostankov mleka pridelovali maslo. Pekli smo kruh in ker smo vedno imeli obilo jajc, smo pekli tudi sladice za lastno uporabo in za prodajo. Družabnega življenja ni bilo dosti, ker nismo imeli prevoznih sredstev, edina možnost je bila, da smo jahali do oddaljenih prijateljev. Sestra in jaz sva se naučili jahati, medtem ko se je gospa Heiland pripeljala do postaje z volovsko vprego. Kadar je moj svak moral uradno potovati v Rosario, je vedno prišel nekdo od Heilandovih moških za naše varstvo. Gradnja železnice je vedno bolj napredovala in bilo je vedno več prometa. Če je stari gospod Wheelright prišel na inšpekcijo, je vedno prišel v našo kavarno na kako osvežujočo pijačo. Pri tej priliki mi je vedno prinesel kako darilce ali pa kako sladico od njegove žene. Bil je zelo ljubezniv stari gospod, eden od angleških pogodbenikov za graditev železnice. Pogodbeniki so dobivali od države po eno legvo, 12500 ha zemlje ob železnici. Ta zemlja se je pozneje večinoma parcelirala in so tu ob železniški progi nastajale vasi in mesta. Takih 25 tisoč hektarov je gospod Wheelright podaril svojemu zetu gospodu Krellu, ta pa je ustanovil estancijo Schönberg. Gospod Krell je pa podaril 100 ha zemlje gospodu Heilandu, kjer si je družina uredila posestvo in mlekarno. Vodsto v Schönbergu so pa prevzeli drugi ljudje. Ko so Heilandovi še bivali v Schönbergu, sva s sestro večkrat odjahali tja na obisk. Naše življenje je v glavnem bilo precej enolično, z občasnim presenečenjem. Leta 1869 je nepričakovano prišel polbrat mojega svaka Reuna, August Schnack in smo tako pridobili še enega člana v družino. Bil nam je v veliko pomoč. Pozneje sta oba brata začela obdelovati precej veliko posestvo severno od železnice, kjer sedaj pelje glavna cesta. Morali smo najeti hlapce, ki so orali in sejali pšenico in koruzo, želi in mlatili pa so s konji. Kakšen je bil dobiček, ne vem. Ko so potem izdali načrte za parcelacijo bodočega mesta, je bil moj svak prvi, ki je kupil dve parceli, za sebe in za brata. In kolikor se spominjam, je vsaka stala 50 bolivijanskih pezov. Moj svak je takoj skušal postaviti hišo. Prvo so začeli delati opeko in tako je na mestu današnjega trga nastala opekarna. Potem so prišli zidarji, mizarji itd. Samo železnino smo pripeljali iz Rosaria. Moj dobri svak Reuen je izrabil vsak trenutek prostega časa, da je prišel pogledat kako napreduje gradnja. Vse je kazalo, da bo postala prijeten dom. Ali človek obrača, bog pa obrne. Ubogi Peter Reuen, ki je z velikim upanjem gledal v bodočnost, ni užival sadu svoje marljivosti in varčevanja in tudi ne svoje dograjene hiše. Ko je bila hiša pod streho, je za vedno zatisnil oči. Čeprav je bil vedno zdrav, je postal žrtev ošpic. Takrat še ni bilo cepiva proti ošpicam. Zato je bilo dosti smrtnih primerov. Reuen se je na poti iz Rosaria v vlaku okužil od sopotnika, ki je že ozdravel, še vedno pa širil okužbo. Nato je pa še moral poskrbeti za prevoz nekega umrlega za ošpicami in verjetno mu je to dalo še zadnji udarec. Nekaj dni je hiral, poklicali smo starega dr. Scharna iz Rosaria, ta je ugotovil ošpice, pri njem pa se je bolezen tako poslabšala, da mu ni bilo več pomoči. Nato so preživljali zelo žalostne čase. Mrliča niso smeli imeti na parah doma, zaradi okužbe. Morali so ga dati v šupo in ko je drugi dan prišla krsta iz Rosaria, ga je gospod Meier kot edini pogrebec pokopal na nemškem pokopališču. Moja uboga sestra je bila silno potrta. Ko je Reuen izdihnil, je bil samo brat pri njemu in je tudi prihodnje dni tudi sam zbolel. Samo dolžnost ga je držala na nogah, ker je vedel, da mora zastopati brata na delu, dokler ne pride izmena. Moja sestra se je preselila na domačijo Heilandovih, zvestih prijateljev, ki so nam v težkih časih vedno pomagali. Medtem sva gospod Schnack in jaz uradovala na postaji. Gradnja hiše je hitro napredovala ali na ta čas se dosti ne spominjam, kakor tudi na vse poslovne zadeve. Trgovina je preživljala razne spremembe. Avgust Schnack

pa je ostal vedno solastnik firme. Podjetje deluje še danes pod drugim imenom. V moji prvi hiši v Ca˘nadi de Gomez pa uraduje pošta. Sedaj se vračam na stare dogodke. Avgust Schnack in jaz sva se poročila in se pobrigala za vse poslovne zadeve. Moja sestra ni več delala, pač pa se je pripravljala na vrnitev v Nemčijo, kar se je čez par mesecev tudi uresničilo. Na žalost v tem času ni bilo direktne zveze med Argentino in Nemčijo. Tako da je morala z rečnim parnikom v Montevideo in se je tam vkrcala na ladjo, ki je prišla iz Čila na poti v Nemčijo. Moj mož in jaz sva jo spremila do Rosaria. Slovo je bilo težko, vendar ni bilo izhoda, ker je ona hotela nazaj v Nemčijo, moje mesto pa je bilo pri možu, ker sem mu bila v veliko pomoč.

Z božjo pomočjo sva imela zelo delovno in uspešno življenje in najinih šest otrok je lahko ponosno na svojega očeta in se ga tudi z ljubeznijo spominjajo. Na koncu bi še omenila, da pišem te spomine v svojem 84-tem letu in prosim Boga, da bi vam bil ob strani in vas tudi vse blagoslavljam.

Opombe

1.) Kolera se je pojavila v času vojne imenovane *La guerra de la triple alianza* (vojna trojne zveze) - zaradi tisočih nepokopanih trupel.

2.) Estancija Schönberg se danes imenuje *Loma Linda*.

Iz vsakdanjega življenja v gradovih

Katja Zorc de Kobi

Na pobudo prof. dr. Južniča sem bom opisala nekaj o vsakdanjem življenju v gradovih.

Čistoča. Najbolj se spominjam Ribnice, seveda tudi Smlednika in Severina ob Kolpi, kjer sem bila včasih pri svoji teti Pipi Arko, rojeni Tavčar. Podobno so mi o svojih gradovih pravili drugi, npr. knez Auersperg Soteški. Velike razlike med Ribnico in Sotesko ni bilo. Bili so sicer dosti bolj razkošni in bogati, ponoči pa so ravno tako hiteli po mrzlih odprtih mostovžih in hodnikih na oddaljena stranišča. Seveda so v vsaki nočni omarici bile nočne posode, ki so se redno uporabljale in primerno smrdele. V Smledniku je bil še stari sanitarni naslonjač (za veliko potrebo). Tak je stal navadno na prehodu med dvema sobama, kjer je bilo zaradi debeline sten zanj dovolj prostora in so prostore ločevala dvojna vrata. Lahko pa so bili ti stoli tudi kar v spalnicah.

V vsaki spalnici je stala umivalna miza z dvema porcelanastima ali srebrnima umivalnikoma. Večji je bil za obraz, manjši pa za roke. V odprtini pod umivalno mizo, ki je bila prekrita z zaveso, je bil bide (emajliran na stojalu), namenjen za spodnje dele telesa. Včasih je tam stala tudi enosedežna kad v obliki fotelja, v katero si lahko sedel in se tam sede okopal. Tudi neke vrste tuš se je pri tem uporabljal. To je bila posoda v obliki velike hruške, na peclju je imela večjo luknjo, dno pa je bilo preluknjano. V to hruško se je nalila topla voda, ko si jo držal nad glavo tako, da si s kazalcem zapiral odprtino, da voda ni tekla, ko pa si prst dvignil, je iz nje pršela voda. Pred umivalnikom je ležala velika preproga iz linoleja, da se ne bi zmočil parket, ki so bili povsod lep, negovan in zloščen. Tudi brisače so bile strogo določene za različno rabo. Najbolj tanka iz lanenega damasta je bila za obraz, malo bolj groba za roke in tretja za telo. Frotirja še ni bilo oz. se je uporabljal v začetku samo za kopalne plašče. V Ribnici in Smledniku je bila samo po ena kopalnica s kopalno pečjo za toplo vodo. Kopali pa se nismo vsak dan. V Ribnici je kopalnico v prvem nadstropju zidala šele Olga Rudež, moja stara mama. V Smledniku jo je pa vpeljala Gerta Lazarini, moja teta, ko se je tja poročila. Kopalnica je bila v Smledniku na koncu dolgega hodnika poleg gospodarjeve spalnice. V Soteski so imeli dve kopalnici. Druga je bila za otroke. Drugo sezidal šele zadnji gospodar, knez Karel (črni Karel). Podobne, vendar precej bolj luksuzne, sanitarne razmere sem videla tudi v Chateau de Vaux v Franciji. Ta dvorec je bil last ministra Fouchea. Kjer pa še ni bilo kopalnic, so imeli lesene kadi na koleščkih, ena taka je v neki shrambi v Ribnici spominjala na tiste čase. Tako kad je sobarica porinila v spalnico žlahtne gospe, da se je okopala. Sobarica pa je imela pravico, da se je potem skopala tudi sama. Toplo vodo so prinašali iz kuhinje v velikih posodah. Za mrzlo vodo je pa na umivalniku stal vrč iz porcelana ali srebra, ki je spadal h garnituri umivalnikov. Tudi v Chateau de Vaux sem videla izredno lepo izdelano kad na kolesih.

Posteljnina. Ta je bila zelo natančno določena. Postelje so bile lesene, stilne, lakirane z vzmetnimi žimnicami, prek teh pa še žimnice v treh kosih. Ko se je zjutraj postelja postlala, so morale sobarice vsak dan obrniti te žimnice in posteljnino prezračiti. Postlala se je pa postelja takole: najprej se je čez srednjo žimnico pogrnila kratka debela rjuha ali pa jelenova koža, da ne bi žima zbadala. Čez je prišla velika platnena rjuha in potem zgornja rjuha (kapna) s pripeto odejo, ki je bila bogato vezena in okrašena s kvačkanimi ali kleklanimi čipkami. Enako so bile okrašene prevleke za blazine. Tako garnituro, last Marije Kosler, žene Petra Koslerja, sem podarila muzeju v Kočevju, ko so pripravljali Koslerjevo razstavo. Vse posteljno perilo in brisače so imele zelo lepo vezen monogram gospodinje, saj so bile del bogatih dot. Tudi bogati moški so dobivali

doto. Imam prt iz take dote Petra Koslerja, ki se je poročil leta 1850. Ta je po robu vezen z majhnimi križci in z znakom P. K. Enako so bili okrašeni servieti velikosti 80x80 cm, kakršne so takrat uporabljali. V tistih časih so tudi moški nosili spalne srajce. Tudi te so bile platnene z monogrami in brez vezenin. Moški so uporabljali nočne kape. Verjetno zaradi mraza in so imeli manj las (v neki risbi Wilhelma Buscha - Cipek Capek, je narisan stric z nočno kapo). Ženske spalne srajce so bile iz finega platna, ročne šivane, da bi bili robovi bolj mehki in seveda bogato vezene in označene z monogrami.

Žimnice so se od časa do časa predelovale. V ribniškem gradu je bila v grabnu lesena uta, kjer so »cufali« žimo. Žimnica se je odprla, žima se je prala v velikih vrečah, na soncu posušila in potem »precufala«. To žimnico je potem predelal sedlar. Tudi blazine so bile v Ribnici iz žime, ker so menili, da je boljše bolj trdo zglavje, medtem ko so ponekod, posebno na Hrvaškem, imeli velike pernate blazine iz gosjega puha. Na gradu Severinu sem posebno uživala, ko sem legla v mehko posteljo z ogromnimi mehkimi blazinami.

Glede odej je pri nas veljal latinski sistem. Na zgornjo rjuho se pripne odeja, medtem ko se rjuha zatlači pri vznožju pod žimnico. Severni sistem je pa tak, da se prešita odeja, navadna ali pernata, vloži v zgornjo rjuho, pripne ali vloži in se ne zatlači pri vznožju. Postelje in posteljnine služinčadi so bile bolj preproste. Večinoma so imeli ležišča postlana z vrečami z ličkanjem iz posušenih koruznih listov ali pa iz slame. Ličkanje je bilo bolj priljubljeno, ker je bolj elastično. Poleti so ga oprali v potoku, posušili iz zopet uporabili. Rjuhe so bile iz konoplje (kotenina), verjetno so jih menjavali vsak mesec. Pozimi pa so imeli nekakšne flanelaste rjuhe, ki so bile toplejše.

Pranje perila. Perilo se je najprej presortiralo. Posteljno, namizno in osebno. Rjuhe so najprej namakali v mrzli vodi (beljakovine, pot ali kri se topijo v mrzli vodi), potem so se v kadi namilile z doma skuhanim milom in »zmencale«. Milo se je kuhalo iz loja, pepela in luga in se je rabilo za pomivanje posode in pranje. Potem se je perilo kuhalo v velikem kotlu in izpiralo v bližnji reki ali potoku. V Ribnici je bilo na Bistrici mesto ob reki, kjer so ležale skale, na katerih so grajski in okoliški izpirali perilo. Voda je bila popolnoma čista, kanalizacije še ni bilo, nobene industrije ob reki, ki bi lahko onesnažila vodo. V Ribnici je bil napeljan v grad vodovod že pred mojim starim očetom, in sicer samo v kuhinjo v pritličju in tudi v drugo nadstropje v kabinet, kjer se je pomivala steklenina, kozarci in srebrni pribor. Vsa druga posoda se je z dvigalom spuščala v kuhinjo, kjer so bili pomivalniki. Perilo se je sušilo na za to določenem prostoru v grabnu na prostem, pozimi pa v nekdanjih kaščah v prvem nadstropju gradu. Na vhodu v kašče je stala monga - posebna naprava za likanje. To je bila velika močna miza, približno 220 cm dolga in 120 cm široka, s konstrukcijo dveh valjev s kamnitimi utežmi in ročkami. To napravo se je potiskalo naprej in nazaj in gladilo pod njo napeto rjuho. Rjuhe so se najprej nategnile, zravnale, na pol prepognile in položile v mongo. Seveda niso bile zlikane kot z likalnikom, bilo pa je hitreje, saj elektrike še ni bilo. Pa tudi, ko je že bila napeljana, so še vedno uporabljali mongo. V Smledniku je taka monga stala na koncu veže v pritličju. Bolj občutljivo perilo, kot prt s čipkami, rjuhe z vezeninami ali čipkami, se je likalo v likalni sobi v pritličju gradu z likalnikom na oglje ali z likalnikom na železni vložek. Prvi je bil bolj ekonomičen a je bilo nevarno da žerjavica pade na perilo, ga umaže ali celo zažge. Likalnik na vložek je bil počasen, ker se je v žerjavici razbeljen vložek hitro ohladil. Bil je pa bolj varen, posebno za škrobljene moške ovratnike in srajce ali vezene prtičke, čipke in ženska oblačila. Kako spretne so morale biti likarice povsod na svetu do iznajdbe elektrike, kar ni še tako dolgo. Zlikano perilo je bilo natančno zloženo, vedno po enakem vzorcu in natančno spravljeno v velikih omarah. Dote premožnih nevest so bile ogromne. Vse po 12 ducatov ene vrste npr. brisač ali rjuh. Spominjam se da smo med 2. svetovno vojno, ko smo kot begunci bivali pri stari mami, načeli zadnji ducat platnenih brisač iz njene dote (poročila se je prvič 1890, drugič pa 1900). Še sedaj imam prte, posteljnino in drugo iz dote prastarih staršev, ki jih hranim kot spomin. Kadar je zelo vroče, pa še včasih uporabim debele platnene rjuhe, predene in tkane pred 150 leti v ribniškem gradu.

Ledenice. Po vseh gradovih so imeli ledenice. To so bili veliki prostori v kakem posebnem poslopju. V Ribnici v majhnem poslopju ob Bistrici, kjer je bila ledenica, pralnica in drvarnica. V Smledniku je ta ledenica bila v nekem poslopju na vrtu. Za izolacijo so bile dvojne stene teh ledenic napolnjene z žagovino. Pozimi so sekali v Bistrici velike kose ledu in jih z vozovi prepeljali in shranjevali v tem prostoru. Posebno važen je bil led poleti za ohranjevanje divjačine, uporabljal se je tudi za pripravljanje sladoleda, ki smo ga poleti z veseljem jedli. Sladoled se je pripravljal tako, da se je v leseno kad nalomil led. V kadi je bil kovinski cilinder, ki se je ročno vrtel in bil dobro zaprt. V cilindru je bila krema, ki je med vrtenjem zmrzovala. To je trajalo približno 25 minut. Potem se je cela kad pokrila s posoljenim ledom in žaklovino, da je sladoled do konca zmrznil. Hladne bombe pa se niso vrtele, temveč se je krema napolnila v posebno okroglo posodo, ki je bila tako narejena, da se je lepo odprla na pritisk na dve polovici in tako se je izločila okrogla bomba, navadno servirana v izdolbljenem biskvitu s čokoladnim prelivom in smetano. Zelo priljubljen sladoled je bil lešnikov, vanilijev in malinov. Tudi v Smledniku se je dostikrat pripravljal sladoled. Enake ledenice so imeli tudi v Versaillesu, kjer je vodič pravil, da so iz ribnikov sekali led, v gradu pa so pijačo hladili v kamnitih skrinjah.

Znameniti Ločani

Peter Hawlina

Posamezniki, ki so v določenem kraju in času izstopali iz povprečja, ostanejo v spominu dlje od povprečnežev. Včasih sami dokumentirajo svoje življenje in delo, včasih se tega lotijo drugi. Največkrat po smrti take osebe.

V Škofji Loki je izjemno obsežen popis takih oseb pred približno stotimi leti sestavil starološki župnik, zgodovinar in arhivar **Franc Pokorn**. O njegovem delu smo že poročali v Aleji zaslužnih v Drevesih št 8/2001. Njegovo delo bi zaslužilo temeljito obdelavo. Zaenkrat smo pripravili samo spisek oseb, ki jih je zajel Pokorn in za vzorec enega od njih. Že bežen pregled spiska pokaže, da ga je pri izbiri močno vodil lasten kriterij ali pa se je ravnal po vzorih svojega časa. Razumljivo nam je, da ni omenjal športnikov, bolj preseneča, da sta med omenjenimi Šubici samo dva duhovnika in en učitelj, ni pa podobarjev in slikarjev Šubicev, nemara zato, ker Poljanci niso spadali v loško ali starološko župnijo. Omenjena tudi nista Jernej iz Loke in Andrej iz Loke, ki sta nam danes bolj poznana kot npr. Meginhart in Oton Puštovski.

Nekateri posamezniki ali celi družinski sklopi, npr. Jugovic, Jenko, Hafner... so vključeni tudi v *referenčni rodoslovni pregled,* ki sicer nastaja v okviru Slovenskega rodoslovnega društva in ni neposredno povezan z nastajanjem spiska pomembnih Ločanov. Vseeno pa je v omenjenem *referenčnem rodoslovnem prikazu* med nekaj deset tisoč Ločanov tudi nekaj ducatov takih, ki jih smemo uvrščati med pomembne. Tam ne manjkajo Šubici, Grohar, Tavčar, Stupica, če omenim samo najbolj znane.

Franc Pokorn je bil rojen 20. 9. 1861 v Karlovcu v Škofji Loki in umrl 18. 5. 1940 v Ljubljani. Bogoslovje je študiral v Ljubljani in kot duhovnik služboval v različnih krajih. Kot možu reda in prizadevnemu zgodovinarju, mu je škof Jeglič dal službo škofijskega arhivarja. Pomemben je kot zbiralec narodopisnega blaga, zlasti v škofjeloški okolici. Del svojih raziskav je uspel objaviti, marsikaj je ostalo neobjavljenega. Med tem gradivom bi za naš namen omenil zlasti rokopisno zbirko s podatki o znamenitih loških posameznikih in družinah. Zbirko hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani. Osnovna zbirka je v obliki *kartoteke s 620 listki.* Iz razpoložljivega arhivskega gradiva je izbral na stotine zaslužnejših posameznikov in družin. Zbirka bi bila izvrstno izhodišče za krajevni biografski leksikon, ki bi pokrival obdobje do začetka 20. stoletja. Uporabna je tudi za rodoslovce, saj je skoraj brez izjeme pri vsakem posamezniku dodal informacije o starših in otrocih. Poleg neposredno uporabnih rodoslovnih in biografskih podatkov, je v njegovi zapuščini še mnogo drugega referenčnega gradiva. Naj omenim samo slovar krajevnih ime na Gorenjskem, spisek in razlaga okrajšav v starih dokumentih, statistične obdelave po matičnih knjigah in še marsikaj drugega. Gradivo kar kliče po sistematični obdelavi.

Za ilustracijo omenjenega gradiva podajamo njegov uvod.

Znamenitnejše družine in odličnejše osebe staro in škofjeloške

»Mati Fara« starološka, kakor tudi mesto Škofja Loka, imata mnogo znamenitih družin in odličnjakov raznih stanov in poklica v vseh časih prošlosti. Upam toraj, da ne bode odveč, ako si jih ogledamo nekoliko od bliže, po kolikor nam jih viri dopuščajo. Vseh seveda ne bomo mogli našteti, ker so se mnogi viri porazgubili, a tudi pri znanih ostanejo vsled tega marsikatere okoliščine nejasne. Ozrimo se najpreje na svetne, potem pa tudi na duhovne rojake svoje Ločane, ki nam bodo pokazali marsikaj zanimivega, važnega iz življenja in delovanja svojega v zgodovini loški.

Svetni

Davna preteklost nam kaže mnoge veljavne osebe loške.

Ondi pod Ljubnikom so se košatili svoje dni loški vitezi »de Lack« ali »Wildenlack-arji« imenovani. Dokler jim je moralo vse služiti, dokler je veljala le pestna pravica, vsled katere prevladuje močnejši, bili so naugnani, kakor tudi drugod vsi roparski vitezi. Ko pa je Rudolf Habsburški povsod začel jim na prste stopati, zginila je kmalu njih mogočnost in slava in stopali so v službe svojih vladarjev. Tudi loški vitezi so izvrševali imenitne posle v službi svojih zemeljskih gospodov: freisinških škofov. Poleg teh najdemo v Loki tudi puštovške plemenitaše »de Burgstall« ali »Purkstall-ovce« imenovane. Tudi starološki grajščaki in posestniki svetoduške grajščine so znamenite osebe v loški zgodovini. Mnogo Ločanov se je pa tudi po svoji nadarjenosti, po svoji pridnosti in trudu povspelo do imenitnih služb in poklica, do veljave in časti pred svetom tako, da so res izvrstno delovali za blagor človeški povsod, koder so služboval. Oglejmo si jih, kakor slede:

Korbinian Fürenpfeil â Pfailhaimb

Plemenitaš, je bil freisinški knezoškofijski svetnik in protipisar loškega gospostva v l. 1618-51. On je tudi začasno vodil oskrbništvo loškega gospostva v l. 1624-27 in zopet v l. 1645-50, zato se podpisuje tudi: »Herrschaftsverwalter«, »Vogtherr«, »vicecapitaneus«. On je bil štirikrat oženjen. Tretja žena je Marija Ana, prvi dve nista znani, poslednja pa je bila Cecilija, roj. Weidmannsdorf. Otrok četrtega zakona je bil najbrže Volbenk Andrej in Vid Ferdinand tretjega. Poslednje žene otroka sta bila tudi Ana Regina, r. 1. sept. 1645, Janez Izmael, r. 21. junija 1648. Vsa družina je bila jako dobra, verna, pobožna in je mnogokrat kumovala. Tudi je ustanovil z 200 renški mašno ustanovo zase in za svoje žene v starološki župni cerkvi, kjer počivajo njih telesni ostanki. Napis nagrobnega spominka, ki je vzidan zadej za velikim oltarjem sedanje župne cerkve, slove z latinico vrezan v črno marmeljanto ploščo, ki nosi tudi njegov grb z 2 levoma s puščicami v krempljih, sledeče: »Der Edl Vesst Herr Corbinian Fuernpfeil vom Pfeilheimb Foerstl: Freysingischer Rath vnd der Zeit Verwalter der Herrschaft und Statt Lakh hat diesen Grabstein mchen vnd averichten lassen Anno 1650. Deri st hernach gestorben den 5. Janvary des 1657. Jahrs und ligt aldar begraben. Dessen Seelen der Allmechtige Gott ain Fröliche Averstehung verleichen welle. Amen«.

Star je bil 60 let in je v Loko prišel l. 1614.

Žiga Fuernpfeil de Pfailheimb, r. l. 1602, oženjen s Katarino, je bil brat Korbinijanov. Bil je loški meščan in l. 1647 tudi mestni sodnik. V Loko je prišel l. 1617. Opravljal je službo žitničarja v loškem gospostvu v l. 1649-72. Tudi je bil svetnik mestnega zbora l. 1646 in predstojnik mestne hiralnice (»spitalmeister«). V škofovi službi v Loki je bil že l. 1644. Otroci njuni so bili: Daniel r. 26. okt 1623, Žiga r. 25. avg 1624, Katarina r. 15. april 1627, Janez Luka r. 16. okt. 1628, Jakob Filip r. 28. april 1631, Žiga II. (ker je prvi umrl) r. 4. sept. 1635, Elizabeta r. 30. okt. 1636, Marija r. 31. maja 1647, Ana Rozina r. 6. febr. 1649. Druga žena je Elizabeta in otrok njuni iz tega zakona je znan Frančišek Ksav. R. 30. decbr. 1651.

Vid Ferdinand Fürnpfeil de Pfeilheimb, zak. Sin Korbinijana in Ane Marije, se je prorodil v mestu dne 30. junija 1638, umrl pa je dne 13. sept. 1687. star 49 let. Oženjen 27. maja 1663 z Marijo Sidonijo Strobel, hčerjo ljubljanskega mestnega prefekta Matija, je imel te-le otroke: Marija Cecilija r. 22. novbr. 1666, Marija Katarina Renata r. 24. novbr. 1667., Ferdinand Jožef r. 12. febr. 1672., Karol Leopold r. 23. maja 1674. Ta poslednji pa je bil oženjen z Marijo in je imel sledeče v Loki rojene otroke: Katarina Suzana r. 26. decbr. 1702., Jožef Emanuel r. 20. marca 1705., Marija Ana r. 5. dec. 1706., a je umrla in druga istega imena je bila roj. 29. aprila 1708.

P. Konstancij Fürnpfeil de Pfailheimb, je zagledal beli dan v Škofji Loki 23. okt. 1623. ter bil krščen na ime sv. Daniela. Oče mu je bil Žiga, mati pa Katarina. Redovniško kapucinsko haljo je oblekel l. 1641. Ko je bil v mašnika posvečen okrog l. 1647. je s čednostnim svojim življenjem kazal na vse strani, de je vreden duhovni sin sv. Frančiška. Bil je učenik novincem, večkrat je opravljal službo gvardijana, tudi definitorjem je bil večkrat izvoljen, bil je izvrsten pridigar. On je mnogo premišljeval, zlasti Kristusovo trpljenje, ktero je želel sam okušati in zato se je ostro bičal. Bil je mož molitve in svetega življenja. Večkrat je bil zamaknjen ter bil napolnjen celo s preroškim duhom. Dvema novincema, ki sta izstopila iz reda brez vzroka, je napovedal nesrečen konec. In res sta se domu grede črez morje potopila z barko, med tem, ko so se vsi drugi srečno rešili na suho. Njegovo svetost je Bog že v življenji s čudeži proslavil. »Kakoršno življenje, taka smrt« pravi pregovor. Ker je pobožno, čednostno živel, zato je tudi umrl blažene smrti dne 12. febr. L. 1684. pri sv. Antonu v Gradcu.

Volbank Andrej Fürenpfeil pl. Pfailhaimb, zak. Sin Korbinijanov, je bil oženjen 21.11.. 1661 s Suzano, vdovo Selenič, roj. pl. Dienstl ter imel sina Janeza Bernarda r. v Ljubljani 21. avg. 1669. Druga soproga je bila Marija Kordula, hči Jan. Nep. Jurija pl. Rasp iz Loke, otroci pa Marija Ana Jožefa r. 12. dec. 1694 omož 14. maja 1715 z Adamom Jan. pl. Rasp v Ljubljani, kjer je bila rojena tudi Marija Cecilija dne 14. novbr. 1694.

Volbank Andrej je bil rim. Ces. Naddacar v Ljubljani in je 57 let star umrl dne 27. dec. 1697. ter je pokopan pred velikim oltarjem na evang. Strani v nunski cerkvi v Škofji Loki, kjer je imel črnomarmeljnat spominek vzidan do 1900. Takrat so ga preneslo v kapelico pod korom. Napis slove sledeče: »Hie ligt begraben der woll edl gebohrene Herr Wolffandre Fyernpfeil von Pfeilheimb röm. kath. may.: Ober-Auffschlags-Einnehmer zu Laybach, der den 27. Dec. 1697. seines Alters 57. seeliglich entschlaffen. Gott wolle Ihm und allen Christglaubigen verleichen die ewige Ruhe!«

Dr. Lovrenc Čadež (Zadesius)

Je bil porojen v Škofjiloki od kmetiških roditeljev. Po dovršenih svojih vedah je postal doktor modroslovja. Kot duhovnik je služboval na Dunaju. Bil je kanonik dunajski, oficial pasavski, profesor »ethices« 1557. in »gramaticus« dunajskega vseučilišča. V letih 1553., 1555. in 1562. je bil dekan modroslovne fakultete, a l. 1570. je bil dvakrat zaporedoma izvoljen dekanom bogoslovne fakultete. V l. 1561., 1564., 1567. in 1570. je bil prokurator dijakov avstrijskih narodnostij. L. 1564. je bil vseučiliški rektor.

Samostojnega literarnega dela njegovega nismo zasledili, vendar se ga z največo spoštljivostjo spominjajo v svojih delih njegovi učenci. Ko so za vlade cesarja Ferdinanda jezuiti začeli nastopati proti tedanjim vseučiliškim profesorjem iz namena, da bi si vseučilišče popolnoma prisvojili, kar so pozneje tudi dosegli, obdolžili so z drugimi profesorji vred tudi Čadeža krivoverskega prepričanja (naziranja) (ketzerische Ansichten).

Pokorn se skoraj brez izjeme sklicuje na vire.
Pri Čadežu navaja kot vir
Izvestja muzejskega društva IX. Str. 7.
Protokol št. 1 v Knezoškof. Arhivu.

Kdo je bil Jakob Velikonja?

Jakob Velikonja je bil vodja tolminskega kmečkega punta leta 1713. Obglavljen in razčetverjen je bil na Travniku v Gorici v soboto, 21. 4. 1714 (po Janezu Dolencu: Iz dokumentov dunajskega arhiva).

Svoje prednike sem po matičnih knjigah dokumentirala takole:

1. Mihael Velikonja * __.__.1762, Čiginj 29, = ~1790, v ____, ____ ____, * ~1765, ____, + __.__.____, Čiginj. Mihael + 19.02.1845, Čiginj 29.

2. Jožef Velikonja * __.__.1796, Čiginj, = ~1810, v ____, ____ ____, * ~1790, ____, + __.__.____, Čiginj. Jožef + __.__.____, Čiginj.

3. Janez Velikonja * __.__.1811, Čiginj, = ~1835, v ____, ____ ____, * ~1810, ____, + __.__.____, Čiginj. Janez + __.__.____, Čiginj.

4. Janez Velikonja * __.__.1835, Čiginj, = ~1865, v ____, ____ ____, * ~1840, ____, + _____, Čiginj. Janez + __.__.1916, Čiginj.

5. Janez Velikonja * __.__.1866, Čiginj, = ~1895, v ____, ____ ____, * ~1870, ____, + __.__.____, Čiginj. Janez + __.__.1911, Čiginj.

6. Anton Velikonja * __.__.1899, Čiginj, = ~1925, v ____, ____ ____, * ~1900, ____, + __.__.19__, ____. Anton + __.__.1976, Čiginj.

7. Marija Velikonja * __.__.1933, Volče, = ~1962, v ____, Edvard Žerjal, * __.__.1928, ____.

Toliko po matičnih knjigah. Pri svojih raziskavah sem poleg matičnih knjig uporabljala cerkvene in civilne vire v Volčah, Kobaridu, Tolminu, Gorici, Novi Gorici in Čedadu in se posvetovala z g. Janezom Dolencem, raziskovalcu zgodovine tolminskega kmečkega upora.

V ostalih virih sem našla zapise o Antonu, urbarialnemu zavezancu iz leta 1737, Štefanu leta 1733 v Čiginju, Jakobu, 1730-39 v zgodovinskem arhivu v Gorici in Juriju v letih 1699, 1700-1709. Domnevam, da je bil z njimi sorodstveno povezan moj skrajni dokumentirani prednik Mihael Velikonja. Dokaza za to nimam. Je že kdo drug od kolegov rodoslovcev raziskoval družino Velikonja?

Marija Žerjal, Ulica Josipa Makuca 11, 5250 Solkan

Predstavitev knjige:
Jerasov Janko

Življenjska zgodba Janka Šetine iz Zbilj

Andreja Burja

Konec leta 2006 je pri društvu Slovenski center za ustno zgodovino izšla knjiga Jerasov Janko: življenjska zgodba Janka Šetine iz Zbilj. Zanimiva življenjska zgodba, zbrana in zapisana po metodi ustne zgodovine, prinaša poleg slikovitih podatkov o življenju v Zbiljah z okolico v preteklosti tudi dragoceno življenjsko izkušnjo posameznika, ki je enkratna in neponovljiva, a hkrati tudi občečloveška Predstavitev knjige, s katero želimo spodbuditi zanimanje za ustno zgodovino, bo 13. junija ob 19.30 v Zbiljah.

Knjiga je sad triletnega projekta, v katerem so sodelovali posamezniki iz različnih strok (od zgodovine, etnologije, slavistike, psihologije, do gledališča, fotografije), ki so vsak na svoj način obogatili sam projekt in seveda tudi njegov končni izdelek. Multidisciplinarni pristop k raziskovanju preteklosti je ena izmed značilnosti ustne zgodovine in tudi delovanja našega društva.

Predgovor h knjigi je napisal etnolog dr. Janez Bogataj, kratko zgodovino Zbilj pa zgodovinar in etnolog mag. Alojz Teršan.

Osrednje mesto v knjigi ima življenjska zgodba Janka Šetine, ki so jo zbrale, zapisale in uredile Nataša Pust, Irena Špenko in Andreja Burja Čerin. Izbor pripovedovalca ni bil naključen. Janko Šetina živi na Zbiljah, odlikuje ga angažirana vpetost v lokalno okolje, saj je vse življenje sodeloval v različnih društvih. Pomembna je tudi njegova pripravljenost in pogum, da svoje spomine deli z drugimi ljudmi. V zgodbi se prepletajo spomini na otroštvo, mladost, odraslost, na spreminjajoče se načine vsakdanjega življenja in praznovanja, na sodelovanje v vaški skupnosti itd. Večkrat se njegova osebna življenjska pot preplete z zgodovinskimi dogodki, ki nanjo včasih bolj, drugič manj vplivajo. Življenjska zgodba prinaša tudi pripovedovalčev odnos do različnih dogodkov osebne in družbene zgodovine ter nenazadnje tudi njegove vrednote, prepričanja in stališča v preteklosti in sedanjosti. Da bi pripoved ostala kar najbolj avtentična, so v njej ohranjene tudi narečne in manj rabljene besede, ki so razložene v slovarju na koncu knjige.

Trije članki, ki sledijo življenjski zgodbi, morda najbolj odražajo multidisciplinarnost samega projekta. Nastali so tudi z namenom, da bi bila knjiga čim bolj uporabna za vse, ki bi se sami lotili zbiranja življenjske zgodbe ali spominov. Diplomirana psihologinja Nataša Pust se je v članku *Zbiranje življenjskih zgodb - metoda aktivnega poslušanja v intervjuju*, ukvarjala predvsem z vplivom komunikacijske atmosfere na potek intervjuja in kakovost pridobljenega gradiva pri metodi ustne zgodovine. Irena Špenko, profesorica slovenščine, je v članku *Ob rob zapisu slišanega* opisala dileme, ki so nastale pri zapisovanju posnetega gradiva. Andreja Burja Čerin, prof. zgodovine in sociologije, pa je v članku *Glas preteklosti* predstavila teoretična izhodišča ustne zgodovine, na podlagi katerih je nastala knjiga, in metodologijo, ki je bila uporabljena pri zbiranju in urejanju konkretne življenjske zgodbe.

Posebnost knjige, ki želi predstaviti ustno zgodovino kot enega izmed bolj zanimivih in inovativnih načinov raziskovanja preteklosti, je dodan multimedijski ploščček, ki ga je uredil režiser Franc Cegnar. Bralci bodo imeli dve možnosti: lahko bodo prisluhnili zgolj zvočnim posnetkom delov življenjske zgodbe (za lažjo orientacijo so ti deli označeni tudi v knjigi) ali pa si na računalniku ogledali avdio-vizualno predstavitev projekta.

Knjigo bogatijo še avtorsko izjemno prepričljivi fotografski portreti pripovedovalca, ki jih je s pretanjenim občutkom za portretiranca posnel fotograf Branko Čeak. Svežo in sodobno grafično podobo knjige je ustvarila mlada oblikovalka Emina Djukić.

S projektom želimo v Slovenskem centru za ustno zgodovino poudariti dragocenost pripovedovalcev, ki s pripovedovanjem svoje življenjske zgodbe in spominov obogatijo tudi naše poznavanje (lokalne) zgodovine in s tem soustvarjajo kolektivni spomin in identiteto skupnosti, kar je v času divje globalizacije, ko se neusmiljeno zgubljajo posebnosti posameznika, kolektiva, kulture, vse bolj pomembno.

Društvo ***Slovenski center za ustno zgodovino*** je bilo ustanovljeno 4. novembra 2003 in je sad pretoka ustvarjalne energije med posamezniki z različnih področij, ki nas je ustna zgodovina navdušila in smo si zato zadali nalogo, da jo predstavimo tudi ožji in širši slovenski javnosti. Menimo namreč, da se ustna zgodovina tako po predmetu kot načinu raziskovanja razlikuje od sorodnih ved, kot sta etnologija in zgodovina, njena multidisciplinarna naravnanost pa prinaša presežek, ki ga včasih (pre)ozko »vrtičkarstvo« posameznih strok ne zmore ponuditi.

Ustna zgodovina je v Sloveniji manj znana, v svetu pa že dokaj uveljavljena zgodovinska poddisciplina. Mnogokrat jo, v njeno škodo, zamenjujejo z metodo zbiranja ustnih virov, ki je v zgodovinski znanosti že dolgo (in vedno bolj) prisotna, v sorodnih znanostih, kot sta etnologija in socialna antropologija, pa predstavlja eno izmed temeljnih orodij raziskovanja. Bistvena značilnost ustne zgodovine, ki jo loči od klasične metode ustnih virov, je, da spomini, pričevanja in življenjske zgodbe niso le metoda raziskovanja, ampak tudi glavni predmet raziskave.

Ustna zgodovina se ukvarja z zbiranjem in interpretacijo spominov, pričevanj in življenjskih zgodb na ravni vsakdanjega življenja. Z razliko od spominov in življenjskih zgodb velikih, znanih, slavnih osebnosti gre pri ustni zgodovini za zbiranje spominov itd. povsem navadnega človeka, ki je bil v zgodovini dolgo časa le »statist«. Etnologinja dr. Mojca Ramšak je ustno zgodovino opredelila kot (v *Portret glasov*, Ljubljana, BOREC, 2003), *»zbiranje govorjenih in zapisanih spominov na ravni vsakdanjega življenja, ki evidentirajo pretekle dogodke zgodovinskega pomena in posameznikov odnos do njih«.*

Ustna zgodovina, ki je nastala na začetku prejšnjega stoletja v ZDA, je do danes prehodila že sorazmerno dolgo in po različnih državah specifično pot razvoja. Predmet raziskovanja se je v 2. polovici 20. stoletja osredotočil na spomine, življenjske zgodbe, pričevanja, poročila navadnih ljudi ter marginaliziranih in deprivilegiranih družbenih skupin. V osemdesetih letih pa so bili nekateri zgodovinarji mnenja, da je ena izmed nalog ustne zgodovine tudi preoblikovanje zgodovine. Le-ta naj bi poslej ne bila več le »zgodovina od zgoraj«, ki se je ukvarjala predvsem z vojaško, politično in gospodarsko zgodovino ter zgodovino političnih in drugih elit, ampak naj bi postala tudi »zgodovina od spodaj«. Fokus raziskovanja naj bi se od »velikih« tem premaknil k doslej spregledanim temam, od velikih zgodovinskih dogodkov k vsakdanjemu življenju, od biografij velikih zgodovinskih osebnosti k življenjski zgodbi povsem običajnega, »malega« človeka. Paul Thompson, eden najbolj znanih britanskih ustnih zgodovinarjev, je zapisal, da ustna zgodovina posameznika oziroma ljudi, ki so zgodovino doživljali in soustvarjali, ponovno postavi na osrednje mesto raziskovanja (v *The voice of the past*, Oxford, New York, Oxford University Press, 1988). Glasovi teh doslej načrtno ali nenačrtno spregledanih ljudi ali skupin naj bi prinesli ne samo pravičnejšo in bolj resnično, ampak tudi zanimivejšo in bolj demokratično sliko preteklosti.

Ustna zgodovina morda v Sloveniji še ni preveč znana, čeprav se je v strokovnih krogih pojavila že sredi devetdesetih let (kljub temu se še ni dokončno uveljavila) - z njo sta se ukvarjali predvsem že zgoraj omenjena dr. Mojca Ramšak ter etnologinja dr. Marija Makarovič, ki sta urednici zbirke življenjskih zgodb *Tako smo živeli* (Celovec, Inštitut Urban Jarnik), sledijo pa jima nekatere etnologinje mlajše generacije. Kljub temu pa ostaja nekako bolj »na robu« etnološke vede, saj si slovenski etnologi še niso edini o tem, ali lahko govorimo o posebni vedi ali le o posebni etnografski metodi. Ustna zgodovina kot posebna poddisciplina se prav tako ni uveljavila v zgodovinski stroki, kljub temu pa se v zadnjem desetletju za raziskovanje polpretekle zgodovine vse bolj uporablja kot metoda zbiranja različnih spominov, pričevanj in življenjskih zgodb predvsem pri temah, ki so bile v polpreteklem obdobju spregledane oziroma tabuizirane.

NA ZALOGI IMAMO ŠE IZVODE PRETEKLIH ŠTEVILK ČASOPISA.
ZAINTERESIRANI JIH DOBITE NA DRUŠTVENIH SREČANJIH ALI NA UREDNIŠTVU.